

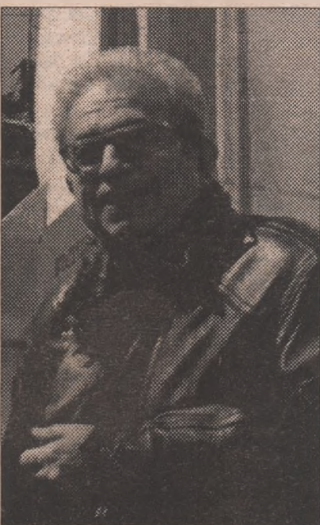
România literară

Apare săptăminal sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundatia România literară
Director general
Nicolae Manolescu

3 - 9 noiembrie 1999
(Anul XXXII)

44

Radu Cosasu:

MANIPULAREA PRIN PIANIȘTI

(pag. 12-13, 14-15)

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

MOARTEA LUI MARIN PREDĂ

- subiect de roman
polițist -

(pag. 4)

BRADUL ȘI TOPORUL

(pag. 3)

Cine va
cîștiga
războiul

manualelor?

(pag. 19)

Kusturica cel Liber

(pag. 17)

**Tîrgul de Carte
de la Frankfurt**
- ediția 1999 -

(pag. 20-21, 22)

Disperarea Playboy

(pag. 2)

Falsa pudoare

S-AR PĂREA că, pentru majoritatea oamenilor, arta nu e artă fără un dram de idealism. Cea mai puternică reminiscență clasicistă în materie de gust este tocmai aceea legată, etic, de conceptul de bine și, estetic, de conceptul de frumos. Adevărul este, în schimb, indiferent, dacă nu insuportabil. Cu toată vigoarea realistă a artei din ultimele secole, cînd au fost înlăturate multe dintre barierele și obstacolele ce stăteau în calea înfățișării adevărului vieții, gustul dominant continuă a fi sensibil la "înfrumusetarea" realității în virtutea unui principiu pedagogic care ține la "educarea" celui care citește o carte sau contemplă un tablou. Mai mult: acest idealism desuet nu se sfiește să evoce adesea, în sprijinul său, argumentul, paradoxal în context, al adevărului reprezentării. Versul lui Eminescu despre cuvîntul ce exprimă adevărul, a fost, nu o dată, citat cu entuziasm de către adeptii cosmetizării realității, pentru care urîtul n-are ce căuta în artă, iar răul, cu afit mai puțin.

Este uimitor să constati că proletcultismul, în anii '50, și national-comunismul, în anii '70-'80, dar și după revoluție, s-au folosit uneori de exact aceleași argumente idealiste, cînd a fost vorba să manipuleze arta în scopuri proprii. Campania contra lui Arghezi, bunăoară, a început, în presa comunistă de la sfîrșitul deceniului 5, cînd poetul mai era încă liber să publice, cu observația că nu poate pretinde a fi național (poetului abia i se decernase Premiul Național) un poet care scrie că "viata e o mare porcărie". Ulterior, în articolul lui Sorin Toma, tocmai astfel de expresii sau imagini "negative" vor fi colecționate în vederea condamnării operei întregi ca decadentă, burgheză și nocivă ideologic. O jumătate de secol mai tîrziu, iată, texte din Cioran sau din optzeciști care au intrat în manualele școlare alternative, sînt incriminate pentru "vulgaritate" ori pentru că ar face apologia betiei. O referință absolut înfîmplătoare la revista *Playboy* îi oripilează pe profesori și pe părinți, care sar în apărarea virginității morale a biștelor elevi, dar, totodată, dau buzna să cumpere cel dintîi număr al versiunii românești.

Idealismul pe care l-am menționat încurajează o falsă pudoare, de care multi nu sînt foarte mîndri. Mai întîi, pudoarea aceasta nu funcționează decît atunci cînd operele sînt recente. Ceea ce i se reproșă lui Arghezi în prima parte a secolului, i se trece cu vederea în cea de a doua. Astăzi nimănui nu-i mai dă prin cap că autorul *Florilor de mucigai* n-ar merita statutul de poet de manual, că lectura în clasă a *Radei* și celorlalte poezii din volum ar fi jenantă. În al doilea rînd, pudoarea cu pricina nu este una pur morală: ea își asociază elemente ideologice inconștiente. De ordin național, înainte de toate. Istoria națională s-ar cădea să fie privită fără excepție în mod pozitiv. Exemplaritatea ar fi un concept obligatoriu. Despre trecut, numai de bine. Cum se vede, nu adevărul e cel căutat, ci idealizarea. Cu toate contradicțiile de rigoare: nimeni nu pare supărat de portretul pe care cronicarul i-l face lui Ștefan cel Mare ("repede de sînge vîrsătoriu"), prezent în manuale dintotdeauna, dar orice remarcă negativă a autorilor contemporani la adresa aceluiași domnitor stîrnește revoltă.

Argumentul educativ (nu vorbim de literatură, ci de manuale!) este, și el, specios. Educația nu se poate face întorcînd spatele realității. Continuînd să opunem literatura (frumoasă, ideală, nobilă) vieții, perpetuăm afit o greșită idee de literatură, cît și o mentalitate idealistă care blochează receptarea la nivelul trivial al consumatorilor de telenovele, cu binele mereu triumfător asupra răului, cu *happy-end* și tot dichisul. Este un cerc vicios: gustul dominant impune o educație prin care își garantează poziția dominantă. Se autogenerază la infinit. Cercul acesta vicios nu poate fi spart cu ușurință. Și nu referendumul în probleme de știință și artă este soluția. Din contra: trebuie lăsați profesioniștii să-și joace rolul. Elitele înnoiesc. Majoritățile conservă.

CONTRAFORTde *Mircea Mihaiescu*

Disperarea "Playboy"

INTRAREA pedeserștilor în penumbra, la nici o lună după congresul la Ceaușescu și după propunerea candidaturii lui Ion Iliescu e cel puțin ciudată. În loc să apese, în prag de iarnă, pe faimoasa pedală a "nemulțumirii populare", ei par să se fi refugiat prin talk-show-uri și dezbateri cu iz intelectual. E o strategie catastrofală, pentru că "textele" unor Văcăroiu, Miștea, Opreanu - ca să nu mai vorbesc de clasicii Năstase și Iliescu -, în dogita limbă de lemn moscovită, sună mai depriment decât buciulul eminescian (în lectura lui Sadoveanu!).

Nu știu dacă la mijloc o fi vreo strategie gândită în laboratoarele alchimistului Iliescu sau, pur și simplu, s-a terminat rezerva de carburant. Nu-mi explic altfel de ce vârfurile de lance comunist-patriotarde ale partidului (azimut Dumitrescu-Nicolaescu) au fost lăsate să zburde atât de imprudent pe la diverse posturi de televiziune. Prezența lor catodică oferă, într-adevăr, enorme episoade amuzante. Întrebat cum de, în trei ani de la pierderea puterii, PDSR-ul n-a fost capabil să aducă oameni noi, Ion Iliescu răspunde serafic: "Dimpotrivă, avem foarte mulți oameni noi! De pildă, Nicolae Văcăroiu, care pe când era prim-ministru nu făcea parte din partid!" Să ne mai mirăm ca, fandând cu atâta nerușinare, dl. Iliescu va deveni președinte pe viață?

Cu despletirile stil Ana Ipătescu ale regi-zonului Măriei-Sale, Sergiu Nicolaescu, ne-am obișnuit de mult. Vor rămâne pe vecie în amintirea nației explicațiile savante privind răscoalele gloanțelor teroriste, în decembrie 1989, din toaleta personală: o poveste (fără comisari comunisti) a cărei imbecilitate era întrecută doar de comicul ei. O adevărată *clioconicologie* pentru uzul teroriștilor, dar și al istoricilor. După cum ieșirile la scenă deschisă, stabilite în studiourile de montaj ale partidului, au ceva din picaneria unei întâlniri cu trecutul. Îmi imaginez că atacul furibund împotriva ministrului Andrei Marga era modul obișnuit de desfășurare a ședințelor cu Ceaușescu. Numai că, de data aceasta, rolul toa'șului era interpretat (la perfecție!) de unul din foștii săi lachei!

Evident că tremolourile steroide ale d-lui Nicolaescu nu mai impresionează astăzi pe nimeni - poate doar vreo obscură comisie parlamentară care, trezită din ațipelul dogmatic, pretinde retragerea vizei ministeriale pentru manualul de-a XII-a de la editura Sigma. Cufundați în anonimatul propriei imposturi, parlamentarii români se dau de ceasul morții să iasă în evidență - dacă se poate, la televizor, spre deliciul soacrelor-suporteri. Mentalitatea de chibiț îi împinge și astăzi la gesturi devenite reflex în ani de contemplare pasivă, de pe margine, a realității: comentariile meciurilor de fotbal, în piața publică, bătă relaxată, pe balcon, cu vecinul, și turnătorii abjectă. Dacă tot îi ard degetele să interzică ceva, de ce nu interzic mizeria, sărăcia, murdăria, lenea, hoția, minciuna, prostia sau vulgaritatea indescriptibilă care au coborât - cu neprecupețitul lor ajutor - ca un blestem peste țară?

E ușor ca, protejat de conturile imense din bănci, să dai românului lecții de patriotism și să arăți indignat spre cei care îndrăznesc să se atingă de pana din căciula lui Mihai Viteazul. Mai greu e să-i înveți cum să ajungă și ei la sumele rotunjoare depuse în bănci sigure, la vile și la mașini de lux. Nu pot crede - oricât să vrea - în patriotismul domnilor Babiuc sau Berceanu, căta vreme e un patriotism aducător de bani grei. Astfel de inși își pierd orice credibilitate, când, într-un mod cel puțin neloial, ocupă funcții gras remunerate în consiliile de administrație ale băncilor, încasând sume fabuloase pentru o prestație ce n-are cum fi substanțială. Când jocurile se fac la acest nivel, când cutare ministru, altminteri imbatibil la datul cu gura, are lanțuri de firme ce lucrează, scrie presa, mână în mână cu ministerul pe care-l conduce discreționar tot el,

înseamnă că mortul nu mai poate fi întors de la groapă.

Nu cred în patriotismul acestor personaje publice pentru simplul motiv că nu e urmat decât de gesturile de inspirație hitleristă ale d-lui Nicolaescu privind arderea cărților sau de meliările penibile ale lui Dumitrescu. Când, gregar și absurd, acesta din urmă "polemizează" cu un deputat ungar inteligent, plin de umor, relaxat și elegant, e limpede ce șanse are "românismul" gureș și cleios luat în arenda de astfel de specimene. Să ne mirăm că tocmai ministerele conduse de domni Babiuc și Berceanu se află în aceste zile în atenția publică? Venirea iernii funcționează ca un revelator pentru toți acești incompetenți cu fumuri, pentru toată această pleiadă de profitori care nici măcar nu se mai obosesc să ascundă că ceea ce-i interesează e Puterea, și nu gestionarea onestă a guvernării. Mă întreb cu ce s-au ocupat ei ani în șir dacă soluțiile la care ajung, matematic, sunt urcarea birurilor și tragerea ultimului strat de piele de pe amărășteanul ce nu mai tresare decât în fața fotografiilor color din "Playboy"?

Aceste lucruri nu se petrec, însă, la întâmplare. Mărirea substanțială a salariilor unor instituții care, de când există ele, au jucat în momentele cheie un rol represiv - armata și internele -, și doar într-o măsură ridicolă unul de apărare a cetățeanului, indică la ce fel de măsuri se gândește actualul regim. În loc să dea mai multă căldură populației rebegite de frig și dezorientată de sărăcie, se dau mai multe gloanțe armatei - ca să ne apere de Uniunea Europeană și N.A.T.O., probabil! - și mai multe bulane poliției. Adică tovarășilor de ispravă ai celor care l-au arestat pe Maimuț, însă în loc să-i pună cătușe, i-au trimis un glonț în cap!

Puterea constantinesciană se pregătește, așadar, să reprime sângeros orice mișcare de stradă a nenorocitei populații a României. Ce altceva să înțeleagă cetățeanul din preferința constantă și nerușinată pentru întărirea organelor eminentemente represive? Bine hrăniți, bine echipați, odihniți și violenți, nu i-am văzut la treabă decât asmuțiți pe demonștranti și apărând o putredă "ordine constituțională" și un inexistent "stat de drept". Lenevind prin birourile de circă, jucându-se cu bulanele flexibile pe spinarea cine știe cărui găinar căzut în plasă, ori contribuind - cum s-a întâmplat recent la Timișoara - la avortul în arestul poliției a vreunei amărăte bănuț de "acte criminale", salariații de lux ai țării, "dinamoviști", devin, pe zi ce trece, o primejdie pentru ființa națională.

Printr-un uluitor paradox, ei fac rău și atunci când acționează, și atunci când - adică majoritatea timpului - se comportă de parc-ar fi într-un concediu pe termen nelimitat. Străzile României au devenit adevărate laboratoare ale crimei și corupției. Tălhariile în plină zi - recent, o delegație de scriitori chinezi a fost jefuită, într-un oraș din vestul țării, până la piele: bani, pașapoarte, deconturi au fost sustrate, cu o viteză înspăimântătoare, fără ca vreunul din popândăii în uniformă să intervină -, violurile, tălhariile proliferază monstruos. Și toate acestea sunt receptate ca ținând de normalitatea deschiderii României spre Vest! Efectele propagandei anti-occidentale au devenit astăzi un mod de gândire curent. Or, libertatea și democrația înseamnă cu totul altceva decât nesiguranța cetățeanului, decât frica de a ieși din casă de spaima hoților și a tălharilor, decât zăvorărea ușilor și decât lehamitea de a te adresa justiției pentru că oricum e coruptă.

Era greu de găsit, în acest context, o metaforă mai deplină a disperării românești decât succesul fenomenal al revistei "Playboy". Ne regăsim în minciuna sexuală propusă de astfel de publicații cu plăcerea bolnavă cu care ne regăsim în actele banditești ale celor care, din înalte poziții politice, s-au obișnuit să ne aplice, la rece, tratamentul eminententei cald din revista invocată mai sus.

POST-RESTANTde *Constanta Buzea*

M-AȘ EXPRIMA impropriu felicitându-vă pentru cei șapte psalmi, ci mai bine v-aș fericii pentru puritatea trăirii, pentru tonul potrivit unei atât de rare tentative de a te oferi cu ardoare, fără prea multe întrebări, nădăduind lângă urechea divină ascultându-ne oriunde ne-am afla. Versuri/Versete izbutind într-o fragedă comunicare, în sintagme și expresii noi, la fel de frumoase și convingătoare ca în textele stravechilor rugăciuni și mărturisiri lucrătoare. (Toma Darian, București) ● Sugestii impresionante uneori, la care rămâi să te gândești cu oarecare nostalgie, căci autorul lor nu s-a priceput să le stoarcă un sens cu adevărat serios. I le semnez în ordinea în care le-am întâlnit în texte. Primul vers și distihul final din *Copacii se răsfâng*, versurile 6 și 7 din *Atelier*, primele trei versuri din *Stare de fapt*, ideea din distihul final din *În vremuri*. (Nicolae Valerian Cuzi, Galați) ● Urări sincere, de o desuetudine mișcătoare așternute pe hârtie pentru ziua femeii, meditații solemne la vizitarea unui cimitir, cinci strofe puerile despre zilele Babelor lunii martie și alte cinci calpe strofe, rânduite sub titlul *Poezia patriotică*. Autorul are intențiile cele mai nobile și o vârstă care i se trădează în caligrafia ușor tremurată. Nu are nici o pretenție, e cumințe și inocent în bucuria reală de a face versuri, de a încerca, poate disperat, să comunice cu lumea. De aceea i-am mai răspuns aici și altă dată. (Filip Pătru, București) ● V-am mai răspuns, și tot pe marginea textului lipsit de orice fior liric intitulat *Lucașul poeziei românești*. Nu are rost să ni-l trimiteți și a treia oară! (Andreea-Maria Bucilă, Drobeta-Turnu-Severin) ● Va înțelege precauțiile, simțul ridicolului și orgoliul se subminează reciproc și cu puteri egale, dar fără să se poată anula, mai ales în grădinile celor care n-au vreo idee cât e de subțire *bruma* lor de talent și așteaptă să le-o măsoare altcineva. Gingașie cumințe, timiditate învinsă cu greu în *De nunți și Pământ amânat*, o dezlegare către imagine și ceva mai convingătoare liric în *Descântec spart*, banală, dezarmată în *Chip de femeie*. Scris ilizibil, într-adevăr dar m-am descurcat, și nici o greșeală de ortografie. (Raluca P., Timișoara) ● Talentul, despre care vă interesați, mi se pare palid, în schimb inteligența cred că vi-l poate în viitor inflama cu bune rezultate. Laurii *Tinerelor talente* sper să nu vă deruteze, nu-i băgați în seamă prea tare. Elevă fiind, învățați deocamdată să scrieți corect, să citiți corect, verificați-vă vocabularul la sursă, recurgeți adică la *Dicționarul limbii române* și la *Îndreptarul ortografic*. Pe stradă, la tv, aproape oriunde se vorbește neglijent, se cistește neatent. Aflați deci, și spuneți-le și altora, că expresia *dacă se merită* (ori *dacă nu se merită*) este greșită, este o calamitate vorace care se întinde ca o pecingine, și dacă se instalează, nu se mai ia cu aproape nimic. Vorbeam de inteligența salvatoare. E de semnalat lucrul ei bun, izbutit, numai în versurile 5,6,7 și 8 din *Îmi este dor de tine*. (Irina Fl. Maxim, Dej) ● Păstrați-vă plăcerea scrisului, fie și numai pentru faptul că vă simțiți dreapta condusă parcă de o mână nevăzută. Vă recunoașteți și vă declarați încă nepriecut. Intuiți binefacerile și energiile poeziei și sunteți timid pe drept cuvânt în încercări. O precizare: Nu conați pe valoarea literară a versurilor de până acum. Și încă una, în final. Dacă este cazul de a face cineva corecturi pe textele trimise, acela veți fi numai și numai dvs. (Corneliu Pora, Fălcieni) ● Pentru că întrebarea pe care mi-o puneți vizează un lucru limpede pentru mine, vă spun că versurile pe care le scrieți nu conțin nici un dram de poezie. Străduiți-vă să acceptați un adevăr care, cu siguranță, nu vă convine. (George Dobrescu, Craiova) ● Chiar dacă sunteți la *prima scrisoare adresată revistei*, nu cereți indulgență, ci scrieți în continuare și participați la concursurile literare deschise pentru elevi. *Puțin talent* aveți, și se vede aceasta. Poate că veți face cândva publicistică interesantă. Observați lumea din jur cu acuitate, cu poftă de a o îndrepta prin sfichiuri ironice, prin ridicarea amănuntului semnificativ la rang de bun pledant pentru adevăr. (Emilian Pal, Roman) ● Demult n-am mai citit o scrisoare neconvențională, răzvrătită și adevărată și poeme în stilul unic, practicat de toată lumea prin anii '60, cu un vocabular bogat, cu o la vedere practică a versificării bine însușite de către un ins care s-a născut normal și ține să rămână normal psihic toată viața. În două locuri va semnați într-o caligrafie ciufulită, astfel că nu știu dacă să citesc Zamanohegas ori Zamanohegas. Dar nu asta contează deocamdată. Pentru că trimiterea este de pe la sfârșitul lui martie, chiar din ziua de Buna Vestire, vă bine vestesc și eu acum plăcerea la citirea poemelor *Basm slav*, *Artefax*, *Lamurire*, *Infinitul mijlociu*, *Ars pudica*, *Făurar și alchimist* și *Nisiparnița spartă*. Am o senzație ciudată ca și când le-aș mai fi citit cândva, ca și când v-aș fi mai răspuns, într-o altă dispoziție fiind atunci, am uitat, dar nu tot, *Ridendo*, *va conjur sarmene poeme/ sau muze de-o vreme bolnave de piept/afara e luna, e iarnă, afară/ surtucul îngheață pe sârmă, suspect...* Să transcriu aici *Infinitul mijlociu*, sperând că va rămâne loc și pentru cea mai interesantă piesă din grupaj, pentru *Nisiparnița spartă*, adică: "Istoria mâncată de cifre pierde idei/ Și drumuri și oameni pătrunși de sfială/ Panouri convexe îți zic ce să vrei/ Ce hamuri, ce ghete, ce fete, ce boală./ Banală poveste: iar vin sârbători/ Stau singur pe partea de suflet aleasă./ O sanie grea pleacă-n lume la mări/ Cu caii aprinși de beteala din casă". *Nisiparnița spartă* are chiar formă de clepsidră, cu gâtul sugrumat pe cuvântul cel mai scurt, aȘa, cu majusculă la mijloc și cu cel de-al doilea a rasturnat cu capul în jos, la fel transcrise ca venind de jos în sus ultimele trei versuri ale poemului. Efectul mi se pare magnific, scopul de asemenea, atins. (Andrei Zamanohegas, Piatra Neamț)

România literară

Editată de:

- Fundația "România literară", cu sprijinul Uniunii Scriitorilor, al Fundației pentru o Societate Deschisă România și al Ministerului Culturii

Director: Nicolae Manolescu

Redacția: Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Constanta Buzea (poezie, proză), Adriana Bittel (externe), Marina Constantinescu (teatru), Nina Pruteanu (corectură).

Colaboratori permanenți: Ioana Părvulescu, Andreea Deciu (critică), Cristian Teodorescu (publicistică), Eugenia Vodă (cinema), Ecaterina Ionescu, Simona Galațchi (corectură).

Corespondenți din străinătate: Gabriela Melinescu (Stockholm), Dumitru Radu Popa (New York), Rodica Binder (Köln).

Tehnoredactare computerizată: Fundația "România literară" - Anca Firescu (secretar de redacție), Mihaela Ivan, Ionela Stanciu. Introducere texte: Geta Gheorghiu.

Administrația: Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 251100996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 251100296100089. Mihai Pascu (director executiv), Mirona Laudă (economist principal), Corneliu Ionescu (difuzare, tel. 650.33.69.), Andriana Fianu (corespondență și difuzare în străinătate), Mihai Minculescu.

e-mail: romlit@romlit.ro

http://www.romlit.ro;
http://www.sfos.ro/news/romlit

BRADUL ȘI TOPORUL

... **U**N ORĂȘEL ca atâtea altele, din regiunea dealurilor valahe, înțesat, în ultimii trei-patru ani, datorită snobismului și unor interese obscure ale marilor îmbogățiți, fie cu "megaviloaie", fie cu adevărate castele de beton, pe ale căror fațade se lăfaie prostul gust: pușculițe pentru fondurile acumulate nu se știe (ba se știe!) cum, spalătorii de bani murdari, posibile resurse de noi câștiguri, creații din nimic, adică din sume furate ("neperformant" imprumutate) de la băncile apoi falimentare, ori din imense bacșișuri pentru închis ochii (zise "comisioane"), sau (și) arogante atestări ale succesului în "afacerile" tranziției. În majoritate comasate (și ca să fie "entre nous", ca vechii nomenclaturiști, spre a-și simți umerii alături în solidară întresuștinere), în adevărate cartiere ale "Primăverii", ele contrastează cu micile case ale localnicilor (în genere nu prea "uși de biserică" nici ei), sau cu mult mai modestele "case de odihnă" care se mai puteau face în "Epocile de aur", sau chiar cu frumoasele vile ale "naționalizațiilor", datorite unora dintre foștii privilegiați ai "Epicilor" Dej ori Ceaușescu - însă care erau, totuși, mai temători în afișarea prea-plinului. Aceste imense cavouri (iată, fără voie, îmi evocă noul cavou faraonic, devenit celebru, de la Bellu) sunt, mai toate, nelocuite (și pentru ca puțini proprietari posedă doar o singură casă), sterpe de suflet, băntuite, în dosul ferestrelor parcă moarte, de golul uman al rapacității cinice. Imitația de *châlet* helvet sau tiolian nu este înviorată de flori în jardiniere, pajiștile pe care s-au încrustat se retrag cu șifală (am mai găsit - fiind, pe alocuri, pământuri încă virgine - ceea ce vor fi ultimele brândușe, ultimii clopoței sau garofițe de munte), pe întinderile de teren fie s-au tăiat arborii, fie n-au fost plantați alții noi, iar făloasele excrescențe ale tonelor de beton - scări amenajate în pădurea mutilată, kilometre de alei inutile, lacuri artificiale, gata oricând, la diluvii, să se reverse peste casele din aval - se lăfaiesc nemiloase, stărpind copacii. Câte un "gard" (nu, nu "gardul viu", de lemn câinesc, ori de iasomie, sau de soc, ci urmașul celui cu morții "ochi albaștri") îți face semn - ca "pe vremuri", în dreptul dărâmurilor peste care se crea "Casa Poporului" - să nu zăbovești în contemplarea acestor cavouri de rapaci.

Regiunea era renumită, chiar până acum vreo 30-40 de ani, prin cusăturile gen "blouse roumaine", vezi Matisse (treptat, lucrute mai mult "pentru export", care pervertește, adesea, gusturile), prin micile grădini cu flox, craite ori dalii (reprofilate în straturi de zarzavaturi nici măcar de soi), prin pomii fructiferi (ah, cireșele ori prunele înșirate pe băț, vândute de femei când se oprea trenul acolo!), care au fost tăiați cu spor, ca "să nu facă umbră porcului" sau "fasolii" (cu consolarea că tot dădea mana peste pruni, așa că țuica s-a înlocuit - orice, dar nu poate lipsi, acolo, "taria"! - cu extrase din borhoturi mortale); iar puținele vaci rămase sau orătăniile își caută cu disperare oaze de iarbă pe marginea prăfuită a străzilor amenajate, prin haotice lucrări "edilitare" - dar independent de edili! -, cu gropi, pietroaie, mâl rămas "de la inundații".

Chiar dacă vechiul context era mai înverzit decât astăzi, totuși împătiniților de "munte" și, oricum, doritorilor de intens ozon, le lipseau brazii -, care nu cresc pe acolo decât plantați și bine îngrijiți. De aceea, făcând - într-un scurt răgaz de "dat voie" - o căsuță "de odihnă", încropită dintr-o moștenire și din lefurile de belferi universitari, tânjeam de dorul brazilor din jurul "moștenirii" de la munte. Am adus, de la o pepinieră, șapte (ca în balade!) brazi canadieni, care, plantați de-a lungul gardului și udați, multă vreme, cu stropitoarea, au de-

venit o oază miraculoasă. Cel mai voinic, ca un staroste (fusesse mai aproape de cișmea), tâșnea cu modestă fală pe vreo 20 de metri înălțime și își răsflora crengile monumentale, de câte 7-8 metri, întrecându-se cu mestecănul argintiu, sădit în spatele lui. O singură dată, la început, a îndrăznit cineva, pe ascuns, să taie vârful unuia dintre ei (pom de Crăciun? de nuntă? de înmormântare?), dar apoi, s-au dumirit vecinii că le venea aer curat de la ei, îi respectau, ba chiar ("imitația la Români" - uneori și benefică), unii, din împrejuri, au șterpelit și ei câte un brăduț, de la munte, care s-a prins (fără să-i egaleze, însă, pe "inaintași", ba chiar, din păcate, li s-au retezat, după o modă locală, până spre vârf, crengile, rămânând ca niște scobitori, cu pete ulceuroase pe trunchiurile măcelărite). Și - să ajungem la ziua de azi a baladei (dar sunt baladele timpurilor noastre, ale "tranziției", ale "reformei" sângeroase a comportamentelor românești, în care - spre stupeora cuiva care cunoaște oarecum "psihologie socială", dar nu bănuia că poate exista o asemenea dinamică doar în zece ani - s-au petrecut mutații uluitoare, ori au răbufnit valențe care mocniseră sub "frică", blocate de teroarea disciplinei impuse mai întâi cu biciul iar apoi intrate în rutina supraviețuirii și ațipite sub hipnoza vocabulelor de lemn ale dictaturii). Și, "deci", au "venit la vale trei baci" - lucrători nu prea calificați de la CONEL (fost RENEL, fost...), plus un vecin netot, coțcar și crescut ca fiu al "Epicilor", au sărit gardul, *ilegal* - fiind vorba despre încălcarea proprietății cuiva (dar ce se știe, *acum*, ce e "ilegal", când zeci de ani "proprietatea" era un concept vag - mai mult legat de "exploatații" -, iar "terenul" caselor era al Statului - mai concret, al "nimănui"!)). S-au urcat pe trunchiul vânjos al monumentului naturii și s-au năpustit cu toporișca (nici măcar, cum se cere, cu ferăstrăul), ciopârțind una, două, nouă crengi, de jos, ale Bradului: nu făceau nici un rău, nu atingeau fire electrice (aflate la mare înălțime față de ele), erau în curtea proprietarului, depășind puțin gardul. Orice minte întreagă se întreabă: "De ce?". "Păi": voise, tânărul vecin netot, să i se tragă firul de electricitate (scurt-circuitat din vina lui) până la vârful stâlpului, musai în acea zi, fără să aștepte venirea *autorizată*, legală, a CONEL-ului, cu o scară lungă ori cu mașina cu scară ("utilajul"). Ca să ridice firul, au folosit, ilegal, Bradul, tăind crengile de jos ale superbului arbore, măcelărindu-l, distrugându-l iremediabil. A rămas, sus, o creangă care atingea firul electricității, dar nu ajungeau la ea fără scara specială: asta nu-i mai interesa. Au rămas și două crengi mari și grele, pe care le crestareră și care atârnau, moarte acum, peste firele de telefon: nici de astă nu le mai păsa. Satisfăcuți că legaseră (cu ce preț!) firul, la stâlp, rânjeau, aruncând crengile, inutil sacrificate, în curtea proprietarului, iar unul, privind imensul Brad schingiuit, asimetric, cu crengi doar pe o jumătate a lui, și pe ale cărui cicatrici începuseră să strălucească lacrimi de rășină, a decretat: "Tre' tăiat tot bradu'!". Mi-am amintit, atunci, splendidele cuvinte ale lui G. Calinescu, relativ la Eminescu, și pentru care oricărui muritor i-ar putea fi iertate orice păcate: "[...] câte o stea va vesteji pe cer în depărtări, până când acest pământ să-și strângă toate sevele și să le ridice în țeva subțire a altui crin de țaria parfumurilor sale".

MI-AM AMINIT și cum, la București, la colțul unei mici străzi din centru, unde se construie un cămin universitar și se făceau săpături de canalizare, în dreptul unui copac monumental, ocrotit de Academia Română - care nu a dat aprobarea pentru a fi tăiat -, ignarii lucrători l-au săpat, pe ascuns, la rădăcină, arborele s-a prăbușit cum

doriseră ei, acoperind cu coroana lui enormă strada, de-a latul, ca și două case de peste drum, plus două mașini, pentru care șantierul a plătit despăgubiri: "despăgubiri" pentru mașinile lovite, nu pentru dispariția definitivă a ceea ce dădea splendoare unui colț altfel sordid din Capitală, și pentru pierderea umbrei binefacătoare în verile toride. Iar nesăbuiții săpători răspundeau celor care-i muștrău: "Las' că crește altu-n loc!" (pomul era cel puțin centenar, viguros și de o specie rară). (Cineva a comentat că în Germania s-ar fi cimentat pământul peste rădăcini, ca să-l întărească).

Las de-o parte revolta subiectivă, poate, sau "sentimentalismul" (aș protesta: nu "ieftin" - măcar de-ar mai avea, toți, asemenea răbufniri sentimentale, de nu s-ar usca sufletele ca iasca, adică una dintre marile primejdii care ne pasc). Aș preveni și ironia onora, care ar referi faptul la o măruntă aventură, de interes pentru "partidele ecologiste": respectul pentru *natură* ar trebui să fie inclus nu în doar programul *unui anumit* partid, ci în acela al *tuturora* (așa cum respectul pentru *om* este bizar să fie afișat doar de un partid, "Umanist"). Căci fenomenul are largi reverberații, bătaie lungă și rădăcini mai adânci decât ale unor simple simboluri sau metafore. Este oare un "blestem" - sau o rațional explicabilă lipsă de apreciere a *valorilor* existente ori o bizară nesăbuiță neprevăzătoare a "ce va fi", la un popor înțelept și totuși lesne manipulabil? (Cine dă un anunț ca acesta, *la două săptămâni după isteria eclipsei* din august 1999 - ridicată la rang de fenomen permanent -, mizează pe snobismul credulității: "Dau în chirie casă Valea [...], cadru natural excelent, *eclipse* [...]"!). Popor inteligent, dar care cade pradă "hipnozei", orbirii, întunecării minții și, cert, dorinței de câștig - de orice natură - aparent facil.

Când se căsăpea Bradul (iarăși, nu minor "sentimentalism" ori metaforă fortuită), m-am gândit la morții de la Canal, la elitele distruse în închisorile dictaturii, la încercările, într-o țară ferecată în lanțuri, de distrugere a minților luminate, de schingiuire a caracterelor, de priticire a valorilor, pentru a se cobori în străfundul social competența, cinstea, rigoarea, inteligența subtilă și a se incuraja ridicarea deasupra a prostiei, nepriceperii, incorectitudinii, delăsării mai ușor manevrabile și de năimit. Iar treptat - în zece ani doar, însă bine programați -, completa disoluție a unui sistem de valori, care exista cât de cât. "*Valori*" - dar ce mai este "*valoare*"? *Răsturnare* a lor (un exemplu: în iarna 1990, ultimele departamente care au primit miniștri au fost *Învățământul* și *Sănătatea* - iar acum, *Cultura* "beneficiază" de tratamentul "anteriului lui Arvin-te", zicală aproape uitată, despre care aș vrea să scriu o dată). *Ierarhizare* a "*valorilor*"? Valori economice, financiare, politice - apoi sociale, culturale, morale. Obscurantism instalat parcă iremediabil, probabil și voit - chiar în cadrul fiecărei categorii. Valori economice, financiare? Mari fabrici, programate și mărturisit într-o moarte, încă din primele zile ale lui '90, lăsate pradă ruinării ca să fie "mai ieftin" cumpărate - pe atunci, de directorii lor de pildă -, apoi "mastodontonji" vânduți, pentru alte meleaguri, ca fier vechi. Haosul propice ametrii minților? Un fost "terorist" se lauda, recent, celor din același compartiment de tren, că el are pensia mult mai mare decât alții "tablagii", zicea el, adică scărta-scărta din ministerul "lor" -, pen' că, "la revoluție, n-am dat pe-acas' patrușopt de zile, și n-am văzut lumina, pen' că ieșeam noaptea pe acoperișuri, iar ziua intram în pământ". "Valorile morale", propovăduite de vechea credință decalogică ("să nu furi", "să nu ucizi", "să nu..."), dar și cele tradiționale: *omenie* (greu de tradus în alte limbi), *demitate* (nu "trufie" ori "aroganță"), *solidaritate* (într-un studiu asupra "formulelor de

politete", ajunsesem la concluzia că sistemul *bunei cuviințe* românești are origini rurale - spre deosebire, de pildă, de *cortesia* italiană - și deriva dintr-o solidaritate istorică, nu de "gășcă" ori de "mafie", a unui neam năpăstuit de istorie), *muncă* acerbă - a brazdei iubite -, *cinste* - în cadrul obștii țărănești, studiate și explicate de Școala D. Gusti -, *punctualitate și exigență* (față de alții - cotată azi ca "duratețe" - și față de sine - apreciată acum ca "prostie"), calitate de *om inimos* (cam cu ironie evaluat, încă din "anii de aur", ca "sufletist")? În locul lor: "Să moară capra vecinului!" (mai nou: "Să moară vecinul!"), dă la cap celorlalți, fura cât poți, minți ca să ai succes (din păcate, și ca să supraviețuiești, sau să te strecorei - cum am auzit, cu "minciuni funcționale"), dă la o parte pe cei care te pot concura (deși - sau pentru că - sunt reale "valori" pentru societate), ajută - dar pe cei din "gășcă" ta, și dă la cap celorlalți -, lipsă de suflet (omunculi-cavouri trupești), ne-respect pentru legalitate, pentru ce este al celuilalt, disprețul față de cine nu este "semen" - ca veritabil clon al tău -, incompetență și incultură aseasonate cu obrăznicia imposturii, tupeul ca armă a necinstei ori a minciunii, fațarnicie, nesimțire, indolență, ticăloșie, sau bizara supra-activitate care se intrupează în *summun*-ul de birocrăție (inoculată unui sistem de nemunca, spre amplificarea neproductivității), aroganța ca vodcă dătătoare de curaj, *orbire* a unor mase care nu mai văd ce e bine-ce e rău și unde merg (ca în tragicul poem al lui Baudelaire, *Les aveugles*: "manechine, oarecum ridiculi, ciudați ca somnambuli", sau ca în apologul orbilor hăbauci ai lui Brueghel, care cad în groapă unul după altul, urmându-l pe primul).

TINERI (valoroși, dar, mulți, orbiți, fără speranțe și lipsiți de încrederea într-un viitor pe care l-ar putea, totuși, clădi *ei, aici*) "pleacă" și, prea puțini se străduiesc să-i atragă *aici*, ajutându-i nefățarnic. De ce nu, megaviloinicilor miliardari? (dar nu mă refer, desigur, la fiii, nepoții, apropiații). Un "medaliat aur", "olimpic", de vreo 16 ani, decelara, ca un robot bine indoctrinat: "Numai în SUA sunt universități bune, profesori buni. Am să devin profesor la Harvard". Biet încă puber, căruia nu i se răspundea că avusese buni dascăli în țara lui, dacă reușise *înaintea* celor care trăiesc unde visa el că sunt "bunii profesori" (nu mai discut când *vor* și *pot* să fie "buni profesori" cei de pe aici etc.). Cântau trei copile *premiat* "la Mamaia" (deci proclamate de "valori"): "Ne iubim pe nisipul fierbinte - nu mai sunt o fată cuninte... Liberă la mare - cu dolari în buzunare". Iar după o lună de la "Festival", preșcolari mici, înregistrați, se maimuțureau, bine ritmat: "Banii și femeile îmi mănâncă zilele..." *Cine* să ofere "modele", dacă "recompensele premiale" - cum zicea Ralea - se răspândesc prin toate canalele cu popularitate, se creează valori de violență și scabros, de prost gust sau chiar de "porno", de minciuni și omor, se propun imitației "VIP"-uri corupte, agramate, cu succese facile sau, mai nou, ilicite necinstit înfaptuite, ori goșoși uleioase ir zahăr dubios, care să asigure succese electorale?

Printre cei 23 de milioane - acum, minus un milion! - este *cert* (simplu calcul a probabilităților) că *există* valori reale morale și competente, care nu sunt "media tizate", cunoscute, oameni care poate că nu au încredere în ei, ori sunt indemnnați la urlaș "autoexil", ori sunt păziți de afirmare foarte cert, *există* brazi acunși sau rețezați gata să fie doborâți. Bradul "baladei"-apolog nu se putea apăra singur - dar *oamenii pot*. De ce ar putea numai "ceilalți", iar nu "*valorile reale*"?

Tatiana Slama-Cazaci

MOARTEA LUI MARIN PREDĂ - SUBIECT DE ROMAN POLITIST

Moarte naturală sau asasinat?

MOARTEA neașteptată a lui Marin Preda, la Mogoșoaia, în noaptea de 15 spre 16 mai 1980, când scriitorul încă nu împlinise 58 de ani, iar apariția recentă a romanului său *Cel mai iubit dintre pământeni* reprezentase un triumf, a produs consternare. S-a răspândit imediat - sau a fost răspândită - știrea că Marin Preda se afla în noaptea aceea într-o avansată stare de ebrietate și că a murit în somn, înecat cu propria lui vomă. Pentru medici un asemenea mod de a muri nu are nimic grotesc, reprezentând un accident ca oricare altul. Pentru scriitori, însă, el este expresiv și demoralizant, simbolizând umiliția ultimă la care poate fi supus un mare spirit.

După consumarea momentului de stupefacție, s-au făcut auzite multe voci care au protestat împotriva absurdității destinului său i-au acuzat - mai precis și mai prozaic - pe apropiații lui Marin Preda că l-au îndemnat să bea pe un om sensibil și vulnerabil, în loc să-l ocrotească. Fără nici o reținere, tristul episod a fost repede folosit ca muniție și în lupta politică, "protocroniști" (ceea ce înseamnă promovorii comunismului naționalist în literatură) făcându-i responsabili de moartea scriitorului pe "europeniști" de care el se înconjurase în ultimii ani.

În același timp, a început să circule zvonul că Marin Preda a fost de fapt "lichidat", fie de oamenii lui Ceaușescu (fiindcă devenise incomod prin independența sa), fie de agenții ai KGB (fiindcă în romanul *Delirul* îl prezentase cu o anumită înțelegere pe Ion Antonescu). Presupuneriile cele mai diferite și mai fanteziste au creat un fel de nebuloasă informațională, care a persistat și după 1989. Cărțile de scandal despre moartea lui Marin Preda, precum cele publicate de Constantin Turturică sau Cezar Ivănescu, n-au făcut decât să mărească confuzia.

Acesta este contextul în care apare *Dosarul "Marin Preda"* de Mariana Sipoș, o carte de o excepțională valoare documentară. Autoarea a obținut, prin investigații proprii, *Dosarul nr. 1595/II/1980* din arhiva Procuraturii Municipiului București, care cuprinde procese verbale, declarații ale martorilor, rapoarte medico-legale, fotografii etc. Ea reproduce în carte aceste prețioase documente, adăugându-le un comentariu de dată recentă făcut - la solicitarea sa - de prof. dr. Vladimir Belis, cunoscut specialist în medicina legală, ca și un interviu luat secretarei lui Marin Preda de la Editura Cartea Românească, Cleopatra Stănescu, o femeie în vârstă, care duce în prezent o viață retrasă.

Mariana Sipoș a explorat și arhiva SRI, unde a găsit note și însemnări referitoare la Marin Preda, altele decât cele incluse în *Cartea albă a Securității*. De asemenea, a extras din presă tot ceea ce ar putea completa, într-un fel sau altul, dosarul morții lui Marin Preda. A rezultat un corpus de texte și fotografii de mare interes pentru istoria literară. Singurul fapt regretabil este că autoarea le tratează într-un stil gazetăresc, sugerând mereu că ele duc la concluzii senzaționale. Concluziile nu sunt senzaționale - sunt cam aceleași la care se ajunseser și pe cale intuitivă. Cu adevărat senzațională este existența acestor documente, care conferă o concretețe dramatică reprezentării noastre despre sfârșitul scriitorului.

Întrebarea obsedantă - a fost o moarte

naturală sau un asasinat? - rămâne fără un răspuns clar. În concluziile raportului medico-legal se precizează: "1. Moartea lui MARIN PREDĂ a fost violentă. 2. Ea s-a datorat asfixiei mecanice prin astuparea orificiilor respiratorii cu un corp moale, posibil lenjerie de pat, în condițiile unei come etilice. (...) 3. Semnele de violență descrise la autopsie s-au putut produce prin lovire de corp dur și nu au un rol în producerea morții." Singura noutate o constituie deci presupunerea că asfixierea a fost provocată de un cearșaf, și nu de fragmente ale conținutului gastric.

Este adevărat că Mariana Sipoș găsește numeroase neconcordanțe între declarațiile martorilor, ca și inadvertențe în actele oficiale, dar ele nu dovedesc decât că *ar fi putut* fi la mijloc un asasinat. Cu alte cuvinte, totul rămâne în ceață, ca și până acum: Marin Preda a murit înăbușindu-se în somn, din cauza unei come etilice SAU a fost asasinat, nu se știe de cine anume.

Expresivitatea involuntară a documentelor oficiale

TREBUIE să ai nervii tari ca să poți citi toate documentele reproduse în carte. Îndeosebi observațiile de specialitate făcute cu prilejul autopsierii cadavrului lui Marin Preda sunt macabre pentru un nespecialist:

"Ficatul: 2500 gr și 30/21/9 cm. Capsula netedă, lucioasă și transparentă. Pe secțiune de culoare castaniu-gălbui cu desenul vascular evident, consistența diminuată. Vezicula biliară conține circa 2 ml bilă de culoare maroniu verzui. Mucoasa catifelată, cu aspect muriform.

Pancreasul: micșorat ca volum, consistența crescută. Pe secțiune de culoare cenușiu-gălbui, cu desenul lobular estompat." etc.

Există însă, în special în procesul-verbal întocmit de Procuratură, pasaje de o expresivitate involuntară (pentru a relua productivă idee a lui Eugen Negrici). Descrierea rece, oficială, mai puțin folosită

în literatură și netransformată încă într-o convenție literară, are mai mare putere evocatoare și este chiar mai emoționantă, decât un text literar propriu-zis:

"Cadavrul este îmbrăcat cu pijama, papuci și un pardesiu înspicat negru cu alb."

"Pe mucoasa buzei superioare, lângă comisura stângă prezintă o mică zonă echimotică cu o contuzie superficială în centrul ei, corespunzând caninului superior stâng."

"În dreptul corpului decedatului, pe covor, se observă o pereche de ochelari cu brațele deschise."

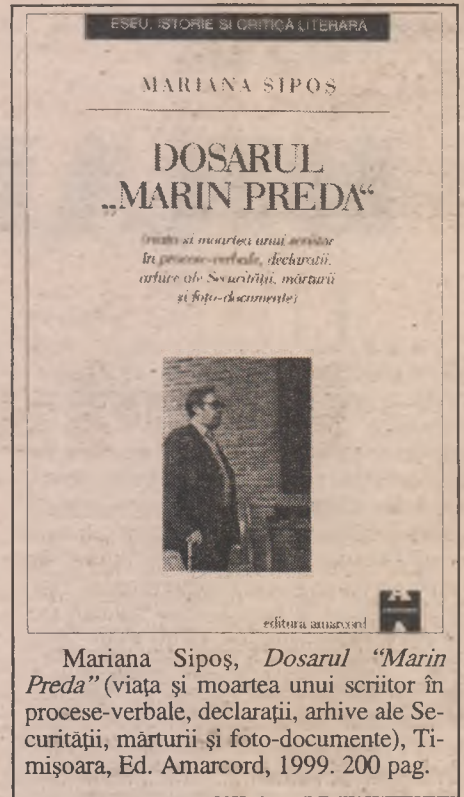
Ca să nu mai vorbim de faptul că, în general, toate procesele-verbale, rapoartele, declarațiile creează o impresie de *eternizare* a ultimului capitol din viața lui Marin Preda. Adică exact impresia pe care și literatura urmărește întotdeauna să o creeze.

Ce s-a întâmplat cu manuscrisele lui Marin Preda?

Din camera în care locuia scriitorul la Mogoșoaia au fost ridicate și predate lui Cornel Popescu (pe atunci redactor-șef al Editurii Cartea Românească, unde Marin Preda fusese director) mai multe manuscrise. Lista lor, alcătuită la data respectivă de procuratură și miliție, este reprodusă de Mariana Sipoș în cartea sa:

"*Tineretea lui Moromete* (scenariu de film); *Delirul*, volumul 1; *Comedie țărănească*, volumul IV; *Morometii* (manuscris și dactilo); *Contrahoroscop*, cinci pagini; Agendă 1980 cu *Un an din viața unui scriitor*, 1-10 ianuarie, în rest filele albe; Agendă 1973 cu diferite însemnări personale ale scriitorului de la 1 la 19 septembrie și respectiv 31 octombrie - 31 decembrie; Un carnet intitulat *Jurnal foarte intim*, numerotat de scriitor de la 1 la 36; O agendă 1976 cu însemnări ce aparțin scriitorului *La finalul întrebării - ce să scriu* la datele 5 iulie - 26 noiembrie; *Cel mai iubit dintre pământeni*; *Autobiografie* 1 martie 1977."

Se știe că aceste manuscrise, ca și dife-

Mariana Sipoș, *Dosarul "Marin Preda"* (viața și moartea unui scriitor în procese-verbale, declarații, arhive ale Securității, mărturii și foto-documente), Timișoara, Ed. Amarcord, 1999. 200 pag.

rite obiecte personale, au fost înmânate ulterior Elenei Preda.

Nu se știe însă ce s-a întâmplat cu o întreagă valiză de manuscrise pe care Marin Preda o păstra într-un fișet al său de la Editura Cartea Românească, valiză în legătură cu care își exprimase în mod explicit dorința de fi dată - în cazul că el ar fi murit pe neașteptate - fratelui său Alexandru Preda, din Bacău. Documentele în posesia cărora a intrat Mariana Sipoș, ca și mărturiile pe care le-a obținut de la Alexandru Preda și de la fosta secretară a lui Marin Preda, dovedesc că inventarul fișetului s-a făcut într-o manieră conspirativă de către reprezentanții autorităților, care n-au permis nici fratelui și nici secretarei lui Marin Preda să fie de față la inventariere. În plus, dintr-un document strict secret preluat de Mariana Sipoș din *Cartea albă a Securității* reiese clar că Securitatea organiza de multă vreme vizite nocturne la sediul Editurii Cartea Românească, în căutarea unor manuscrise deținute de Marin Preda. În aceste condiții, este mai mult decât probabil că, în momentul de față, cel puțin o parte dintre scrierile inedite rămase de la marile scriitori se află în altă parte decât la cei care ar putea să le publice, dacă nu cumva au fost între timp distruse.

P.S. Mariana Sipoș intervine adeseori inoportun în fluxul de documente, cu comentarii proprii, comportându-se ca un detectiv amator. Ea se pronunță în probleme de criminalistică, pentru care nu are nici o specializare:

"Al doilea argument al procurorului-șef este că doctorul Claudiu Tănăsescu și Cornel Popescu au găsit camera așa cum o lăseseră cei care l-au dus pe Marin Preda la 2,30 în camera sa. Adică lumina aprinsă, ușa descuiată, ferestrele închise etc. E suficient acest argument? Să nu se fi pus deloc în timpul celor două luni și jumătate de anchetă problema amprentelor? Nicăieri în dosarul de care ne ocupăm nu este vorba de așa ceva." etc.

În schimb, aceeași Mariana Sipoș nu intervine când interlocutorul său, Alexandru Preda, afirmă fără nici o legătură cu realitatea că eu l-aș fi "făcut" pe Marin Preda în *România literară*, "nomenclaturist". În articolul respectiv, pe care Mariana Sipoș, de altfel, îl citează, în altă parte a cărții, eu susținusem cu totul altceva și anume că Marin Preda, prin succesul pe care îl avea la public, îi "punea în alertă pe lucrătorii Securității". (Cititorii care vor să se edifice pot consulta nr. 25/1998 al revistei noastre.) Altă "greșală" am săvârșit eu și anume, în analiza operei, am detectat zonele - de altfel, de mică întindere - infestate de realismul-socialist. Imitându-l pe Eugen Simion, Mariana Sipoș ia parte la un fel de cruciadă, destul de comică, de salvare a lui Marin Preda din mâinile "celor trei-patru" critici care, deși îl admiră pe scriitor, îndrăznesc să vadă și concesiiile făcute de el ideologiei oficiale.

Cărți primite la redacție

- Mateiu I. Caragiale, *Sub pecetea tainei*, text întregit și încheiat de Alexandru George, editura Albatros, București, 1999, 96 p.
- Cornel Munteanu, *Pamfletul ca discurs literar*, studiu, Editura Minerva, colecția "Universitas", București, 1999, 360 p., 30.000 lei.
- Anamaria Beligan, *Scrisori către Mona Lisa*, roman, versiune în limba română de Dana Lovinescu și Anamaria Beligan, Editura Polirom, Iași, 1999, 310 p.
- *Omul fântânilor și alte povestiri portugheze*, prefață de José Augusto Seabra, cuvânt introductiv, selecție, traducere și note de Micaela Ghițescu, Editura Universal Dalsi, București, 1999, 176 p.
- Michael Ende & Iordan Chimet, *Împreună cu Elli în Imaginaria*, "Închide ochii și vei vedea orașul", roman de Iordan Chimet; "Povestea saltimbacilor", piesă de Michael Ende; "Scrisori printre grații" Ende-Chimet, cuvânt înainte de Mircea Horia Simionescu, traducerea textelor din limba germană de Nora Iuga, Editura Univers, București, 1999, 302 p.
- *Cică niște cronocari Duceau lipsă de șalvari*, selecție și cuvânt înainte de Iordan Chimet, Editura Universal Dalsi, București, 1999, 242 p.
- Ioan Tepelea, *Exerciții într-o jumătate de vis*, poezii, cu un ciclu tradus în franceză de Miron Kiropol, Editura Helicon, Timișoara, 1999, 66 p.
- Ovidiu Genaru, *Orient, pardon!*, poeme, București, Ed. Universal Dalsi, 1999. 68 pag.
- Stelian Țurlea, *Revoluția în oglindă*, București, Ed. Fundației PRO, 1999 (publicistică). 224 pag.
- Silviu Neguț, Ion Nicolae, *Cartea recordurilor geografice*, mică enciclopedie, București, Ed. Meronia, 1999. 288 pag.
- Ștefan Delureanu, *Geneza Europei comunitare - mesajul democrației de inspirație creștină*, cu o recuperare parțială a patrimoniului european al lui George Ciorănescu și o anexă documentară, texte traduse de Nicoleta Panait și Patricia Panait, București, Ed. Faideia, 1999. 412 pag.
- George Vulturescu, *Scrisul agonice*, Botoșani, Ed. AXA, col. "La steaua - poeți optzeciști", 1999. 150 pag., 10.000 lei.

Lirism biologic

SĂ CITIM un poem al lui Jean Follain, din volumul său de tinerețe, *La main chaude* (1933): "Se vede cum se lungesc cîmpile/ pe care le-nfloreste trifoiul stacojiu:/ o sărăcie aprigă/ usucă/ oasele craniene/ prin niște linii frînte îmbinate,/ palida cenușă-a unui Byron/ se vîntură pe malul mărilor;/ albele oscioare/ ale urechii lui Mallarmé/ sînt ascunse în țărîna din Valvins,/ postavul verde/ al hainei împăratului/ se destramă ca spuma/ și inima lui Apollinaire/ înfloreste-ntr-o mușcată roșie? (*Poem glorios*) (traducere Aurel Tita). Să încercm a proiecta lumina poeziei după care se călăuzește bardul francez "microrealist" înspre producția unuia dintre contemporanii noștri autohtoni, Ioan Țepelea. Iată cum scrie acesta: "Se fierb mințile noastre pînă dispar/ în leșia cuvintelor oarbe/ abia apuci/ să înțelegi de ce asudă larvele spaimei/ urcînd creasta sfîrșitului de mileniu/ în port la Hvide Sande de pe o corabie/ m-a atins umbra unei raze de soare.../ Nu mai cred în melancolii și nici în zările bocitoare/ singur dezmiert cu cuțitul/ peștele care m-a înghițit/ în lăuntru/ singurătatea e-o formă de fericire/ cei ce suferă de tahicardie își vor vinde singele/ în piața de bărci și de visle/ Knud Sorensen/ mi-a șoptit-o deunăzi în Danemarca" (*În lăuntru singurătatea*). Ca și la Follain, asistăm aici la un amestec de lirism și fiziologie, de tentație vizionară și concretețe biologică, doveditoare a unei *trairi* poetice care nu s-a eliberat de corporal, care se-ntoarce obsedant spre mediul acestuia ca spre unul salvator. Dacă mințile se fierb aidoma oaselor pînă la dispariție, dacă larvele spaimei transpiră în drumul lor ascendent, dacă peștele e dezmiertat cu cuțitul și dacă suferinzii de inimă își comercializează singele, aceasta înseamnă că poezia se mulează pe viața imediată, că participă la existența materiei, așa cum un organ participă la existența trupului. Poetul își exploatează propria existență fizică, și-o pune în scenă cu ajutorul unei recuzite senzoriale bine marcate: "Singurătatea/ n-a obosit încă să se cațere pe trupul meu pofticios/ cercuri negre și roșii se unesc în sudoarea flămîndului monolog/ cu care sper încă să pot trece dintr-o lume în alta/ nu gratuit desigur nu fără re-mușcări" (*Jurnal de trecut dintr-o lume în alta*). Organicul e același, înăuntru ca și afară, impasibil la interpretarea absurdă ce i s-ar putea acorda: "Mă împac cu mine cînd scriu cînd exist cînd/ strig pînă se deschide pintecul vremii/ și ies toate împotrivrile/ fără să-mi pese de umorul zilnic/ de notele kafkiene" (*Ceața*). Senzațiile gustative, tactile, vizuale au un loc de cinste: "Acre mai sînt poftele/ obiceiuri/ în tandrețea așa-zisă imperială/ în topul cuvintelor sufocate de imaginație de greutate/ de prea mult rost/ nici nu mai cred că a fost libertate/ în eul mîzgălit pe fruntea poetului/ poate o slujbă de pomenire la ora amiezii/ în bisericuța lui literară!" (*Acre poftele*). Visul în-

suși e demonic-senzual, în grotescul său se oglindește o nostalgie a inocenței: "Visul/ stă spînzurată o tîrfă de-oglinză și vămuiie vămuiie/ stoarce pînza copilăriei uleioasă" (*Exerciții într-o jumătate de vis*). Inocență a cărei năluca bîntuie în melancolica mărturie a autorului ce-a împlinit o jumătate de secol de viață, între mecanica elegiacă a fotografiei și (admirabilă sugestie) "pianul plin de oboseli", sub steaua războinic-singeroasă a solitudinii (*ibidem*).

Asociată cu lirismul, fiziologia se poate asocia la fel de profitabil cu morală. Dincolo de metaforă (adică depășind-o, urmîndu-și calea lăuntrică, mai puțin "formală"), existența se impune ca atare. Autenticîndu-se prin discursul liric, în cadrul căreia confesiunea sentimental-dezolată, din care derivă judecata etică, are cea mai mare pondere: "Femeia întinsă de mirosul trupului meu/ ca de o boală fără sfîrșit/ ca de-o izbîndă/ tîrtoare și lincezind în țărîna.../ Flămîndă desertăciune/ goană de vînt/ murmurînd/ dar vine o clipă tîrzie ce-i drept/ de voie, și chiar de nevoie/ cînd păcatele/ ar vrea să se spele!.../ Numai lumina copacului de demult/ te mai poate înduioșa. Bătrîne/ sînt singur/ îmi voi alunga singur frica/ cu simpatie/ dau și în scris. Jur/ pe singurătatea mea!" (*Jur/pe singurătatea mea*). Judecată ce devine și mai tăioasă în momentul în care se aplică - precum o șampilă sarcastică - asupra unei epoci corupte și pofticioase, stigmatizate de jeg și de promiscuitate: "E ora disponibilităților totale/ șansa ce-a mai rămas pentru rezumat/ lingura ciorba gura salonul de jeg/ partea de conviețuit pe sub mese/ desigur/ vom strînge cureaua vom fi mai sătui/ de-atîtea pofte de rolul lor de căpătii/ și-o să rigie țara de pofte și demnitate" (*Șansa*). În aceeași măsură putem constata o fiziologie cosmică. Adoptînd (adaptînd) o poză romantic-apocaliptică (e o apocalipsă la scară redusă, "de buzunar"), poetul, care e un temperament delicat, se tînguie, voluptuos în fond, pe marginea ambivalenței unei experiențe erotice. Grandilocvența, cîtă există (visele aruncate peste abis, străfulgerarea timpului), nu reprezintă decît expresia solemnă a Erosului. Parada sa, ne apare precum desfacerea unei cozi de păun: "Visam și-mi aruncam visele peste abis/ într-o străfulgerare a timpului surd/ călăreții celor o mie de nopți/ încă nu cutezau la rosturile fidelității/ la orele potrivite pentru dragoste.../ insuficiente se dovediseră bunăoară/ apa focul pămîntul și aerul/ nu se putea dezerta/ din anotimpul tînguitor al iluziei încît/ iată-ne cu risul hieratic în elanul cearceafului/ scufundat/ cu iubita culcată alături în dispreț/ de orice sfîrșit..." (*Semne*).

IOAN ȚEPELEA vadește o natură sensibilă, înclinată spre tonul elegiac. Așa se explică simplitatea patriarhală a unora (destul de numeroase) secvențe ale lirismului său,

care, ca și biosul ilustrat anatomic și fiziologic (însă la un nivel nu neapărat mai superficial al contactelor imaginarii cu sine), reflectă o nostalgie a elementarității. Poetul orădean face încercă a integra în mecanismul voit modern al imaginii simțămîntele bucolice, reminiscentele agreste. Efectul nu e de contrast, ci de complementaritate. Dacă lirismul fiziologic pe care l-am semnalat oglindește evoluția ființei în sine, lirismul dublu, modern-tradiționalist, probează evoluția ființei sociale: "Cerule fardat cu idei/ cu simfonii/ care bat cîmpiile cosmice. Veacuri esențiale/ am intrat pe drumul de țară/ printre bețile ierbii/ la mine în sat.../ E o dulce lumină care mă lovește-n retina/ un bob de sudoare care mi se-aruncă în palmă// Pacea luminii/ pacea cuvintelor și necuvîntelor/ șarpele meu care mă zbuciumă carele mă innoadă// Trăiesc acum o inexistență. Pun bandaj pe locul gol de pe prispă!" (*Pastel*). Peisajul natal devine, printr-un ingenios efect specular, o oglindă a oglinzii: "Dealul Vremestilor freamătă sub bicele nopții/ legîndu-se/ adormind silueta copacilor/ prevestind vocea furtunii și ceasul înstrăinat printre/ spaime/ Eu umblu în fața oglinzii cu versuri/ vorbesc de/ unul singur/ mă tem pentru mine pentru gîndurile mele nespuse? (*Pisica noastră*). Dezlegat de obligația alcătuirii șaradelor metaforice (uneori răzbate prin ele o anume stingăcie, un efort excesiv, de rural supus la o "caznă" inedită), Ioan Țepelea dă glas unei sincerități ce revelează umanul afectiv. Tehnica e astfel contrabalansată, excesul de artificiu e corectat: "În vis am mai murit/ dar degeaba/ a fost ca și cum aș fi stat întins pe o prispă/ pentru întia dată și fără nici o urmare.../ Sigur nimeni nu m-a întrebat ce-am visat/ de ce somnul nu m-a atins cu adevărat/ pentru totdeauna(?) Nimeni însă n-a uitat/ cum timpul în care m-aflam își pierduse orice/ înțeles!// Oirce contur.../ Iată-mă așadar plin de mine și tot singur/ un pic mai stăpîn pe o așezare de vorbe" (*Așezare de vorbe*). Sau cu o remarcabilă limpiditate a sufletului, transcriind simplitatea oboselii, a inadapării, a deziluziei: "M-am întors acasă cu sufletul frînt/ de gîndurile zvîcnind în zidul cuvintelor/ și dacă s-ar mai putea povesti întimplările/ așezate vrăjitoarește la temelie catedralei sau/ cele trecute dintr-o mîină în alta/ atunci/ știu/ sigur/ viața mea s-ar putea încheia/ aici/ cel mult/ culorile amurgului ar mai putea străluci o vreme/ în partea neîncheiată a sfîrșitului" (*În partea neîncheiată a sfîrșitului*). Astfel se restabilește legătura cu barzii transilvani ai "dezrădăcinării", de la începutul veacului XX, fapt benefic, întrucît e în avantajul poeziei a-și puncta continuitățile, a-și declara solul din care se nutrește.

P E DIRECȚIA aceleiași elementarități structurale, cu răsfrîngeri, după cum am

EXERCITII INTR-O JUMĂTATE DE VIS

Ioan Țepelea: *Exerciții într-o jumătate de vis*, Ed. Helicon, Timișoara, 1999, 68 pag., preț nementionat.

văzut, în planul corporalității, al conștiinței translucide și al unei vocații sentimentale, conectate la toposul originar, Ioan Țepelea acordă atenție lumii mărunte, "a boabei și fărimei". Ca și Jean Follain, de altminteri, încearcă a surprinde demnitatea launtrică a lucrurilor mici, a așeza sub reflecțiile asociative ale limbajului liric aspectele lumii deprinse cu umbra. Iată confraternitatea poetului cu păianjenul: "Locuiesc într-o viață mai mult nop-tatecă/ colț la colț cu păianjenul care mă judecă/ care-și face mendrele pînă în zori. Atunci/ obosit de galeriile visului de pîlpîirile jocului/ din priviri/ de miriada nesomnului meu facem pace: Eu primul cedez. Apoi el... Ne împărțim orele/ rămase/ de o parte și de alta a poemului care trece/ dintr-o mîină într-alta!" (*Ioan mă strigă*). Sau sensibila-i raportare la o pisică: "Doamne ce orbitoare e viața silabisită a înțelegere/ a cuprindere a totul în preajma unei ființe.../ Pisica noastră e surdă. Pisica noastră e mută./ Mai deunăzi era chiar moartă în curte!" (*Pisica noastră*). Sau un acord duios închinat cîrțiței și cîinelui: "Naufraziul premiul/ Marele premiu/ ar putea fi cîrțița care mă trezește/ cu săpăturile ei de o jumătate de secol/ semn că odată și-odată va începe linia verticală/ disimulată e drept/ poate chiar alandala/ pe partea întemeierii de care mă plîng/ în fața oglinzii cînele Heki așteaptă/ încă un milimetru de obraz" (*Cînele Heki*). Mărturisim că prin acest bestiar generos poetul ne-a cîștigat o simpatie ce depășește stricta reacție critică.

ÎNTRUCÎT am început prezentul comentariu sub semnul unui cunoscut poet francez, să ni se îngăduie a-l încheia sub semnul limbii franceze. Volumul de care ne-am ocupat aici conține și un număr de texte traduse în limba lui Victor Hugo de către Miron Kiroopol, magician al verbului propriu, ca și al celui tălmăcit. Reproducem unul din ele: "Dans ce monde je constate/ il n'y a plus de surprise/ tout m'est long. Et les mains/ Et les pieds/ Et les rêves/ les attentes. Tout. Tous les torrents/ sont passés/ quelques-uns parmi mes paroles/ autres/ parmi les lieux communs/ parmi les ombrages/ parmi les corps avec lesquels/ mutuellement/ je m'étais entretenu// Ou mets-tu alors les péchés/ les faiblesses/ les vertus hérités. Ou ceux recus/ comme présent!" (*Tout m'est long*). Uneori, prin traducere, substanța scriptică și emoțională a unui text iese în evidență cu nuanțe proaspete, ceea ce avem impresia că se petrece și în cazul de față.

Ipostaze ale
spiritualității

“**O** SINGURA carte nu poate înlocui o întreagă colecție de lucrări redactate în limbi de circulație internațională, esențiale pentru o cunoaștere cât de cât adecvată a României în străinătate, dar care, din nefericire, nu există”, scrie Cipriana Petre într-o notă a editorului ce deschide antologia apărută la Editura Fundației Culturale Române sub titlul *Ten Steps Closer to Romania* (Cu zece pași mai aproape de România). Pentru a conchide imediat: “Această carte este doar o picătură dintr-un ocean”.

Intr-adevăr, dar o picătură din care se poate reconstitui întregul – dimensiunea spiritualității românești. O asemenea contragere exclude, de la bun început, pretenția exhaustivității, presupunând operarea unei selecții. Era, de altfel, cum bine observă Antoaneta Tanăsescu, căreia i se datorează concepția antologiei de față, singura modalitate prin care mai puțin de 300 de pagini pot acoperi mai bine de 2000 de ani de viață ai unei comunități.

Un prim pas trasează coordonatele în timp și spațiu ale spiritualității românești. Mihai-Răzvan Ungurean stabilește premisele unei revizuii a miturilor istorice ale românilor, Andrei Cioroianu ne oferă un raccourci de 10x10 al istoriei României, în vreme ce Bucureștiul Danei Harhoiu, aflat la răscrucea civilizațiilor, își așteaptă încă arhitectii.

Un al doilea pas presupune familiarizarea cu miturile fondatoare ale poporului român. Al “Mioriței” și “Meșterului Manole”, cărora G. Calinescu le alătură pe cele ale lui “Traian și Dochia” sau “Zburătorului”. Cititorul va afla aici și un eseu al Gabrielei Adameșteanu, și izbucnirile lirice ale lui Emil Cioran, și atmosfera patriarhală din *Spațiul mioritic* blagian, și “nunțile mioritice” ale lui Mircea Eliade, totul culminând cu cele două superbe versiuni englezești pe care William D. Snodgrass le da *Mioriței* și *Legendei Meșterului Manole*.

Dacă mai face un pas, cititorul străin descoperă că românii sunt, de ceva timp, o națiune creștină, și nu un neam de vampiri, cum era îndemnat s-o creadă. Paginilor care rezumă istoria celor două milenii de creștinătate la gurile Dunării, semnate de părințele Vasile Raduca, le sunt inspirat juxtapuse cuvintele sanctității sale Ioan Paul al II-lea, legând Bucureștiul de Cetatea eternă.

Un *Portrait in proverbe*, schițat de Horia-Roman Patapievic și *Clisee determinate pentru felul în care e*

Ten steps Closer to Romania, Conceived by Antoaneta Tanăsescu, the Romanian Cultural Foundation Publishing House, 276 p., f. preț.

văzută astăzi România, identificate de Sanda Golopenția, constituie un al patrulea pas, cel dedicat setului de valori mentale ale poporului român.

Constantin Bălăceanu-Stolnici pune față în față două personalități de talie europeană: Dimitrie Cantemir și Nicolae Titulescu. Două “Siluete feminine” se detașează foarte clar pe fondul primelor decenii ale secolului XX: Ana de Noailles, corespondând cu Marcel Proust și Martha Bibescu, căreia Paul Claudel îi scria în 3 iulie 1948 că sfârșitul [Comunismului, n.m. D.C.] “e aproape” și că “Gorila de la Moscova se clatină pe marginea prăpastiei”! Vor trebui să mai treacă cincizeci de ani...

Sorin Alexandrescu prezintă panorama artistică a unui veac care a stat și sub semnul lui Constantin Brâncuși, George Enescu și Eugen Ionesco. Printre “Vocile literaturii”, Mircea Martin scrie despre o literatură română care încearcă să-și facă uitate complexe, în timp ce Ion Manolescu, și el una din “vocile” generației ‘90, compune, vorba lui Lyotard, o delicioasă pagină de istorie literară pe înțelesul copiilor (sau al americanilor, tot una-i), unde umorul lui Creangă seamănă cu cel al creatorilor lui “Beavis and Butt-head”, iar Ioan Slavici scrie romanțuri cu “subiect similar” povestioarelor cu cowboys din Vestul îndepărtat.

Pasul al nouălea depășește “Un prag istoric: anul 1989” prin textele lui Caius Dobrescu, Gabriel Liiceanu, Nicolae Steinhardt, Ion Caramitru, Adrian Marino, Andrei Pleșu, Ana Blandiana, Corneliu Baba, și Corneliu Coposu. În fine, ultimul pas din cei zece pune la îndemâna cititorului străin un nou și necesar corpus de date, un succint tur de orizont al istoriei și culturii românești.

Cel puțin încă un lucru mai trebuie spus. Acela că, prin

această antologie, cei care au dus-o la bun sfârșit – Antoaneta Tanăsescu, Cipriana Petre, traducătorii Adrian Bratfanof, Mihai Codreanu, Eduard Dedu, Ioana Ieronim, Mihnea Mircan, Cosana Nicolae și cei care au revizuit versiunea engleză (Ștefan Lupp, Brenda Walker, Kimberly Holcomb și Gary Holcomb) au lansat o frumoasă provocare cititorului. Aflat acum cu siguranță mai aproape de România, acesta sperăm că va dori – și aici mă întorc la cuvintele Antoanetei Tanăsescu – s-o cunoască “așa cum, fără indoială, este: frumoasă, contradictorie și imprevizibilă”.

Dan Croitoru

Bibliografie
postmodernă
în interviuri

CARTEA Mihaelei Anghelescu Irimia este o carte importantă și interesantă - calificativ pentru care voi încerca să “dau samă” în continuare -, fiind în același timp, deși este vorba despre interviuri, o carte grea. Este un exemplu al faptului că dialogul spontan între oameni de cultură poate să conțină dezbateri dificile și substanțiale, în ciuda improvizației facile și previzibile ce bântuie revistele noastre.

În mod neașteptat, cum spuneam, fiind vorba despre o carte alcătuită din douăzeci și două de interviuri și un eseu, suntem în fața a ceea ce va deveni cu siguranță un titlu de bibliografie critică postmodernă. Toate direcțiile importante ale criticii actuale sunt prezente și explicate aici, de pe cele mai diverse poziții - întreabare predilectă a autoarei fiind “cum vi se pare că a evoluat critica literară în ultimul sfert de secol?”.

Cele douăzeci și două de personalități universitare care răspund ar putea fi clasificate, nu foarte viguros, dar cât de cât ilustrativ, după cum urmează: adepți ai “studiilor culturale” (Catherine Belsey și Thomas Healy), adepți ai “canonului” (Terence Brown, Kevin L. Cope, Valentine Cunningham, James Engell, Andrew Sanders), critici neomarxiști (Terry Eagleton), adepți ai “studiilor afro-americane” (Henry Louis Gates jr.), noul istorism (Stephen Greenblatt), adepți ai “political correctness” (Richard Pells), deconstructiviști (Barbara Johnson); schimbând criteriile, mai sunt prezenți în această carte-dialog universitari de origine română (Sorin Alexandrescu, Irina Grigorescu-Pană, Ștefan Stoescu și Mihai Spărișu, acesta din urmă prin intermediul unei cărți comentate de autoare), poeți (Alan Brown-

john, Seamus Heaney), prozatori (Paul Bailey). Au rămas în afara acestei rapide clasificări: Helen Vendler - predă poezie engleză și americană la Harvard, Helmut Bouheim și Claus Henning - ambii implicați în sistemul Consiliului Britanic și Graham Parkes - specialist în opera lui Nietzsche. Fiind vorba însă despre personalități cu manifestări culturale pe cât de importante, pe atât de diversificate și nuanțate, etichetele au un rol pur orientativ.

Pentru a face o (dureroasă) selecție din materialul imens pe care aceste discuții ni-l furnizează, am ales câteva dintre temele recurente: studiile culturale, canonul, situația criticii tradiționale, ilustrate prin doar câteva din opiniile exprimate.

Studiile culturale sunt văzute fie ca un “scenariu fundamentalist” agresiv de înlocuire a literaturii cu studii mai cuprinzătoare, dar și mai superficiale (Ștefan Stoescu), fie ca o tentativă firească și iminentă (Thomas Healy), fie ca specifice universităților de mai mică anvergură (Terry Eagleton). Kevin L. Cope alege o exprimare categorică și picantă: “studiile culturale” au ajuns un fel de “marxism academic” de genul celui practicat de gherila latino-americană” având însă drept protagoniști profesori universitari cu grade didactice luate la Yale». Canonul, a cărui susținătoare este autoarea însăși, este bine “apărat” de Andrew Sanders, autor al celei mai recente istorii literare engleze de tip Oxford (tradusă în română de Mihaela Anghelescu-Irimia), dar în același timp “atacat” de același Andrew Sanders în “noua” istorie pe care a scris-o. Una dintre cele mai expresive intervenții în problema canonului o are un susținător al literaturii afro-americane, Henry Louis Gates jr.: “Se susține că vechiul canon era, deși greoi, serios și solid, că noul canon nu e bun, că e impur și ușor, adică nu cântărește cât ar trebui și că predam sociologie, în loc să

predam estetică. Ceea ce eu personal nu cred că e cazul “pentru că dacă nu vezi nici o deosebire între o scriere de duzină și un roman al lui Toni Morrison, atunci n-ai ce să cauți în universul criticii literare și culturale.”

În ceea ce privește critica tradițională care a pierdut teren în universitate, deși “La nivelul publicului larg critica funcționează activ și utilitar, jucând în continuare un rol important în procesul lansării cărților și al promovării lor ulterioare” (Ștefan Stoescu), Irina Grigorescu-Pană este de părere că marginalizarea ei în favoarea criticii în “alb și negru”, cu suport ideologic, reprezintă o periculoasă “modă a comodității intelectuale”.

Dezbaterea cu adevărat vie de idei din această carte nu poate fi decât sugerată aici. Toți cei prezenți se cunosc între ei, se citează, se invocă - intrarea în scenă a lui Terry Eagleton, de exemplu, este “pregătită” de cel puțin două ori în interviurile anterioare. Ajungem astfel la cel de-al doilea calificativ, și anume acela de carte interesantă. În primul rând ea înlesnește aducerea împreună a atâtor voci distincte, care se contradic nu o dată, dar care alcatuiesc o adevărată simfonie... postmodernă. Autoarea însăși face un gest postmodern atunci când, aflată la Harvard cu o bursă Fulbright de cercetare post-doctorală, își asumă și poziția mai puțin glorioasă a celui care întreabă, folosind, probabil, un reportofon. (Cu mențiunea importantă că întrebările nu sunt întrebări pur și simplu, ci de multe ori ample comentarii care ne arată un universitar român la page cu tot ceea ce înseamnă cultura occidentală, de la vechea greacă la poezii irlandeze contemporane.)

Tehnica acestor dialoguri se bazează pe rafinate procedee retorice, începând cu felul în care sunt puse întrebările - atunci când autoarea se află într-o poziție ideatică adversă sau dimpotrivă, atunci când este vorba despre un dialog direct, cu întrebări împletite cu răspunsurile anterioare (în cele mai multe cazuri) sau despre un dialog prin corespondență; continuând cu amănuntele picante din introduceri organizate în scurte povestioare sau portrete pline de miez; în fine încheind cu un fel de “morală” finală foarte politicoasă, dar care circumscrie în același timp distanța specifică față de poziția celui interviat.

Cititorii se vor bucura cu siguranță citind “rândurile în care se vor pface cuvintele noastre”, după cum îi spunea autoarea unui cunoscut poet londonez.

Luminița Marcu

Mihaela Anghelescu-Irimia, *Dialoguri postmoderne*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1999, 356 pagini, 53.000 lei.

„ESTI VISUL MEU, DIN TOATE, CEL FRUMOS...”

ARGHEZI este tot atât de temerar în căutarea lui Dumnezeu pe cât este cel care încearcă să-și pipăie visele. Și tot atât de nechibzuit în tăgăduirea Lui pe cât este cel care încearcă să-și strivească în mână cel mai limpede vis al nopții. Dumnezeu argehian, ascuns în tainicele pliuri ale subconștientului este prins în această dublă neputință: nu poate să devină pipăibil și nici nu poate să fie distrus. Desigur, limitele sînt ale visătorului. În plus, Dumnezeu argehian nu e aproape niciodată Tatăl.

Vocabularul poemelor argeziene, selectiv în privința apelativelor, conduce spre această întrebare esențială: de ce nu poate fi numit Dumnezeu lui Argezi: Tatăl? În *Psalmi*, celui căutat i se spune „Tu”, „Doamne”, „Dumnezeu”, „Domnul, veșnicul și bunul” și, o singură dată, „Părinte”. Cuvîntul „Tată” nu apare niciodată în *Psalmi*. Există în poemul *Între două nopți*, dar nu în adresare directă și, oricum, ca excepție lexicală: „Săpînd s-a rupt lopata. Cel ce-o știrbise, iată-l /Cu moaștele-i de piatră, fusese însuși Tatăl”. În schimb cuvîntul ortografiat cu literă mică, *tata*, apare în versurile argeziene și este prin excelență imaginea omului, a bărbatului.

Tată și fiu

CRITICA nu a dat mare importanță debutului în revistă al lui Argezi, într-un fel pe bună dreptate. Poemul pe care un adolescent se întîmplă să-l publice într-o gazetă este îndeobște nesemnificativ pentru evoluția lui scriitoricească. Dar în cazul lui Argezi lucrurile sînt ceva mai complicate. Cum se știe, el debutează în *Liga ortodoxă*, la 16 ani, (în 30 iulie 1896) cu poezia *Tatălui meu*. Versurile sînt tradiționale, stîngace, cu accente de romanță eminesciană („ți-aduci aminte cînd, pe drum...”); întregul poem, scris la persoana a II-a singular, este de revoltă ado-

lescentină față de un tată care n-a fost suficient de iubitor: „E prea tîrziu să mă iubesti, / Mai stai puțin să te gîndești. - / Nu te-a mișcat, - sunt cîțiva ani, / Plînsora mea. - Setea de bani / Te-a cucerit și te-a furat, / Și pentru dînsa m-ai uitat. - / Mai stai puțin să te gîndești / E prea tîrziu să mă iubesti” etc. Nu se bănuiește în aceste versuri nici un accent din *Cuvinte potrivite*, debutul adevărat, pînă la care aveau să mai treacă mai bine de 30 de ani. În schimb, nu e nevoie de speculații psihocritice pentru a constata că imaginea tatălui (cu t mic) creată în poezia de maturitate a lui Argezi este în perfectă opoziție cu aceea de la care băiatul și-a luat adio în poemul de debut.

Imaginea tatălui argehian este una domestică, plină de grijă pentru tot ce ține de casă și de familie. Iar în *De-a v-ați ascuns...* se încheagă cu siguranță cea mai vie dintre ele. Poemul a fost citit numai sau mai ales ca parabolă a morții, ceea ce și este. Dar dincolo de jocul morții și mult deasupra lui se află în acest poem una dintre cele mai tulburătoare fețe ale tatălui din literatura română. Este tatăl care-și pregătește copiii, cu infinită grijă și nespūsă tandrețe, pentru *viața în absența lui*. Contrar tradiției poeziei românești, începînd cu Eminescu, pentru care mama este refugiuul absolut, în poezia lui Argezi prezența tatălui înseamnă ocrotire, veghe, joc, viață, într-un cuvînt bine. Tatăl își privește cu liniște propria moarte numai pentru a ști să-i aperse de ea, de moartea lui, pe copiii. El devine complice cu moartea, se preface a-i fi partener de joc pentru a controla loviturile pe care aceasta le-ar putea da copiilor săi. Un tată care știe să se joace cu copiii săi, care de multe ori a rîs și a tăcut cu ei, care se va fi ascuns deseori „de pildă, lîngă copac” propune un ultim de-a v-ați ascuns, un joc în care el e cîștigătorul absolut, pentru că nu va mai putea fi găsit. Moartea seamănă cu o plecare mai lungă: „Deocamdată, feții mei frumoși, / O să lipsească tata vreo lună. // Apoi o să

fie o întîrziere. / Și alta, și pe urmă altă. / Tata nu o să mai aibă putere / Să vie pe jos, în timpul cît se cere / Din lumea cealaltă”.

Diferența dacă viața ne desparte de o persoană dragă sau moartea este neglijabilă sau este, în orice caz, mai puțin importantă decît o fac oamenii să pară, scrie Thomas Mann. Iar aceasta este în avantajul morții: ca plecare, ea devine suportabilă, căci apare speranța unei reîntîlniri, chiar și pe „lumea cealaltă”. La Argezi e invocată învierea lui Lazăr, dar povestea le este spusă copiilor ca orice basm cu sfîrșit bun, sfîrșit în care povestitorul nu crede cu adevărat (altfel ar descrie reîntîlnirea). Splendidă în *De-a v-ați ascuns...* este tocmai această tensiune între încercarea de a-i pregăti pe copii cu precauție, cu vorbe de alint (*dragii mei, feții mei frumoși, puii mei, bobocii mei, copiii mei*), cu imagini familiare și metafore consolatoare și, pe de altă parte, încercarea de a nu-i minți, de a nu le ascunde adevărul, de a nu le înșela încrederea în cuvîntul tatălui. Tatăl care inventează jocul de-a moartea pentru a ocroti viața are ceva din eroii de tragedie clasică. *De-a v-ați ascuns...* este un monolog de tragedie.

Dumnezeul de jucărie și Stăpînul

ARGHEZI dă în 1931 încă o ipostază a tatălui „lumesc” și care nu are nimic în comun cu imaginea căutată în *Psalmi* și în poezia numită îndeobște religioasă. Este „cel mai” omenesc tată imaginabil, tatăl pe înțelesul copiilor, nu al adulților și el apare în *Cartea cu jucării*, ca apelativ hipocoristic: *tătușu*. Este tatăl ocupat cu mici treburi casnice și cu dragostea față de fetița și de băiatul lui, este tatăl care le explică pe-ndelete cuvinte noi, ca „inițiativă”, care se joacă serios și îi ceartă în joacă pe cei doi, care le privește cele mai mărunte gesturi cu aceeași curiozitate cu care ei descoperă, într-un univers nou, prima zăpadă, primele „delicte”, prima iluzie, „întîia deziluzie”. Este tatăl care-și răsplătește cu o plimbare copiii pentru că nu au făcut năzbîtiile obișnuite, de la ungerea cu dulceață a clanțelor la fierberea pantofilor sau la îndreptarea ceasului cu ciocanul, fapte pe care el le enumeră cu vădită plăcere. Cel mai des le face jucării din cuvinte întrucît: „Nici o jucărie nu e mai frumoasă ca jucăria de vorbe. Copiii, ca și oamenii mari, sînt mai simțitori la vorbe decît la fapte, plăcîndu-le mai mult decît faptele făcute povestite. Și, dacă povestea miroase a minciună și minciuna este ticluită bine, povestea și atunci le place mult; de unde un scriitor scoate învățul că închipuirea e mai adevărată decît adevărul și că viața trebuie răscolită, ca să fie scrisă pe placul cititorului mare și al ascultătorului mic”. În universul acestui tată există și un Dumnezeu, dar unul de poveste, Dumnezeu din povestile lui Creangă sau din basme, care se întîlnește cu oamenii și-i răsplătește pe loc sau îi pedepsește pe loc, după faptă.

Dumnezeul din *Cartea cu jucării* este

așadar unul de jucărie, nu pentru folosul tatălui, ci pentru bucuria copiilor. Tatăl este martor tăcut al jocului religios ale cărui reguli sînt învățate de fiul său: „El își face rugăciunea cu mama și zice după ea 'Numile Ta-tu-lui... și alu Fiului... și alu Sfu...ntului... Duc... Amin'. Dar a greșit înțîi mîna, începînd semnul crucii cu stînga; ceea ce este un mare păcat. Crucea se face cu dreapta și Barutu nu știe exact care-i dreapta; ezită, se sperie, căci vorbește cu Dumnezeu, și ar vrea parcă să mai aibă o a treia mîna, ca să iasă din încurcatură” (*Rugăciunea de seară*).

Dumnezeul care te aude cînd îi ceri „jucării și o pu(ș)că” (cu observația că „Dumnezeu dă de toate afară de puști”) și care se află cu siguranță în apropiere este Dumnezeu copilăriei, al unui copil care îl are alături pe tată. Argezi îl va pierde definitiv. Nu Tatăl îi va lua locul. În spațiul rămas gol se află uneori un Dumnezeu rece și depărtat, pe care omul este dispus să-l slujească („Și te slujesc; dar, Doamne, pînă cînd?”). Este o căutare ratată, ceea ce poetul mistic Angelus Silesius a numit *Căutarea de sine* (*Der Eigen gesuh*): „Om bun, Îl cauți pe Domn doar ca să-ți fie bine? / Argat ești, nu copil: nu-L vrei, te vrei pe tine”. Cu alte cuvinte Dumnezeu nu mai e în acest caz Tatăl, ci stăpînul. Cu toate acestea nu *eu* (căutarea de sine) este centrul dialogurilor din *psalmii argezieni* și nici *Tu*. Relația *eu-Tu* este una tranzitorie, trebuie depășită, nu e scop ultim ca în orice experiență mistică, ci e drumul lui *eu* spre un *tu* egal, care a renunțat, de dragul omului, la majusculă. *Eu* nu face nici o încercare hotărîtoare de a se purifica de omenescul din el (frică, senzualitate, bucurii, crimpeie de iubire, îndrăzneli sfidătoare, dorințe și dureri), dar - și aici se află originalitatea lui Argezi - aspiră totuși la *unio mystica*. Cum? Prin încercarea de a descoperi divinul impurificat cu tot ceea ce e omenesc. Nu omul este îndumnezit la Argezi, ci Dumnezeu este „înomenit” și astfel comuniunea tot se produce. Cred că des invocatul și des talmăcitul final al poeziei *Duhovnicească*, fuga de pe cruce și rugămîntea ultimă: „Ja-ma-n brațe și strînge-mă bine” e greu de înțeles în afara unei asemenea uniuni mistice cu roluri schimbate, în care greul și încercarea și drumul nu-i revin omului.

P.S. Deși poezia „religioasă” argehiană a avut parte de cîteva comentarii remarcabile aparute în comunism, am convingerea că, începînd de la terminologie, criticul se afla în inevitabil impas: cuvîntul *mistic*, desemnare neutră a unui tip de căutare a lui Dumnezeu era încărcat, în comunism, de conotații peiorative. A-l folosi antrena imediat riscul răsălmăcirii. Dar apariția în 1999 a unei cărți „serioase” cu titlul *Tudor Argezi - poet religios* (Ed. Cartea Românească), în care autorul, Marin Beșteliu, nu face o minimă distincție terminologică între mistic și religios, pîrînd să le considere sinonime perfecte și să ignore cu totul tradiția poeziei mistice universale este mai greu de înțeles.

POLIROM

NOUTĂȚI
noiembrie '99

Seneca

Naturales quaestiones

Științele naturii în primul veac

Evangelii apocrife

Ediție îngrijită de Cristian Bădiliță

Anamaria Beligan

Scrisori către Monalisa

Roman

Nikos Kazantzakis

Zorba Grecul

În pregătire:

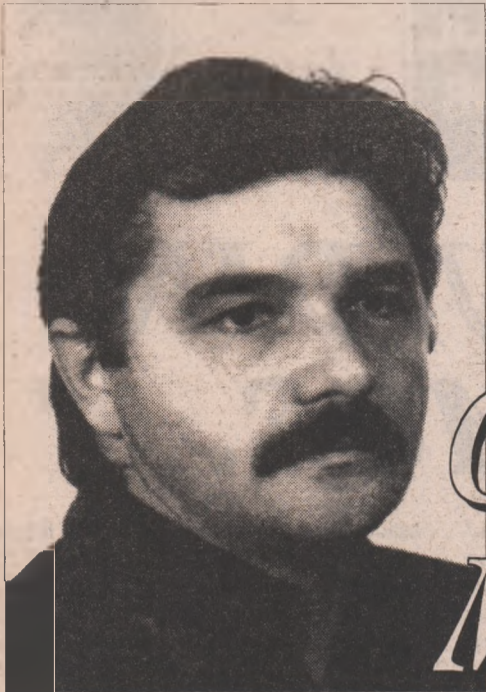
Cătălin Mihuleac

Titlu neprecizat. Proză scurtă

Dima Bicleanu

Buimatic prin lume. Roman

Comenzi la: CP 266, 6600, Iași, Tel. & Fax: (032)214100; (032)214111; (032)217440
București, Bd. I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, Tel.: (01)3138978
Brașov, str. Toamnei nr. 7, bl. 4, Tel. & Fax: (068)150318
E-mail: polirom@mail.dntis.ro

George MOCUȚA

Despre închipuire sau puterea de reprezentare a unor imagini care nu sunt de față

așa cum trupul îmi cere să-i caut apostazia care îi dă viață și mișcare în această cameră de spital tot astfel sufletul îmi cere să mă lupt cu închipuirea și aducerile aminte să pățimesc în cavernele altor trupuri să arunc cu pietre în spectrele celor dragi să cobor cu larii în peștera fără fund a Necunoscutului până ce bumerangul lucrurilor care nu sunt de față se va întoarce supus ca un șoim de vânătoare în mâna mea.

ora aurorală

cu gura făcută pungă cu mintea limpede și stomacul gol stai tolănit în vârful carului cu lemne verzi tăiate de curând din pădurea bătrână ieri a cântat cucul pe ele iar cuibul i s-a risipit în cele patru zări ca cenușa unui foc lăuntric.

drumul spre cer

unde-i drumul spre cer l-am întrebat pe copil în turnul bisericii a răspuns copilul fără să clipească.
unde-i drumul spre cer l-am întrebat pe sinucigaș în spatele gării mi-a răspuns încurcat sinucigașul tapându-mă de o țigară dar unde-i drumul spre cer am îngăimat în fața femeii fierbinți ehei între picioarele unei femei a făcut prostituata domnule unde-i drumul spre cer l-am întrebat pe pianist în buricele degetelor mele a răspuns virtuozul.
unde unde-i drumul spre cer l-am întrebat pe preotul în sutană întreabă-ți părinții mi-a răspuns cu un mic reproș preotul dar unde unde-i drumul spre cer mi-am întrebat fără vlagă părinții în timp ce pietrarul le săpa numele adânc în marmura rece.

diferența specifică

ceea ce mă deosebește de voi e mersul piticului zice piticul gâfâind ceea ce mă deosebește de voi e mersul pe jos

zise înțeleptul peripatetizând ceea ce mă deosebește de voi e mersul pe vârfuri zise balerina levitând ceea ce mă deosebește de voi e mersul bolții zise soarele orbecând ceea ce mă deosebește de voi e progresul zise racul reculând

vis erotic cu realitatea fierbinte

urc scara șubredă de lemn în podul casei părințești printre pânzele de păianjen tari și printre spaimele vechi ale lucrurilor prăfuite și inutile hornul părăsit mă pândește cu ochii rotunzi de cucuvea în hambarul de făină o cloșcă cu puii sălbăticiți îmi rănește mâinile închid repede capacul și desfac o țigla din acoperiș o rază de soare se împlântă ca o săgeată în cușorul de lemn al bunicului cu care s-a întors din galiția în primul război mondial dau drumul strigoilor din cușor chiuie de bucurie mă electrizează cu spectrele lor zdrențuite mă atinge o umbră e mâna tatei care îmi arată hamurile rupte ale cailor mă atinge o altă umbră care mă trezește din vis mama cu ochii în lacrimi îmi spune că tata nu mai are mult de trăit țârâitul strident al telefonului îmi pătrunde în creier mă trezește din visul visului duc la ureche receptorul e vocea inconfundabilă a realității: ia-mă sunt a ta sunt fierbinte.

trupul scris

să tragi mortul de mustățile de sfoară de urechile ceroase de nasul înghețat să-i pipăi pulsul imaginar să-ți înmoi unghia ascuțită în sângele deznădejdiei să-i acoperi pielea albă a trupului cu un scris mărunț un mesaj către zeii subpământeni către viața de apoi un mesaj către fratele întuneric și sora singurătate către verișorul vierme și cumătra țărăniță către rubedeniile îndepărtate ale rădăcinilor unui salcâm înflorit să tragi mortului drag o palmă zdravănă ca și cum ai vrea să-l trezești din leșin și să-i amintești de datorii zilnice de familist și cetățean al unei republici în tranziție.

epistolă către fratele întuneric

scriu o scrisoare către peștii adâncurilor pe trupul pergamentos al apei

CERȘETORUL DE CAFEA

de Emil Brumaru

Julien Ospitalierul își amintește de detectivul Arthur

Uneori, către toamnă, când dinții-l dureau atât de melodios încît l-asculta fericit și naiv ca pe-un cîntec de limpede harfă, Copiind în jurnalul său intim (ținut într-un blond samovar) cu cerneală din boabe de boz Cele mai blînde și tandre plecări și sosiri ale lungilor trenuri de marfă,

Sau măsurînd cu un metru subțire și fraged de croitorie, Plin de emoție, fire de ațe stinghere, Desfășurate încet de pe noi papiote, prin casă, fără ca nimeni să știe, Spre-a se iubi în ungherele calde cu îngeri topiți pe podea de plăcere,

Julien Ospitalierul își amintea, cu bătăi delicate de cord, De detectivul Arthur, prietenul trist și ciudat, dispărut din prea multă decență în urmă c-un an; Parcă-l vedea și acum închizînd portiera brodată de-amiază a vechiului Ford Și, cu un ultim claxon de adio, pornit grațios pe șoseaua îngustă de munte, etern surîzînd la volan...

pe zidul berlinez dintre mine și tine cu o mână tremurătoare scriu un îndemn pe nisipul plajei către viețuitoarele mării și păsările văzduhului pe coaja netedă a mestecenilor și nucilor pe frunzele de arțar și de viță de vie pe membrana solzoasă a lianelor pe pielea fragedă a liliecilor nou-născuți cobor cu gândurile negre în cripta vampirului las urme adânci pe chipul celor dragi riduri și semne particulare praf în ochi și chiar răni ușoare - le deslușesc în nopțile liniștite și le adun în plasa de păianjen a ungherului părăsirii de mine.

pipe-wind

pisica își ascute ghearele în împletitura fotoliului de răchită iedera îmi ocolește privirea târându-se pe stâlpii terasei. de pe acoperișul de sticlă picătura chinezească a ploii mă cufundă în acvariul nopții de mai în care mă plimb ca un calcan care vede în întuneric

cum mușchiul planturos al grădinii aprinde licuricii de rouă în așteptarea micului print cum jaleșul pufos trimite mesaje în azur. o adiere mișcă limba de lemn a clopotului pipe-wind ochii fosforescenti ai cătelușei așteaptă un semn poate implozia mugurilor albaștri de levăntică.

la lumina fulgerului Necunoscutul își ascute colții în entelehia corpului meu plutitor.

vină și pedeapsă

după ce ai scris poemul îl recitești apoi îl rupi cu propria ta mână îl faci bucățele. dai o șansă hazardului să îl recompună într-o altă zi din gesticulația unui alt trup pro scris. trișezi moartea cu zâmbetul pe buze sau numai te pregătești să o întâmpini.

ISTORIE LITERARĂ CU INTERMITENȚE

DL. LIVIU LEONTE este un istoric literar ieșean care și-a legat numele de realizarea ediției critice Costache Negruzzi. A procedat prin lungi pauze între volume. Dar, finalmente, a ajuns la capătul ei, fiind și autorul unei bune, solide monografii despre creatorul nuvelei *Alexandru Lăpușneanu*. Am comentat unele dintre volumele acestei monumentale ediții și depun mărturie, în perfectă cunoștință de cauză, că e o înfăptuire științifică remarcabilă, încît, la acest capitol, dl. Liviu Leonte și-a făcut exemplar data. Poate că dacă toți istoricii literari i-ar fi urmat pilda am fi stat, azi, bine la capitolul ediții critice și nu cu carul în drum, cu ediții neîncheiate și în unele cazuri (de pildă, Arghezi) nici măcar începute. Paralel cu ediția C. Negruzzi și monografia despre același scriitor, dl. L. Leonte a scris, cu mari intermitențe, despre autori, fenomene literare sau publicații, propunînd puncte de vedere demne de reținut. Și, probabil, faptul că au rămas în revistele vremii nu le-a oferit posibilitatea ca ideile de aici să circule. La aceasta aș adăuga imediat că practicarea istoriei literare prin mari intermitențe a contribuit, cu siguranță și ea, la acest inexistent ecou de presă și de public. De curînd, autorul nostru și-a adunat studiile și exegezele în volum, pe care l-a intitulat modest și alb *Scriitori, cărți, reviste*, purtînd date în limitele deceniului optzeci (cel mai extins studiu, despre *Viața Românească în perioada interbelică*, fiind din 1989). Dar am găsit și succinte dar dense exegeze din anii nouăzeci. Recitite sau citite între copertile volumului, unele dintre aceste studii capătă brusc relevanță, dovedind finețe analitică, informare și riguros spirit critic. Veturstetea e, aici, o prezență rară și nesemnificativă. Că dl. Leonte se dovedește a fi, în dezbaterile despre *Cîntarea României*, partizanul opiniei că autor ar fi fost, totuși, Al. Russo, la sfîrșitul unei perioade (studiul e datat 1981) este în firea lucrurilor. Opțiunea pentru Bălcescu autor al poemei, susținută cu fervoare de dl. N.A. Ursu prin anii șaiszeci-șaptezeci, iscînd aprinse polemici și controverse, a sfîrșit fără glorie, mai toți istoricii literari inclinînd azi spre ipoteza Al. Russo. De remarcat, tot din anul 1981, (an foarte fecund în laboratorul autorului nostru) sînt studiile despre Dinicu Golescu și ardentul Ionică Tăutu. Mărturisesc că m-a frapat și m-a interesat studiul despre Creangă, modern prin analiză și calitatea opiniilor. Istoricul literar are dreptate cînd demonstrează că nuvelele *Moș Nechifor Coțcariul* e o capodoperă a stilului aluziv și că Malca este campioana simularii în această remarcabilă nuvelă, neprizată bine, cum se știe, la Junimea (inclusiv de Maiorescu care îl sfătuia

pe Iacob Negruzzi să nu o publice în *Convorbiri literare*), socotită a fi o corosivă de-a lui Creangă, odată în plus. Nuvelele va fi apreciată la valoarea ei mult mai tîrziu de Călinescu, Vianu, Vladimir Streinu, distingînd aici jovialitatea și ironia, citînd, în sprijin, teoreticienii literari notorii mai noi. Un studiu (articol?) concentrat din 1984 reia în discuție opera de istoric literar a lui N. Iorga. Cum se știe, ea este puțin prețuită poate și datorită lui G. Călinescu, care, în *Istoria literaturii*, scriese celebra apreciere că "dincolo de Renaștere rămîne un rătăcit". Asta voind să spună că valabilă ar rămîne numai *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*. E drept că dintre cele trei istorii ale literaturii iorghiste (la care se cuvine să adăugăm mica *Introducere sintetică* din 1929) cea dintîi, pomenită fără titlu și de G. Călinescu, e cea mai rezistentă. Și dacă cea despre secolul al XIX-lea mai prezintă, totuși, interes (deși scriitorii nu sînt tratați monografic), cea despre perioada modernă, chiar 1936, e de o cecitate sămănătoristă compactă, nimic de aici neputînd fi reținut decît, poate, ca necesitate de disociere polemică. Și, totuși, are dreptate dl. Liviu Leonte, istoria lui Iorga despre secolul al XIX-lea o regăsim, adesea, ca model posibil în *Istoria* lui Călinescu. E un paradox uneori întîlnit ca o operă refuzată să fie, totuși, utilizată, poate inconștient, de cel ce a respins-o. Judicioase observații întîlnim pe marginea importanței debutului Iovinescian cu cele două volume din *Pași pe nisip* (1906). Iovinescu a avut mare, real curaj să publice opinii antisămănătoriste într-o perioadă dominată de supremația lui N. Iorga. Mai ales că aici afirma și ideea că, de fapt, caracterul național al literaturii române nu e exclusiv determinat de inspirația din lumea rurală, idee reluată, în 1906, și de Ovid Densusianu, mentorul simbolismului. I se reproșează nefondat lui Iovinescu înnoitorul și unele opinii dogmatice. În schimb e relevant că "valoarea antișămănătorismului din *Pași pe nisip* stă nu atît în justificări teoretice cît în ampla operație critică pe textele sămănătoristilor, cînd a ridiculizat fără drept de apel «falsitatea» și idilicul unei literaturi în afara realismului". Termenul final e desigur vetust și nepotrivit. Pentru că Iovinescu nu cerea respectarea canoanelor realismului, cît - prin idilism - carența obiectivării. Iar Iorga n-ar avea deloc program (pentru că principiul național în artă e de cînd a apărut literatura modernă), laudînd, fără discernămint, scriitori inexistenți ("în comparație cu dl. Vasile Pop, va spune Iovinescu, toți scriitorii sunt geniali") numai pentru stricta apartenență la curentul sămănătorist, pe care îl conducea autoritar. Lucide sînt opiniile critice

despre modestia prozei Iovinesciene, scurte analize (mai ales pe marginea romanelor *Bizu și Mite*) demonstrînd justetea aprecierilor. Judicioasă e opinia despre formula romanelor lui Camil Petrescu situată undeva între lecția lui Sthendal și cea a lui Proust. Aș menționa totodată adevărul a două observații despre cartea lui Călinescu *Principii de estetică*. Anume că ea e un preambul la *Istoria literaturii* și că prezintă ciudățenia că într-o carte de estetică, această știință e contestată de plano nu numai în polemica dreaptă cu M. Dragomirescu (despre care, a daug, Croce spusese, în 1936, că confundă estetica cu zoologia), dar și, implicit, cu Vianu și cu tot ceea ce intruchipa estetica.

Studiul cel mai amplu (peste șaptezeci de pagini) și mai dens este, în volumul pe care îl comentez, cel despre *Viața Românească* în perioada interbelică. E, nu e exagerat să notez, piesa de rezistență a volumului. Aici dl. Liviu Leonte își dă măsura convingătoare a capacității sale de analist al unei perioade a importanței, publicații literar-culturale. Am citit în cîteva rînduri, pentru exegezele mele, acest segment din istoria revistei ieșene și pot depune mărturie, în cunoștință de cauză, că studiul e atent, judicios și, de aceea, bun. S-ar cuveni, ca de acum înainte (pentru că, pînă acum, a rămas neștiut între paginile vreunei publicații academice) studiul acesta al d-lui Liviu Leonte să capete valoare referențială. Mai întîi aș nota precizarea adevărată că din 1930 (deci cu trei ani înainte de încredințarea conducerii către M. Ralea și G. Călinescu) revista se mută (administrativ și redacțional) la București, lăsînd Iașiul fără principalul ei factor cultural. Dar pînă în 1933 de revistă va continua să vadă, cu ultimele puteri, G. Ibrăileanu, deși rolul său de critic literar e estompat, locul său fiind ocupat de încredințatului Mihai Ralea. Aceasta chiar înainte de 1930. Ralea scrie aici (ce-i drept cu impardonabilă intermitență) despre cele mai notorii apariții. Memorabilă e cronica lui Ralea, din 1927, la volumul *Cuvînte potrivite* de Arghezi, în care, în final, aprecia: "Nu există poet mare neîncadrat. Dl. T. Arghezi e cel mai mare poet al nostru de la Eminescu încoace. Valori prea mari nu se pot clădi pe postamente de nisip". Aprecie curajoasă, negreșit, și validată, apoi, de istorie, Arghezi fiind, cu siguranță, cel mai mare poet al românilor din secolul al XX-lea. Numai că această curajoasă apreciere critică a lui Ralea avea precedent. De la război încoace, mult înaintea apariției acestui volum de debut întîrziat, aceeași apreciere o făcuseră, în presă, ducînd o efectivă bătaie, N. Davidescu, F. Aderca și B. Fundoianu. Încît Ralea, în 1927, prelua numai un punct de vedere demult

Liviu Leonte, *Scriitori, cărți, reviste*, Editura Cronica, Iași, 1998.

afirmat, conferindu-i însă autoritate. Dar pentru că veni vorba de Ralea critic literar e drept să se observe că laudă, de obicei, scrierile autorilor din constelația *Vieții Românești* (Jean Bart, Topârceanu, Ionel Teodoreanu, Sadoveanu, Brătescu-Voinești, firește G. Ibrăileanu) dar rostește opinii partizanale negative despre romanul Hortensiei Papadat-Bengescu *Concert din muzică de Bach* (1927), numai pentru că prozatoarea abandonase, pentru "Sburătorul", cercul revistei ieșene. Aceste adevăruri trebuiau spuse răsplat (și nu o face!) de autorul volumului pe care îl comentez. Dar pînă ca Ralea să devină aici spiritus rector această funcțiune o exercitase din plin Ibrăileanu, cel căruia i se datorează (împreună cu D. D. Pătrășcanu) meritul de a fi reluat ciclul revistei întrerupt în 1916. Importante, în luările de atitudine ale lui Ibrăileanu sînt, desigur, eseurile sale despre apusul poporanismului și clarificările oarecum postume despre fizionomia acestuia. Va reduce poporanismul la categoria specificului național, pe care a continuat să o apere cîtă vreme (un deceniu întreg) a mai scris în revistă. Din cauza acestui partizanat s-a războit nu numai cu Iovinescu (căruia i-a contestat, nedrept, valoarea, totuși excepțională, a *Istoriei civilizației române moderne*, acuzînd-o și de plagiat), dar și cu de el apreciatul Paul Zarifopol. N-a avut, ce-i drept, antene pentru poezia modernă (ceea ce se vede cu ochiul liber și în eseu lui cu același nume). După cum istoria a invalidat opiniile sale exclusiviste despre postumele lui Eminescu, postulînd, în polemici de pomină, că publicarea lor ar fi o blasfemie. Dar, important lucru subliniat bine de dl. Liviu Leonte, Ibrăileanu a continuat să fie un consecvent apărător al democrației (urmat îndeaproape și, apoi, în continuare, de M. Ralea care a denunțat gîndirismul ca orientare ideologică și diferite manifeste cu coloratură de extrema dreaptă), rubrica vestită a revistei "Miscellanea" demonstrînd aceasta cu prisosință. Și e meritul lui Ibrăileanu de a fi propus înlocuirea termenului de rasă cu acela de popor. I-a fost dat acestui important critic literar, care s-a tot războit cu purismul în artă și în favoarea specificului național în literatură și artă, să fie autorul, în 1933, al romanului *Adela*, probabil cel mai bun roman de analiză psihologică din literatura română modernă. Mentorul prestigioasei, epocalei reviste s-a distins, astfel, o dată în plus și, cum se știe, strălucitor.

Ultima epistolă despre Dorin Tudoran

Domnului director Nicolae Manolescu
Domnului redactor-șef Alex. Ștefănescu
România literară, București

Domnilor,

O SCURTĂ absență de la Praga, mă face să reacționez cu oarecare întârziere la articolul dlui Dorin Tudoran, *Mimoza și olița*, din nr. 39 al "României literare". Este (promisiune solemnă!) și ultima mea reacție într-o polemică care își pierde total sensul. Nu aș fi făcut-o, dacă dl. Tudoran nu m-ar fi "sotmat" din nou, în articolul sus menționat, să o fac.

În legătură cu cele afirmate de mine în *Reabilitatul* ("România literară", nr. 36) că, deși nu am "reacționat", am "acționat" în cazul acuzelor nedrepte îndreptate împotriva domnului Horia Roman Patapievic, domnul Tudoran scrie: "... *îl somez* pe dl Shafir să explice cum și de unde ar fi trebuit să știu, ba chiar am aflat, că Domnia-sa și alte persoane au *acționat*? Cine să-mi fi spus acest lucru?" Răspunsul meu: însuși dl Patapievic, care, prin domnul Sami Damian, a apelat la mine să aflui cine se ascunde în dosul aberantei "scrisori a celor patru" și care ar putea fi motivațiile acestora. Ceea ce am și încercat să fac - e adevărat, fără prea mult succes. În ciuda faptului că anumite persoane (a se vedea "dosarul" publicat în "România literară" nr. 34 de doamna Ileana Vrancea, sub titlul *Coerența unui fals în desfășurare*, la care voi răspunde în curând) sînt convinse că atotputernicia mea se extinde pînă pe dealul Capitoliului washingtonez, iată - am și eu limitele mele. Eliberat acum (ceea ce nu era cazul înainte de publicarea *Reabilitatului* în "România literară", nr. 36) de către dl Damian de "povara secretului", vin să i-l împărtășesc public dlui Tudoran, într-un alinarea nedumeririlor Domniei-sale.

În ceea ce privește întrebarea dlui Tudoran de ce mă deranjează posturile "politologice" ale Domniei-sale și nu cele ale dlui. Silviu Brucan (lipsit și el, potrivit dlui Tudoran de necesarele credențe universitare), răspunsul este tot atît de simplu ca cel de mai sus: atunci cînd dl Brucan va pune la îndoială calitățile profesionale ale

subsemnatului, așa cum a făcut-o dl Tudoran în *Reabilitatul* ("România literară", nr. 33), va fi cazul să mă ocup și de dînsul. Pînă atunci, consider că dl Brucan este liber să-și asume riscurile oricărei posturi politologice și că se poate apăra foarte bine și fără ajutorul subsemnatului.

Introducerea emblematică a numelui său în contextul acestei polemici este, însă, grăitoare pentru posturile (alte decît cele politologice) dlui Tudoran: termenul de "brucani" a fost confecționat, după cîte știu, de către comandorul Nicolae Radu, într-un articol publicat în mai 1991 în *Europa* lui Ilie Neacșu. A fost apoi preluat de către răposatul Eduard Victor Gugui, în a cărui *Baricada* au fost publicate nenumărate articole de coloratură antisemită. El a devenit un termen generic, printre cei care îl folosesc numărîndu-se și Corneliu Vadim Tudor. Termenul vine să indice originea etnică a tuturor celor cărora le sînt atribuite "pacostele" României comuniste și post-comuniste. Dl Tudoran are meritul (vai, trecut!) de a se fi distanțat de acest mod de a vedea lucrurile. La timpul prezent, el își asumă alte posturi, așa cum o indică insistența sa de a distinge între "noi" (românii creștini) și "voi" (evreii), care, la cerere, poate fi documentată. Însuși titlul ultimului său articol o indică - "mimoza" fiind metafora folosită de C.V.Tudor în "celebra" sa "rimă" ("Mimoze-n/Rozen") din *Saturnalia* (1983), dedicată "unui defăimător din afara țării" (Vezi și articolul subsemnatului *From Eminescu to Goga via Corneliu Vadim Tudor: A New Round of Anti-semitism in Romanian Cultural Life, Soviet Jewish Affairs*, Vol. 14, no.3, 1984, pp. 3-13).

Dl Tudoran se întreabă cum aș fi reacționat față de dl Stelian Tănase "dacă acesta din urmă mi-ar fi publicat în *Sfera politică* un articol de mizeria celui de care s-a învrednicit să-l semneze acum un an dl Shafir". Lăsînd epitelele la o parte, îl asigur că aș fi reacționat ca și domnia-sa. Adică normal. Dovada o fac relațiile cordiale pe care le-am restabilit (mulțumesc, Ileana Vrancea!) cu dl Ion Solacolu, în al cărui *Dialog* "dosarul" a văzut lumina tiparului înainte ca el să fi fost publicat de către "Ro-

mânia literară". Dl Solacolu este cel de la care am aflat de publicarea "dosarului" ("chiar în numărul viitor") în "România literară". Tot de la el aflu acum că dl Tudoran "este foarte bolnav", prilej de a-i ura însănătoșire grabnică. Dacă revista 22 ar fi publicat scrisoarea subsemnatului în care negam aberația doamnei Vrancea cum că aș fi aflat de "dosar" și proxima sa publicare în 22 (pînă la urmă parțială) din "surse locale", l-ar fi scutit pe dl. Tudoran să se facă acum de rîs. Revista a anunțat publicarea scrisorii în nr. 36, dar nu a publicat-o pînă în ultimul număr ce mi-a parvenit (40) ceea ce mă face să concluz că nici nu o va publica. Am oarecari bănuieli despre rolul jucat în această decizie editorială de anumite "paratrăsnete" (deloc locale), de care mă voi ocupa în răspunsul "în curs de desfășurare" la articolul doamnei Vrancea.

Dl Tudoran "dovedește" că "ceva, ceva" tot am știut despre "denunțul" (între ghilimele pentru că termenul este impropriu, spre deosebire de denunțurile îndreptate contra dlui Patapievic) lui Radu Ioanid. Habar nu am avut, și cînd am aflat (dintr-un articol al dlui Tudoran) a trebuit, pentru a înlătura oarecari tensiuni apărute între noi, ca Ioanid să-mi clarifice deosebirea între o covorbire "off the record" făcută publică de dl Tudoran, și o scrisoare de denunț, propriu numită astfel. "Dovada" implicării (cel puțin pasive) a subsemnatului ar consta în faptul că în *Reabilitatul*, dl Tudoran nu menționase numele lui Ioanid. Dar pentru numele lui Dumnezeu, o făcuse într-un articol anterior. Uită dl Tudoran că îl "monitorizez"?

Culmea fățarniciei o atinge dl Tudoran atunci cînd vine să susțină că "Sforărici Arvunescu" nu ar fi cituși de puțin Vladimir Tismăneanu, ci dl Brucan. Rămîne să-l convingă și pe dl Tismăneanu. Îi va fi greu, deoarece este secretul lui Polichinelle că dl Tismăneanu, nu dl Brucan, este cel ce a protestat cînd a fost scos de pe lista invitaților la o recepție oferită cu ocazia unei vizite la Washington a dlui președinte Emil Constantinescu. Și apoi, cum ar fi vorba de dl Brucan care ar fi protestat după ce "în timpul uneia din vizitele președintelui Constantinescu în capitala unde cugetă

Sforărici Arvunescu, numele acestuia din urmă a fost uitat, din greșeală de pe lista invitaților de protocol"? Și-a vizitat domnul Constantinescu propria capitală? Și se concurează dl Brucan pe sine însuși întru "profetologie", așa cum scrie dl Tudoran că ar face "reabilitatul"?

Pînă acum credeam că am de-a face cu un "versatil". Retrag acest atribut, prea magulitor pentru dl Tudoran. Să-și aleaga Domnia-sa unul mai potrivit, eu unul neputîndu-i decît sugera pe cel pe care mi-l atribuie mie, adică de "intrigolog", dar unul care se încurcă penibil în propriile-i în-deletniciri. În sprijinul acestei ipoteze, și a falsei "deosebiri" pe care Tudoran ar face-o între subsemnatul și dl Tismăneanu, îl invit pe dl Tudoran, ca și pe cititorii revistei, să citească cele relatate de Paul Goma în *Jurnalul unui jurnal* (1997), Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1998. Nu cred că subsemnatul este cel care îi telefonează lui Goma, povestindu-i despre scena din casa lui Virgil Măgureanu, în cursul căreia Tismăneanu, beat criță, i-ar fi reproșat acestuia din urmă că nu i-a dat "postul de ambasador la Washington", în ciuda promisiunilor pretins făcute. Informația îi provine lui Goma de la dl Tudoran (pp. 335-336), și îl implică pe Goma în publicarea unui penibil articol de denunț al celui de care dl Tudoran ne asigură că mă deosebește. Ceea ce îl face pe Goma să noteze *post factum* (p. 380) că Tudoran "acum umblă cu *intrigi* în chestia cu Tismăneanu. Înseamnă că și [Lucian] Raicu avea dreptate, prin 1988, cînd spunea despre Tudoran că este un *intrigant*. Mă întreb dacă nu cumva atacurile mele împotriva lui [Andrei] Brezianu se datorează în exclusivitate 'pilelor' pe care mi le băgase Tudoran, prietenul omului. Ba bine că nu! Altfel de unde aș fi aflat? Acum nu mai este nimic de reparat..." (sbl. mea).

Domnilor,

În afara răspunsului pe care vi-l sînt dator la articolul doamnei Vrancea, prin prezenta anunț retragerea, acum și purerea și în vecii vecilor, din orice polemică cu dl Tudoran. Are din partea mea "undă verde" pentru orice alte calomnii ca cele la care face aluzie în ultimul său articol, încă o dată uzînd de fals. Dar pentru că este vorba într-adevăr de un *ultim* răspuns, am datoria să îmi fac și o mică "mea culpa". Recitînd de curînd "materia primă" utilizată în articolul meu de acum un an *O tragicomedie în desfășurare?*, (*Sfera politică*, nr. 61, iulie-august 1998), mi-am dat seama că introducerea dlui Mihai Zamfir în categoria "rinocerizaților" a fost o eroare, deși vina îi aparține cel puțin pe trei sferturi. A fost o eroare nu din cauza trecutului său (impeccabil, ca și cel al lui Tudoran sau al dlui Nicolae Manolescu), termenul de "rinocerizare" implicînd un asemenea trecut. A fost o eroare deoarece acum mi se pare că, esopic, dl Zamfir batea șaua lui Maurice Pappon într-o priceperea "iepelor" care insistă în denunțarea colaboraționismului unor George Calinescu, Tudor Vianu ș.a.m.d. Dacă într-adevăr așa stau lucrurile, avem de-a face cu o cu totul altă polemică, una în care nu doresc să mă implic. Scuzele, însă, se cuvîne a fi făcute public, mai ales că nu-mi lipseau alți candidați (dl Constantin Țoiu, de pildă) pentru a dovedi ceea ce urmăream. Așa că, domnul A. Dimitrov, caricaturistul Domniilor-voastre al cărui client am devenit într-o stridentă abatere (dar nu singura, vezi însuși volumul "dosarului" ce se ocupă de modesta mea persoană) de la cutumele editoriale ale "României literare", va trebui să ia notă și de această modificare survenită în perspectiva membrului Ku Klux Klan care, potrivit dlui Tudoran și Dimitrov, este autorul rîndurilor de față. Și care va mulțumește pentru a fi găzduit aceste rînduri, cele publicate anterior, și (anticipat) răspunsul la "dosarul" doamnei Vrancea.

Praga, 9 octombrie 1999

Michael Shafir
Analist principal pentru Europa Centrală
și de Sud-Est, Radio Europa Liberă

"ÎN CAZ DE..."

LA UN RECENT colocviu de lingvistică aplicată desfășurat în Italia (la Universitatea din Pisa, între 22 și 23 octombrie a.c.), o secțiune era dedicată folosirii computerului în cercetarea lingvistică. Spre deosebire de momentele de început ale informatizării, cînd totul părea mult mai ușor și se imaginau progresele cele mai rapide, faza actuală aduce în aprecierile specialiștilor tonuri mai realiste (bazate pe acumularea unor fapte nespectaculoase dar sigure) și afirmații mai conștiente de limitele pe care le impun prelucrării informatice, cel puțin deocamdată, factorii contextuali și implicite, elemente caracteristice pentru comunicarea umană. Pe lîngă progresele reale care s-au făcut în respectivul domeniu, cu efecte în sfera utilizării practice - recunoașterea limbajului oral, alcătuirea unor instrumente de lucru, tezaure de sinonime, bănci de date etc. - pentru cercetarea lingvistică nu e deloc neglijabil avantajul aparent cel mai banal al informaticii: alcătuirea rapidă a unor corpusuri de texte, conținînd micro-contexte în care să se verifice tocmai particularitățile de uz și contextuale ale cuvintelor. Dacă a cere computerului să diferențieze și să înregistreze sensuri și nuanțe contextuale e (încă) o utopie, pîndită de pericolul reducionismului, al folosi pentru adunarea rapidă a unui mare număr de contexte e un lucru foarte simplu și eficient: rămîniînd ca respectivele contexte să fie, totuși, interpretate de specialist - care să ierarhizeze faptele, descoperind tendințele uzului și devierile adesea intenționate de la acesta. Evident, asemenea analize pot avea aplicații în tratamentul lexicografic al cuvintelor și al expresiilor, sau în învățarea limbilor străine, mai ales cînd normele de uz nu sînt explicitate (pentru română, e cazul unor sinonime - *prim / întîi, tot / mereu* - a căror distribuție nu e identică, dar e greu de descris). În intervenția sa, o cercetătoare - Elena Tognini-Bonelli - a prezentat de pildă, cu destulă prudență, utilizarea rețelelor informatice pentru constituirea unui corpus de citate, oferind un exemplu interesant de informație pe care lingvistul o poate obține pur și simplu din examinarea unui număr mare de minicontexte. "Regulile de

uz" ale locuțiunii *in caso di* par valabile - chiar fără verificări foarte riguroase - și pentru corespondentul românesc al construcției: *în caz de* (ca și pentru fr. *en cas de...* și în genere pentru toate calcurile acestui tipar sintactic). Un număr mare de contexte demonstrează că există o diferență între folosirea construcției în care substantivul *caz* e articulat și e urmat de un genitiv - *în cazul...* - și cea nearticulată și prepozițională - *în caz de...* Observația (transpusă în domeniul limbii române) că locuțiunea *în caz de* este urmată întotdeauna de elemente care au o trăsătură negativă nu apare în dicționare sau în gramatici. O sumară verificare o confirmă totuși, demonstrînd că locuțiunea a circulat de la o limbă la alta împreună cu preferințele ei semantice: pe un corpus ad-hoc (improvizat chiar prin căutarea directă pe texte românești din Internet) am găsit construcția urmată de cuvintele: *pericol, catastrofă, accident chimic, accident nuclear, intoxicație, urgență, război, agresiune armată, deces, infracțiune flagrantă, divergență, demisie, demitere, remaniere guvernamentală*. Evident, nu toate elementele seriei sînt la fel de grave și tragice, dar componenta și mai ales perspectiva negativă sînt evidente. De altfel, locuțiunea apare de preferință în texte juridice sau administrative, în instrucțiuni și în texte de avertizare. Singurul exemplu din dicționarul academic (DA, tomul I, partea a II-a, C) e de același tip: "în caz de *nemulțumire*". Și în *Gramatica pentru toți* a Mioarei Avram, complementul condițional construit cu ajutorul locuțiunii e ilustrat de eventualități neplăcute: "în caz de *incendiu*", "în caz de *urgență*". Locuțiunea introduce un eveniment imprevizibil, intervenit brusc (nu sînt posibile de aceea combinațiile *în caz de liniște, în caz de așteptare*) și în fața căruia sînt necesare reacții și măsuri speciale. Pentru a formula în mod decis ceea ce într-o primă fază putea fi o intuiție a lingvistului și pentru a explica ulterior și devierile stilistice, folosirile ironice, e nevoie de confirmarea oferită de un număr mare de exemple: din acest punct de vedere, simpla statistică nu pare deloc demodată.

PĂCATELE LIMBII

de Rodica Zafiu

ULTIMA?

S ÎNT absolut de acord cu dl Michael Shafir când afirmă că polemica noastră "își pierde total sensul". Ea a început, în urmă cu mai bine de un an, când Domnia sa acuza de "rinocerizare" (*Sfera politică* nr. 61, iulie-august 1998) pe dnii Nicolae Manolescu, Mihai Zamfir și pe subsemnatul. Dl Manolescu și eu i-am răspuns la timpul potrivit, indicând, printre altele, că dl Shafir nu producea absolut nici o dovadă în sprijinul acuzațiilor aduse. Sau, cum scria dl Manolescu, se rezuma la a transforma o premisă într-o concluzie. Acum, de câte ori continuă polemica, dl Shafir în loc să răspundă punctual la obiecțiile ce i se aduc sau la întrebările ce i se pun, introduce în discuție elemente noi, care nici măcar nu au nimic de-a face cu chestiunea în cauză. Ce relevanță poate avea pentru această discuție, de pildă, buletinul medical privind starea sănătății mele pe care dl Shafir îl oferă azi cititorilor *României literare*? Chiar așa, de unde am pomenit și unde am ajuns!

Afirmația dlui Shafir potrivit căreia aș fi știut chiar de la dl Patapievică că Domnia sa, dl Michael Shafir, ar fi "acționat", chiar dacă nu a "reacționat" față de acuzațiile aduse dlui Patapievică prin "scrisoarea celor patru", este inexactă. Am verificat corespondența mea cu dl Patapievică: nu am primit nicio dată o asemenea informație de la Domnia sa. De altfel, cred că finalul paragrafului respectiv din textul de acum al dlui Shafir îmi dă dreptate. Marturisind că azi se simte "eliberat" "de către dl Sami Damian de 'povara secretului'", dl Shafir adaugă "vin și i-l împărtășesc public dlui Tudoran." Dacă tot scenariul investigativ relatat de dl Shafir a constituit până azi un secret între dnii H.-R. Patapievică, Sami Damian și Michael Shafir, cum de are ultimul certitudinea că dl Patapievică m-a fi ținut la curent cu acest aspect al problemei? Pe cine jignește, de fapt, în acest caz?

Nu m-am distanțat, cum scrie dl Shafir, de modul prin care unii folosesc termenul generic de "brucani" pentru a indica "originea etnică a tuturor celor cărora le sînt atribuite 'pacostele' României comuniste și post-comuniste." Nu o fac nici astăzi. Ce am făcut și fac este să fiu *total împotriva* unei asemenea distorsiuni a realității. Pentru mine, în acest caz, a te distanța înseamnă a fi, până la un anumit moment, parte a ceva pentru ca mai apoi să iei distanță față de acel ceva. Nu-i mai puțin adevărat că am considerat contraproductivă (o fac și în continuare) încercarea unor oameni de aceeași etnie cu dl Brucan de a susține că începuturile și instaurarea comunismului în România nu au antrenat și destui asemenea oameni.

Oricine citește *Mimoza și olița* și volumul dlui C. V. Tudor își poate da seama că titlul răspunsului meu nu are nimic de-a face cu celebra rimă invocată de dl Shafir. Mi se spune că dl C.V. Tudor (al cărui "client" sînt de mai mulțor decît dl Shafir) a fost auzit, câteodată, spunînd și "Bună dimineața". E un salut pe care, iertat să fiu!, îl folosesc și eu. Mă transformă asta într-un partizan al ideilor senatorului PRM? Și pentru că dl Shafir ne reamintește că, în 1984, a scris textul "*From Eminescu to Goga via Corneliu Vadim Tudor: A New Round of Anti-semitism in Romanian Cultural Life*", nu e nepotrivit

să-i readuc aminte că, în momentul apariției volumului dlui C.V. Tudor, numele meu s-a aflat alături de al celor care au condamnat conținutul acelei cărți. Recunosc, gestul nostru se producea la București, unde, cum bine știm, în 1983, era infinit mai puțin riscant să "lovești" în național-comunismul unor oameni ca dl Corneliu Vadim Tudor decît pericolul la care se expunea dl Shafir, la München, scriind articolul de care ne reamintește.

Dacă dl Shafir, în loc să fi afirmat zglobiu-misterios ("*Să stea domnul Tudoran liniștit, știu că 'demonstrația' apartenenței mele (dar nu numai) la categoria 'reabilitologilor' urmează a fi publicată în proxumul număr al României literare*") în P.S.-ul textului său *Reabilitatul*, ar fi indicat, cum face azi, sursa din care avea informația, întrebarea mea nu și-ar mai fi avut rostul. Dar așa? Și de ce m-aș face de rîs, neștiind ce a scris dl Shafir într-o scrisoare trimisă spre publicare revistei "22" și nepublicată de revista Grupului pentru Dialog Social nici pînă acum?

Cum aș uita că dl Shafir mă monitorizează? Mă întreb însă cum o face, dacă nu-mi citește textele sau o face de mîntuială. Este dreptul dlui Shafir să considere un anume gest al dlui Radu Ioanid altceva decît l-am considerat eu - un denunț. Dar dl Shafir se înșală din nou. Nu doar în "Reabilitologul", ci în nici alt "articol anterior" nu am menționat numele dlui Ioanid ca autor al denunțului respectiv. Dacă eu sînt cel care se înșală, îl rog pe dl Shafir să-mi indice textul respectiv; chiar și în afara unei polemici. Dacă are dreptate, îmi voi pune cuvenita cenușă în cap. Dacă nu, nu.

Nu am susținut, cum scrie dl Shafir, în *Mimoza și olița* că Sforărici Arvunescu este dl Silviu Brucan. Mă întreb, încă o dată, dacă dl Shafir citește aceeași *Românie literară* cu cea în care scriu eu.

Nu am avut și nu am cunoștința de ceea ce dl Shafir numește "secretul lui Polichinelle". Nu-mi amintesc să fi întâlnit niciodată informația respectivă. Dar (și asta numai de dragul demonstrației), dacă, prin absurd, dl Tismăneanu ar "fi protestat cînd a fost scos de pe lista invitaților la o recepție oferită cu ocazia unei vizite la Washington a dlui președinte Emil Constantinescu", cum afirmă dl Shafir, mi-aș permite să cred că a fost o eroare. Și că supărarea pentru a nu fi invitat sau a fi "dez-invitat" la asemenea sindrofii devine o modă căreia oameni de talia Domniei sale nu au de ce să i se alinieze.

Nu am simțit nevoia să spun public ce cred despre faptul că dl Paul Goma găsește de cuviință să reproducă în jurnalele Domniei sale fragmente de corespondență sau chiar de convorbiri telefonice. I-am spus-o, într-o scurtă scrisoare, doar dlui Goma. Că dl Shafir consideră că se pot stabili și creditea judecări de valoare morală pe baza unui asemenea procedeu, mă miră. Credeam că pentru Domnia sa, granița între confidențial și public există și trebuie respectată. Așa cum cred că un neajuns fundamental al publicării unor asemenea scrisori, al "relatării" unor convorbiri telefonice etc., indiferent de cel care o face, este ruperea lor dintr-un context fără de care ele pot să însemne absolut orice. Dacă fiecare din noi s-ar

decide să uzeze de așa ceva, nu doar "fațarnici" am apărea cu toții, nu doar "intriganți", ci chiar o lume de canali, fără excepție. Inclusiv dl Shafir. Cu toții colportăm zvonuri, adevăruri parțiale. Cu toții bîrfim la o cafea, la o suetă, într-o scrisoare, la un telefon. Există chiar o bibliografie dedicată bîrfei ca supapă. Dar a aduce în domeniu public lucruri care sînt nu doar, inevitabil, fragmentare ci, deseori, chiar rodul unor umori de moment, ori chiar de lungă durată, al unor îndoieli pînă și de cei mai apropiați etc., mi se pare nepotrivit. Este dreptul dlui Goma de a proceda cum crede de cuviință cu asemenea lucruri, cum este opțiunea celorlalți de a-l mai suna și a-i mai scrie. Dar, cînd dl Goma hotărăște, de unul singur, să pună în circulație publică un fragment al unei conversații confidențiale, este absurd ca dl Shafir să mă acuze de a-l fi implicat pe dl Goma în publicarea unui... denunț.

Văd însă că dl Shafir personal este gata să ofere, "la cerere", mostre din corespondența noastră privată, privind distincția pe care aș face-o astăzi între "noi (românii creștini) și voi (evreii)". Cum înțeleg că am hotărît amîndoi să nu mai continuăm această polemică, iar cele pe care se declară disponibil dl Shafir să le pună la dispoziția publicului nu diferă de ceea ce am publicat sub semnătură decît prin faptul că au fost scrise într-o corespondență particulară, să nu lăsăm, totuși, cititorii să-și facă nu știu ce gînduri. Iată cu ce cred că "mă are la mîna" dl Shafir:

MS: Poziția ta și a lui Manolescu 'de ani' nu ar fi constituit subiectul sau obiectul aceluia articol dacă nu ai fi suferit metamorfozarea de care, Doamne iartă-mă, ești chiar inconștient?

DT: Nu cred că sînt nici inconștient, nici metamorfozat. N-am acceptat niciodată, și nici nu o voi face, să folosesc două unități de măsură - una pentru noi, una pentru voi.

MS: Însăși 'despărțirea' pe care o faci între 'voi' și 'noi' este mai mult decît grăitoare.

DT: Eu nu fac nici o diferențiere. Ceea ce fac este să iau notă, cu glas tare, ca de atîtea ori în viața mea, că unii dintre voi ne citește pe unii dintre noi nu cu un ochi critic, ci cu un ochi de rasă. Așa cum unii dintre noi vă citește pe voi cu același ochi de rasă. Ceea ce nu înțeleg unii dintre voi este că, dacă nu ați putut face nimic împotriva dușmanilor voștri adevărați (...), nu trebuie să inventați azi dușmani, mai 'vulnerabili', dintre cei pe care ieri îi considerați prieteni fără ghilimele." (Din corespondența electronică purtată luni, 27 iulie 1998)

Preocuparea noastră nu ar trebui să fie negarea diferenței respective. Aceasta din urmă există, e un dat, de care nici unii, nici ceilalți nu sîntem "vinovați", necum să ne mai fie și rușine de ea. Nu cred nici în faimoasele "creuzete" în care se pot topi asemenea diferențe, iar convertirile, cîte sînt, mai degrabă subliniază diferența decît o șterg. Cred - în schimb, din totdeauna și pentru totdeauna - că obligația noastră, a tuturor aceluia ce nu dorim să compromitem ideea de ființă umană, este să acceptăm că, fără a înțelege că diversitatea, alteritatea înseamnă capitalul fundamental al existenței, trecem prin viața

ca niște năluci, de multe ori sîngeroase și pustietoare...

După mai bine de un an de la declanșarea acestei polemici, iată că dl Shafir recunoaște că s-a înșelat în privința dlui Mihai Zamfir. (Drept e, ca *Lista lui Shafir* să nu rămîna scurtă de un infractor, îl promovează pe locul vacant pe dl C. Țoiu.) Peste o vreme se va convinge, poate, că s-a înșelat și în privința dlui Manolescu și a subsemnatului. La orice recitare a "materiei prime", dl Shafir ar înțelege, ca asemenea dlui Zamfir, și noi băteam să anume și spre a face o anume iapă să înțeleagă lucruri simple. În ceea ce mă privește, credeam și cred că una din cauzele cele mai sigure de a stîrni xenofobie, antisemitism este aceea de a le căuta și "vedea" acolo unde nu există; că judecarea unor crime nu înseamnă, defel, uitarea ori negarea altora; că hipersensibilități, de altfel profund îndreptățite, nu trebuie să se transforme în obsesii uneori manifestate prin isterie; că prefer riscurile iminente purtate de orice discuție deschisă "securității", "liniștii" oferite de tabuizări și alte forme de interdicție.

Am trei vești pentru dl Shafir - una bună, una proastă și una amuzantă. Cea bună: dacă prin antisemitism se înțeleg comportamente de tip Manolescu și Tudoran, antisemitismul nu doar că a fost eradicat, dar nici nu a existat vreodată. Cea proastă: dacă, în ciuda tuturor eforturilor dlui Shafir și ale altora, Nicolae Manolescu, Mihai Zamfir și subsemnatul n-am putut fi convinși să ne metamorfozăm în ce nu putem fi, antisemiți, nu e sigur că în cazul unor "nehotărîți" asemenea demersuri insistente nu vor da nefericitele lor roade. Cea amuzantă: unul din cei pe care dl Shafir îi consideră metamorfozați din personalități simbolice ale gîndirii democratice românești în rinocer este astăzi parte a unui proces. De ce? Fiindcă "s-a jidovit, s-a vîndut jidanilor." Amuzantă lume! Sau înfricoșătoare?

Natan Sharansky își amintește în *Fear No Evil* că, spre a se sustrage realității teribile și spre a se întoarce, în propria-i imaginație, la zile mai fericite, obișnuia să cînte în celulă o melodie învățată de la un evreu american. Cuvintele aparțin unui rabin din secolul al 18-lea: "*Kol ha-olam kulo gesher tzar m'od./ V'ha-ikar lo l'fached klal.*" ("*Lumea întreagă nu este decît o punte îngustă/ Și lucrul important este să nu-ți fie frică deloc*"). Cu toate cele spuse pînă acum, și de o parte și de cealaltă, dacă dlui Shafir, "fostul" meu prieten, îi va fi teamă cîndva să pășească înainte pe această punte atît de subțire, îmi poate da un semn. Dacă voi mai fi prin preajmă, îl voi ajuta cu dragă inimă. Orice am spune și oricît de temerari am fi, în doi este totdeauna mai ușor, mai ales cînd puntea este subțire și înfricoșătoare. Dacă nu cumva, în doi, chiar ne putem convinge că puntea poate fi, de fapt, suficient de lăta și pentru doi, și pentru trei și așa mai departe.

Dorin Tudoran

Nota redacției. Prin publicarea simultană a textelor semnate de Michael Shafir și Dorin Tudoran punem punct unei polemici în care, după opinia noastră, autorii și-au epuizat argumentele.

MANIPULAREA PRIN PIAI

1.

Mătușa cea fină ră muri, fără să-l mai cheme în acea sîmbătă, la telefon, cum obișnuia, chiar în perioadele dintre cele patru chimioterapii pe care le suportase foarte greu, avînd mereu grijă să-i spună că se simte "într-o zi așa, în altă zi așa". Încît ultimele cuvinte rămase de la ea ar putea fi considerate acestea, rostite la începutul bolii: "82 de ani nu-s 81".

Îi mai spusese, după aceea, și altele:

"Nu e cazul să vii să mă vezi".

"Dacă mă fac bine, venim pentru o săptămînă la voi, la București".

"Mi-e tare dor de tine."

"Știi că nu mă tem decît pentru cei care rămîn".

Vorbele astea puteau fi doar codurile dezacordate ale unui secret în plină destrămare, odată cu căderea părului din cauza acelor iradiatii.

Ele nu se impuneau cu claritatea și simplitatea acestui: "82 de ani nu-s 81".

Parola aceasta avea mai multă putere decît orice veste bună pe care viclenia crudă a bolii nu șovăia s-o lanseze: "știi că a început să-i crească părul la loc?", "știi că a început iar să gătească?", "știi că ieri a făcut o salată de heringi și alaltăieri s-a gîndit să facă un chec?"

2.

Din clipa cînd îl sunase mătușa cea bătrînă (90 de ani și 7 luni) pentru a-l anunța că "n-au putut să te sune fiindcă au dus-o la spital pentru nu știu ce analize", iar el o întrebă: "și tu cum te simți?", ea răspunzîndu-i clar: "din păcate, *tov toda*", ("bine mersi", în bucureșteană) el se hotărîse să stea liniștit, să se maînpuleze doar cu clișeele înțelepciunii, sperînd că măcar așa va înfrînge melodrama, ca și cum asta ar fi avut vreo importanță.

3.

O soră de a lui îl sună de la Frankfurt/Main și îi confirmă că mătușa lor a fost internată alaltăieri și el se trezi întrebînd-o fără să se gîndească (încălcînd astfel o poruncă a tatălui

- Finalul cursului de mătușologie -

lor: "nu vorbi fără să te gîndești înainte!"): "De ce au mai internat-o dacă...?"

la care sora lui îi răspunse repede și precis, mirată că el nu știe această tablă a înmulțirii (celulelor): "cum de ce? ca să-i facă tot timpul morphinus."

4.

Încît urmară cîteva zile în care el își interzise orice tratament cu morfina amintirilor, concentrat doar în munca lui pentru a-și cîștiga existența, închi puindu-și astfel - nu-l interesa dacă e o eroare sau nu - că nimic nu e mai demn și mai sobru (ideile fixe ale înțelepciunii!) decît să țină capul pe umeri pentru a scrie, de dimineată, despre Mozart și antrenorul Cornel Dinu, despre Don Quijote și un poet brașovean care nu suporta gîndul că nu fusese arestat pentru poeziile sale bune și subversive, sub tiranie, despre Fred Astaire și fotbalistul Rivaldo, însfirșit, schizofrenia zilnică din ultimii 30 de ani, practică sub porunca ei și numai a ei, formulată în ziua cînd emigrase din Popa Nan, în '61, cu soțul și fetița ei, acolo, în pragul ușii, exact înainte de a pleca la aeroport: "Te rog foarte mult ca în tot ce scrii, să ai ținută!"

5.

Probabil că asta, banalitatea asta, lucra în el, așteptînd să i se anunțe că mătușa cea fină ră, cea ajunsă din Popa Nan, în Nahalal, a murit. Sînt vorbele astea de doi bani care te țin viu, după ce alții te-au lămurit cum e cu ființa, cu neantul, cu Ivan Ilici și un Kadiș pentru mama. Neștiind dacă e înțelept sau nu, el îi dorea ei să aibă ținută în agonie, fiind conștient că el nu va avea așa ceva, "ținută!", atunci cînd va fi cazul și la el. Recunoașterea acestei duble lașități - scurtă cît un seism pe care specialiștii înșiși îl bagatelizează, socotindu-l bun în descărcarea energiei pămîntești - nu-l zguduî mai mult decît era necesar pentru a reveni la obiect.

6.

Soțul ei - fiindcă știa că acest nepot habar nu avea să-și lege cravata - îi lăsase ca semn de adio (în '61 se spunea cu mare greutate "la revedere", cînd oamenii plecau din Tzară) o cravată gata înnodată, s-o aibă pentru vecie, agățată de cheița pianului din hol, o cravată afirmînd de capacul unui pian, era mai atroce decît în Dali, părea că din claviatură iese la lumină, un maț, ceva consistent și organic, de unde și cel mai interesant fenomen apărut în aceste zile cu inima cît un purice, cît o puță de furnică (era versul ei preferat din Arghezi, deși ea îl aprecia înaintea tuturor pe Topîrceanu, îl îi trimisese Topîrceanu integral și ea putea să calce cămășile soțului ei, recitînd, în plin hamsin: "s-a lăsat acum o boare pe deasupra viilor...") și anume: simțea nevoia - ca de morfina în durerile decisive, precum citise în atîtea cărți - de pianîști. N-o putea priveghea demn, sobru, cum își propusese ca un copil brusc cuminte, decît ascultînd oameni cîntînd la pian, indiferent ce: jazz sau lanacek, Liszt sau Scarlatti, și noaptea, refuzînd toate "news"-urile și "show"-urile lumii, stătea și aștepta ca la "Muzzik" -post binecuvîntat 24 de ore din 24 - să apară pianîști, nu i se părea necuviincios, morbid (ea avea ca judecată de valoare, morbidul, Kafka era pentru ea prea morbid și nu putea înțelege că ăsta nu-i un defect) nociv, cu atît mai puțin dureros, incompatibil cu doliul ce se impunea cu fiecare oră în care nu se suna de la Iliov, nume straniu de spital din cauza "h"-ului

prins între vocale, nu analizoarea vroia ca la "Muzzik" să apară un anunț:

"Azi s-a prăpădit, la Tel Aviv după multă morfina, o mătușă, așa numita Sans

7.

și nu trebuia mai mult și mi se fiindcă și ea și el, de mi amîndoi nu suportau să li s numele în public, să fie lău în primul rînd, să fie premi dar, firește, această veste r în schimb se înfîmplă altce vineri, 6 August - altă dată 6 August un articol despre chiar neanalizabil de ce re acest patetism - el se duse, 43 de ani, la asta nu renun belota de fiecare vineri cu unicii belotîști din Sud-Estul și acolo el pierdu, de la bu după partidă, era într-o ca de ce - după legile epid deodată, între 18^h-18,30 să cîștige două partide care pierdere de 10.000 lei l și minute întregi această vir tornadă în destinul după ar și îi mobiliză toată atenția, nesfîndu-i în obicei să crea fericită a lucrurilor, în brus

8.

o zi proastă e și ea un om, cu oboselile lui, are și ea o nu poate fi îmbîlînzită sau o logicii supreme - un începu un sfîrșit - de unde suspiciu față de un "bilet în plus" la (nu găsiseră niciodată, așa vreodată la loterie) și cu strict secrete, numai a lor, e nenumăratelor furii și stric de femeile lui pe care ea ("idei de soacră, nu de mă

ȘTI

imic,
ă, pe ecran,

fiecare
nu e

e
teneri,

ritidă
l pricepu
e - ca,
ă norocul,
le la o

tă
ă

irea
inelui,

ar și
dacă
sune
e și
nă

aseră
evize
apătul

de șovinismele ei pe care el nu le accepta refuzând să mănânce o salată de vinete, ea îi pîndu-i dintr-o debara a casei: "toți sînteți deștepti la București, veniți să trăiți cu arabii ăștia, în niciunul nu poți avea încredere!", el răspunzîndu-i, clar și nemernic: "căutați-vă alți vecini - niște elvețieni, niște luxemburghezi!" "nu mai pot, nu mai pot! ești imposibil!" și se apuca să-și aranjeze franjurile covoarelor, o exagerare, desigur, fiindcă o singură situație creată de el o făcuse cu adevărat să plîngă - aceea din nuvelele lui despre ea, despre familia lor, despre tatăl și mama lui, ea lăsînd cartea din mînă și spunîndu-i cu ochii în lacrimi, indiferentă la melodrama și comedia umană: "Nu înțelegi că mi se face rău? Nu vrei să încetezi cu toate astea? Nu pot să le citesc!" și atunci - parcă după nuvela în care el renunța la pian - lui îi scăpă această frază fără de teorie sau estetică dificilă: "Cît timp spui că nu mai poți suporta, înseamnă că totul e în regulă!" Ea devenise parola lor, nedivulgabilă în public, invulnerabilă la orice ironii sau patetisme.

9.

Cu ea în gînd - încalcînd astfel pactul antimelodramă, renunțînd la a pune amintirile între paranteze unde le e întotdeauna locul - el străbătu Bucureștii, de lîngă cimitirul Filantropia, unde jucase belota aceea curioasă, "pînă la Palatul Regal și apoi la sîngă", ascultînd, fără să-l întrerupă, pe șoferul taxiului, care se lamenta că "așa nu se mai poate trăi în țara asta" unde "unii au salarii de 10.000 dolari pe lună", iar el a trebuit să scoată "pentru niște bujii și o operație de hernie, 7 milioane de lei". Tot în ziua de 6.08.'99,

10.

noaptea, la 22,30, apăru la "Muzzik", Zaharias. Christian Zaharias, un pianist tînăr, frumos ca și un Tazio la Veneția, pe care-l descoperise cu cîțiva ani în urmă, la Iosif Sava, cîntînd Scarlatti, cum nu mai auzise vreodată Scarlatti, "domnul Scărlătescu", cum îl numea el de cînd aflase că așa îl numea, pentru a se desfereca din vrajă, Ion Luca Caragiale. Zaharias era, la ora aceea, într-un K 246, concert din adolescența lui Wolfi, cîntat și interpretat fiziognomic cu o energie a voioșiei din care nepotul Sanseverinei nu extrase decît această frază: "așa ar fi vrut și ea să cînt Mozart", fiindcă ea îl dusese prima oară la Operă să vadă "Nunta lui Figaro" și de cîte ori se așeza o pace între ei, ea încalca pactul de modestie și anonimă, întrebîndu-l: "Cine te-a dus prima oară la Operă? Cu cine ai auzit înfîia oară Mozart?" Nu sună nici un telefon. Nu apăru nici un anunț în timpul lui K 246. Ilișov - cu "h" între vocale - nu funcționează cînd Zaharias își ritmează cu sîngă suspendată în aer trioletele drepte care ajungeau la visul lui Kawabata, de care nici Mozart, nici Einstein nu aveau să știe: a lega cu un fir de păianjen, în zori, două picături de rouă. Cînd orchestra, violoniști, violiști, violonceliști, contrabasiști, îl aplaudă băfînd cu arcușurile în pupitre, el simți lacrimi pe sub ochelarii săi. Era suportabil. Era plăcut. Era lugubru. Nu-i fu rușine.

11.

Dimineața, devreme, îl sună fiica ei, Zizi, verișoara lui, socotită de cînd se născuse în Popa Nan o soră,

o surioară mai mică, 18 ani diferență, care îl anunță, "sans fioritures", ca într-un Mozart demn, că mama a murit ieri, la șase jumătate după-masă (18,30), ca o luminare, fără dureri, "am fost toți cu ea, din cînd în cînd era lucidă, vorbea cu noi, abia mai respira, ne-a spus să avem grijă de tine". (Toate în românește.) Nu i-a putut spune decît că știa. "Cum ai știut?" întrebă ea, cu o curiozitate de copil, cîntînd ușor vocalele românești, conform melopeei israeliene. Nu-i dezlegă misterul. Se gîndi că româneasca ei nu e aptă să priceapă și se trezi spunînd într-un esperanto al clipei: "Am avut un *tmarmore!*"... cuvîntul lui preferat în ivrit, ca un ac de seismograf, pe românește: fior. Ea șopti: "Exact."

12.

El îl chemă pe unchiul său, soțul Sanseverinei - amintire ca o apogiatură: la ora aceea, sîmbătă de sîmbătă, de ani de zile, omul acela, cu două luni mai tînăr decît ea, era la piscină ca să facă 20-30 de lățimi, pensionîndu-se la 80 de ani și avînd răbdarea să-i traducă în românește toate seriialele hispano-americane, ea, după 38 de ani în Israel, neputînd să citească rapid ivritul de pe micul ecran - îl găsi acasă și începură să-și spună unul altuia, fără să le pese că plîngeau, să aibă putere și grijă fiindcă - repeta acela din Nahalal - "nu avem cum să ne opunem", "nu avem ce face", "nu avem ce face".

13.

El socoti că ar fi o gravă lipsă de modestie, o derogare de la înțelepciunile în vigoare, o abdicare de la "tînută", să-i amintească de părerea poetului Florin Mugur: "În toate nuvelele tale, n-ai avut personaj mai curat ca unchiul ăsta al tău, și evreu, și antifascist, care refuză să voteze de 8 ori pentru comuniști, în '46, sînd la căpăfîiul tău ca să te vindece de fanatism pe care ai fi avut pneumonie. Nu știu cum a trecut la Direcția Presei. E singura pagină de pînă în '89 unde se scrie clar că alegerile din '46 au fost falsificate. Cum i-au dat bunul de tipar? Cum am lăsat-o să treacă?"

14.

"N-ai să-l mai recunoști!", îi preciză, peste o oră, mătușa cea bătrînă (90 de ani și 7 luni) care, și ea, îl sună pentru a-l pune la curent cu evenimentul, dar nu se pierdu în amănunte, nu, ea îi formulă foarte clar, ca într-un necrolog al maximei obiectivității, ca într-un ferpar al atotputerniceii înțelepciuni (a nu se uita că ea, mătușa bătrînă, îi trimisese, în primăvară, primele litere, de la A la E, ale unui dicționar francez de proverbe și sentințe): "Tu să fii liniștit. A murit cu copiii și bărbatul ei lîngă ea. A avut copii excepționali și 63 de ani a stat lîngă ea un om care a iubit-o numai pe ea. Ți-a murit a doua mamă!" Glasul nu-i tremura. Diagnosticile erau precise. Nu erau nici bune, nici rele. Fără a se suspecta de politețe și rezonabilitate, el încercă să fie la înălțimea puterii ei de sinteză: "Mai mi-a rămas una..." Ea nu acceptă: "Eu nu pot să fiu mamă, eu nu am făcut copii, eu sînt o biată mătușă!" Apoi îl întrebă - după cîteva secunde, trebuie bine precizat: după cîteva secunde - "ai mai citit din ce ți-am trimis?" "Sigur că da". Mințea. Nu integral, dar mințea.

(Continuare în pag. 14)

MANIPULAREA PRIN

(Urmare din pagina 13)

15.

Cu o febrilitate nostimă, ușor vinovată - el parcursese acel tom masiv de înțelepciuni omenești: mai întâi, citise, bibliografia dicționarului - 4 pagini cu litera cea mai mică, pornind de la A (Aasen, Proverbe norvegiene, 1881) pînă la Z (Zanne J.A., "Proverbe românești", 1895); după care căută - cu un naționalism și el nostim - proverbe românești, găsi trei; la A - Amour: "Foamea merge drept, dorința dă ocol"; la B - Bonheur: "Fericirea e ca ecoul - îți răspunde, dar nu vine" (cu indicația: "Carmen Sylva, pseudonim al reginei Elisabeta, din volumul "Gîndurile unei regine"); la C - Contentement: "Trebuie să înflorești acolo unde Dumnezeu te-a sădit". Fusese dezamăgit ca atunci cînd începuse să exerseze la pian gamele și exercițiile din Hanon din care nu ieșea nici o melodie; înțelepciunile acelea sunau fals, stupid și pe românește și în franceză; foilefînd, citindu-le din 3 în 3, din 4 în 4, ba maxime malgase, ba rusești, ba libaneze, dădu și peste două încercuite de ea cu tuș negru: "Sfaturile bătrînilor luminează fără să încălzească precum soarele, iarna" (Vauvenargue) și: "Oamenii de calitate știu totul fără să fi învățat nimic" (Molière). În codul lor, ele îi dezlegau explicațiile ei prea tehnice date la telefon, la o săptămîină după ce-i trimisese volumul prin soția unui fost timișorean, Avram, un fînăr harnic care cînta în corul Operei din Tel Aviv, în corul sinagogii de pe Bograșof, îngrijind și terenurile de golf ale unui club pentru diplomați: "Volumul e foarte gros - îi explicase ea care-l putea confunda pe Bograșof cu Gorbaciov - abia pot să-l țin, îmi rupe mîna; l-am chemat pe Avram și l-am pus să-mi taie în 5 bucăți; prima parte ți-am trimis-o ție, restul e la mine și-ți va rămîne cînd va fi cazul, dar deocamdată nu e..."

Atunci el hotărî să nu mai citească nimic din dicționar, ca să nu fie cazul de a primi celelalte hălci livrești, de la F la Z, tranșate de Avram.

16.

Dintr-o superstiție asemănătoare, nu-și strîngea volumele de nuvele într-un op non varietur.

Ar fi fost un semn că devine cazul.

Cît timp era nedefinitivat, ne pus în operă, însemna că e viu, că trăiește, că nu e cazul.

Viața îl fascina mai mult decît moartea cu ale ei detestabile ediții non varietur; viața continua să-l corupă cu superficialitățile și prostiile ei, el

refuzînd, cu oarecare spaimă, ce-i drept, înțelepciunea cimitirelor, incontestabilă, desigur, bătută în piatră, ca și în maxime.

17.

Numai mătușa cea fînără deținea acest secret nerușinat al lui: de cîte ori mergeau la cimitirul din Holon unde sînt bunica și mama lui - în țara aceea verbul "a fi" se conjugă la prezent în toate cimitirele - momentul cel mai senin și voios era reculegerea lui în fața unei marmore negre, nu prea înaltă, nici insignifiantă, strălucind puternic, în bătaia soarelui greu, din toate literele latine:

MITICĂ

Oricine trecea pe aleea princi pală putea citi acest nume.

El îndrăznise să-i mărturisească Sanseverinei entuziasmul lui pentru acest mormînt, unic în lume, probabil, care îl consacra pe Mitică, aici pe pămîntul tuturor înălțărilor, în rînd, ca mit universal, cu Moshe, Abraham, Ithak:

"Vezi pe undeva o marmoră pe care stă scris doar Abraham?", o întrebuse el, destins, gata de eseuri, de "literatură", cum numea ea, imputativ, cascadele lui de om străbătut de fraze.

Ea aproape că se îngrozi și-l strînsese deodată la piept, cu o violență care făcu să-i cadă șapca de pe cap. El o ridică, dar ea i-o potrive, implorîndu-l:

- Adună-te, băiatule! Maturizează-te! Nu mai exagera!

Pînă ajunseră la mormîntul bunicii sale, el îi ceru explicații la reacția ei și - pe aleile largi, curate, într-o liniște paradisiacă, sub un soare fără de milă - ea se sili să fie cît de cît abstractă, ideea princi pală fiind:

"Ești prea morbid, nu-ți dai seama?"

Bunica lui se afla în centrul unei parcele non varietur.

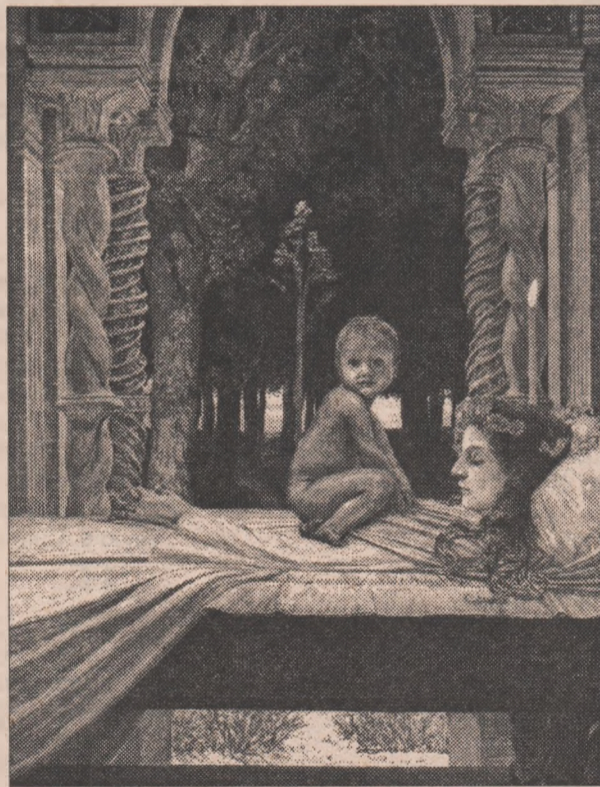
Ea ceruse ca pe piatra ei să stea scris - fie și în ivrit - că se născuse la București.

18.

De la mormîntul ei pînă la robinetul de pe aleea princi pală era un drum scurt, dar suficient de lung ca străbătut de mai multe ori, cu o frază în minte și cu o gălețică de plastic în mîna pentru a aduce apă ca să spele piatra Carolinei W. din București - să-și amintească precis unde și cînd îi spusese ea că Franz Kafka e morbid:

el îi dăduse să citească "Metamorfoza"

la Sinaia, la Pelișor, în 1969, la un an după Cehoslovacia, ea venise după 8 ani de cînd plecase din Popa Nan, el lucra deja la o revistă de cinema, sfîrșise șomajul ideologic, avea o leafă, nu mai era dușman, venise dezghetul, o boare pe deasupra viilor și morților, se dusesse totuși la Fond să se împrumute cu 2000 lei, ca să plece cu ea la Pelișor, pentru o săptămîină, stăteau împărătește, Sanseverina era exta-

ziată de condiții, era și după '67, toți românii țineau cu israelienii, nimeni nu se uita la ea ca la o trădătoare de patrie, nea Jean, ospătarul, îi spusese într-o dimineață, aplecîndu-se discret, la micul dejun "doamnă, noi sîntem contra rușilor exact ca dumneavoastră contra arabilor, orice doriți îmi spuneți mie și se face!", ea nu știa dacă să-i dea sau nu un bacșiș și în asemenea atmosferă el îi propusese să citească "Metamorfoza", proaspăt tradusă în "Globus", se dăduse drumul și lui Samsa, ea nu trecu de primele 20 de pagini și coborînd de la Pelișor spre Economat, tocmai explicîndu-i că e prea morbid, se opriră amîndoi, ca trăzniți, printre pompierii care-și încetaseră și ei instrucția, de vîrtej și vîrietul unor game pianistice, izbucnind de sus, din camera de lîngă Telefoanele Casei de Creație. Încremenise toată sufla-

rea locului, timp îndelungat, cel puțin un sfert de oră. Amîndoi se uitau unul la altul

ca în fața unei privescări cu totul necunoscute, cînd, deodată, de pe scările oficiului telefonic coborî Richter, Sviatoslav Richter însuși; el trecu pe lîngă ei - la cîțiva metri - cu alura sa de morar imens, frecîndu-și palmele și îndreptîndu-se spre aleea care ducea la Foișor. Pompierii își reluară exercițiile de dimineață, ei doi îl urmăreau cum pășește greoi, ridicîndu-și fularul de la gît, pe cap. Florica, cea care elibera bonurile de masă, le dădu "bună dimineată" și el o întrebă de cînd a venit Richter la Pelișor? "Cine? Rusul? Aseară... dormeam și m-au trezit ca să-i dau cameră la Foișor". La prînz, sperînd să-l vadă în sala de mese a Pelișorului și el neapărînd (asta procurîndu-i starea de Aschenbach, la Veneția, în așteptarea lui Tadzio/Zacharias) îl întrebă pe nea Jean unde mîncă Richter:

"I se duce la Foișor... da' nu-i rus... Așa nu-i nume de rus... l-au furat de la nemți, l-au ținut în Siberia și acum i-au dat drumul ca să ne deruteze că nu-s hoji". Nea Jean - care se zicea că ar fi fiul oarecare al lui Carol al doilea - se îndepărtă și atunci ea îl întrebă în mare șoaptă, prefăcîndu-se că studiază, cu lingura, supa de chimen: "Cum poți să scrii și să trăiești printre ei?" Zile întregi, pînă plecă, Sanseverina nu încetă să-i pună această întrebare la care el nu găsisese alt răspuns decît acesta: "Cine te-a dus prima oară la Richter?"

Ea se apără foarte bine de nostalgia Ateneului Român: "Eu știu ațit - cînd ajung la Tel Aviv sărut pereții casei. Crede-mă!"

19.

În următoarele 24 de ore, pînă la înmormîntarea ei - de cîte ori era obosită, vorba ei preferată era aceea că-s "obosită moartă...moartă și neîngropată", toată lumea rîdea - se hotărî să înceteze cu amintirile, în paranteză sau nu, să se adune, să se maturizeze, "să nu mai fie copil", dar ca de obicei, la această expresie, îi apărî în minte, cum se zice frumos, doctorul acela de pe muntele magic, care-i spunea unuia ce nu vroia să moară și nu înțelegea de ce i se cere asta: "Încetează!, nu mai fi copil!" Fu bine blestemat pentru hotărîrea lui de a fi rezonabil, adică fără trecut, de a fi profund, adică fără sentimente inutile, și de unde să-i fi venit acest semn de sus, dacă nu din bibliotecă, din raftul de sus al bibliotecii spre care, în dimineața zilei de înmormîntare, întinse mîna dreaptă și

20.

alese, la împlinire, o carte pe care n-o citise încă, a rusului său preferat între rușii secolului, ("o carte! o carte!" cum cînta Gherman în "Picovaia dama" - "Dama în negru" fiind serialul ei preferat, în Nahalal, la orele prînzului, după ce pregătea supa și vinetele) o carte unde chiar de la început, o mătușă încerca să-l învețe șah - deși ea nu știa jocul, era doar amanta tatălui său - pe un nepot care va deveni celebru în șah inventînd chiar o apărare cu numele lui.

21.

La această perversitate a binecuvîntării, el răspunse cu o alta, mult mai blîndă, aceea de a citi cartea în toată ziua îngropării ei, aducîndu-și aminte că mătușa cea fînără ("Cine te-a învățat șah? Cine te-a învățat șah?") îl iubea pe tatăl lui ca pe un tată al ei, cea mai mare bucurie a ei fiind ca atunci

PIANIȘTI

cînd el citea sau cita din Caragiale și ea "se prăpădea de rîs", el s-o laude pentru asta, de față cu toată familia, considerînd-o ca pe "o fată foarte inteligentă" dacă îi place Caragiale. Din cîte îi povestise ea despre el și bogata lui viață sentimentală, această informație fîrzie - că tatăl lui îl pune cel mai sus pe Caragiale - îi apărea drept cea mai importantă, lărgindu-i orizontul asupra unui om care-l controlase numai în studiul geometriei (luase odată un 4, tatăl său vru să-l omoare în bătaie, dar ea îl salvă cu ațîta putere de convingere, că a doua zi, tatăl îi aduse un manual de geometrie în franceză!) în schimb niciodată nu-i vorbise de Caragiale, biblioteca fiindu-i plină de Cezar Petrescu.

22.

Lui nu-i veni să creadă:
"Nu exagerezi? N-am avut niciodată vreun semn că tata îl iubea pe Caragiale." "Vai de mine! Îl adora!" Și el repetă: "Exagerezi" - știind cît o supăra să fie acuzată de un asemenea păcat. "Nu-mi spune mie cum era tatăl tău" și el, nelăsînd cartea aceea din mînă, comise încă o superficialitate: atent la fiecare cuvînt al aceluia care putea să formuleze: "magia spre care năzuia era simplitatea", "sentimentul de milă nu poate fi suportat", "visul nu trebuie speriat", el o însoțea pe ultimul ei drum, gîndindu-se că tatăl lui nu a crezut niciodată în talentul lui de pianist și bine făcuse, dar poate că nici nu l-ar fi îndemnat să scrie și e greu de imaginat cum ar fi reacționat dacă i-ar fi spus că sînt zile cînd i se face dor de Caragiale ca după un tată, în orice caz nu l-ar fi pămuit, cum a făcut-o Mihail Sadoveanu

23.

cînd întrebînd-o pe Profirița sa cine îi este scriitorul preferat, fetița îi răspunsese clar: "Caragiale!" și marele scriitor (ce uriașă nebulie este în acest adjectiv, Gide își pusese pe cartea de vizită: "grand écrivain"!) îi dădu o palmă, mînios și mîhnit că ea poate prefui cel mai mult "un scriitor care n-a descris niciodată un om cinstit", el

24.

văzînd, în continuare, ziua aceea și bucătăria din Nahalal unde îi povestise pe larg scena asta dintre Sadoveanu și Profirița, ajungînd la un eseu oral despre această palmă pe care el o considera, freudian, bună de dus la psihanaliză pentru a înțelege toată literatura română, de mică, de cînd se născuse cu ideile ei cumînți, Sanseverina neavînd decît o singură replică: "Vrei la prînz vinete sau supă?"

25.

Spre seară, cu Nabokov-ul său care nici la pagina 146 încă nu divulgă cum o chema pe femeia care se îndrăgostise din milă de eroul principal, la ora cînd se lămurii că mătușa cea tînără fusese îngropată, moartă, văzu în cimitirul acela în care nu intrase niciodată, (mama și bunica lui fiind înmormîntate ceva mai sus de Mitică) dar pe care îl zărise de multe ori mergînd la căminul pentru bătrîni unde locuise mama lui, în ultimii ani, și unde veneau să vadă ce face și cum se simte (verbele cele mai simple în magia lor), pe drum Sanseverina, de lîngă soțul ei aflat la volan, obișnuind să-i arate, undeva, spre dreapta, "uite aici o să stau și o să vii să mă vezi...", mintea lui fiind în altă parte, la clipele

cînd, împreună cu acest unchi, o vor plimba pe străduțele din jurul căminului, mama sînd într-un fotoliu rulant, ei doi vorbindu-i: "uite, Mela, ce frumos au înflorit copacii".

26.

În curtea cimitirului, ca să fie mai corectă imaginea, el îl văzu pe Richter, pe Sviatoslav Richter, spălîndu-și mîinile la o cișmea, cum se obișnuiește la evrei cînd pleci din cimitir, un Richter încă înalt, dar fără ceafa lui de morar care cărase saci, o ceafă cît degetele necesare unei quarțe, cea mai îngustă ceafă din lume. exact aceea din ultimul său interviu de la ARTE cînd explicase pe larg de ce nu fugise din URSS, nici el, nici Oistrach, deși fusese urmărit și-l bănuiseră la moartea lui Stalin, cînd cîntase o fugă de Bach, că pusese o bombă în pedala pianului. Nimic din minunățiile rostite împăcat nu se compara cu ceafa sa cît o palmă ("ceafa-locul unde se vede cel mai bine caracterul omului", scria Tolstoi) și această înmulțire a parantezelor, această proliferare a lor nu-l îngrijoră socotind că și Liszt nu lucra decît cu paranteze, ca orice Faulkner.

27.

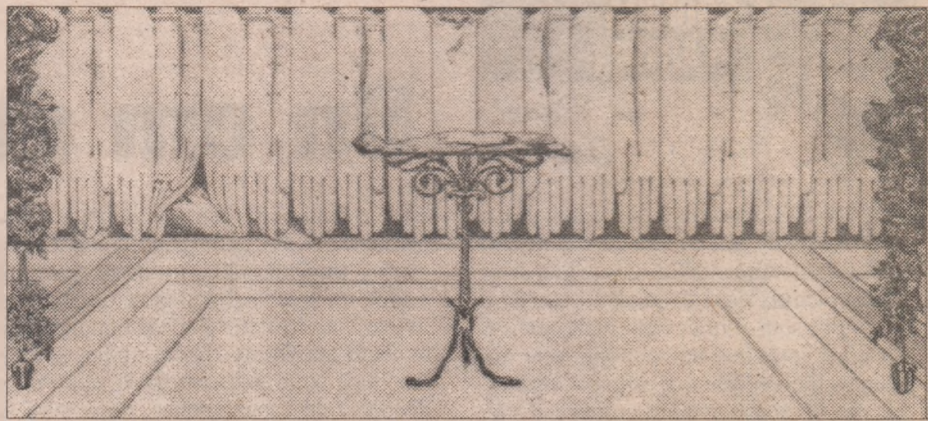
Matur cuminte, nădăjdui - fără rugă - că va fi iertat pentru aceste gînduri prea fride, penalizabile în orice catalog K (de la Kafka?) unde se stabilește ce să gîndești și să simți în caz de. Semnul se arată. Noaptea, nu fîrziu, sună mătușa cea bătrînă (90 de ani și 7 luni):

28.

"Gata! S-a terminat! A fost multă lume, au venit de la biroul lui cei mai mari și toți prietenii lui Zizi, eu nu-i cunosc, totul a fost în ordine, eu nu mai am decît o grijă: să nu fiu grija nimănui! Să mor sănătoasă! Să nu mă chinui cum s-au chinuit surorile mele. Că tare s-au chinuit. Tare."

29.

Conform protocolului de înțelepciuni, ar fi fost cazul să-i spună ceva înainte de "bună seara", ca ea să nu creadă că a vorbit cu pereții. Asta o enerva cel mai rău: că nu e ascultată. El constată - nu fără o anume spaimă, așa se zice? - că după aceea dorința a ei de a muri sănătoasă, nu ar mai fi nimic de spus, ca după ce se sfîrșește "Moartea lui Ivan Ilici." "Zi ceva!" îi porunci ea (din Trumpeldor 42). Lui îi trecu prin minte să-i spună formula ei preferată: "ai grijă de tine, e tot ce te rog!", dar dacă ei nu i-ar fi plăcut?, dacă, tocmai acum, i s-ar fi părut formală, banală, o prostie?, căci ea încă mai stătea trează, la pîndă, pentru a sesiza și a se indigna de inadecvarea cuvintelor la fiecare situație. "Zi ceva, vorbesc singură?" îi ceru ea, ca în zilele ei bune, fără de doliu și supărări speciale. Atunci el o rugă - sperînd încă o dată în forța conciziei umane - să-i ureze toate bune "rusoaicei", însoțitoareii cu care ieșea, marțea și joia, la o cofetărie, la un cafe, cu care trecea strada cu care venea acasă și deschidea ușa, o fostă ingineră în chimie la Moscova, încă tînără, ("dar nu știi ce distinsă, ce bun simț are, ce finețe, ce ținută, că stau așa pînă adorm și mă gîndesc cum s-a putut ca în Rusia să mai rămînă oameni ca ea" - paranteză cîndva, la un miez de noapte după un Pivot pe care ea nu-l scăpa, orice ar fi, "fiindcă îmi

Pagini ilustrate cu gravuri de Max Klinger (1857-1920), din expoziția deschisă la Muzeul Național de Artă din București

place să ascult oameni deștepti chiar dacă nu înțeleg tot") Mătușa cea bătrînă fu straniu de mulțumită în situația dată: "Chiar să știi că-i spun, o să-i pară bine că te gîndești la ea."

30.

La "Muzzik" era un documentar despre Gould, omul care cîntase Bach ca nimeni altul pe lume; îi spuse bătrînei "laila tov" și văzu farmacia din baia lui Gould, plină cu cele mai complicate medicamente; îi plăcea, deasemenea, să stea cîteva luni, singur, la Polul Nord; nu suporta decît singurătatea; cînd Voyager plecase, în '78, dincolo de Galaxia Soarelui, i se fixase un dispozitiv cu un preludiu de Bach cîntat de Gould, pentru cazul că ar fi căzut în mîinile unor ființe inteligente din altă lume.

31.

El își întinse toate cele 10 degete, în fața ochilor, ca pentru a se destinde după efortul pe care-l făcuse în căutarea rusoaicei.

Da, fusese un efort! Biruise! Făcuse fericită o bătrînă bravă și egoistă.

Abia așa - cu cele 10 degete întinse în fața ochilor, cu mijlociul dreptei umflat de ațîta scris, cu gîndul limpede al neputinței de a cuprinde cu ele o octavă, de a forma cu ele *marmoretul* unui triolet - își dădu seama (magica expresie a simplității, nu?) că e complect descoperit în fața instanței care-l acuză zilnic pentru că n-a descris ca lumea, ca toată lumea valabilă literar, boli, agonii, morți; nici un cod al artei eterne nu-l va ierta pentru zilele, lunile și anii în care l-a preferat pe Johann Strauss lui Bach și pe Caragiale lui Goethe fără să ajungă a cînta, vreo-dată, bine, Scalatti;

își ceru - peste cîteva secunde - să nu intre în panică, poate că și superficialitatea la care e condamnat va fi capabilă să dea ceva pentru eternitatea asta tiranică; poate că și eternitatea va avea blîndețea ei de o clipe.

32.

Ca un sînge proaspăt, îl invadară cuvintele necesare pentru cele două articole de mîine dimineată - unul despre Gould și refuzul lui de a acorda interviuri altundeva decît la telefon, altul despre un fotbalist, Luțu, care striga de la Istanbul unui manager din Craiova: "ia-mă de aici, nene, că aștia mă omoară cu antrenamentele!"

33.

Adormi visînd că Nabokov - de la o catedră înaltă cît hotelul luxos din Elveția unde Soljenitîn se hotărî să nu intre și să nu se înfîlnească - îl liniștea în sensul că rusoaica aceea din Tel Aviv nu făcea parte din ultimele 5 minute cu care Mișkin nu încetează să sperie lumea.

33 a)

L-am vegheat toată noaptea. Încă dormea fără zbucium. Ca un pui. Ca un pui. Urma să dea socoteală pentru toate erorile lui. L-am fixat ceafa - acolo unde cad ghilotinele. Pentru gradul înalt la care fusese corupt de farmecul vieții era condamnat să nu cunoască singurătatea, greața și satul, urmînd să audă hohotul de rîs al morții numai atunci cînd stă de vorbă, prea voios, cu șoferii orașului, despre bujii și hernii. Nu avea nici o scăpare. Angoasele lui vor secreta întotdeauna o paralizantă pudoare. Cimitirele sînt mai severe decît tribunalele literare.

Un om de bronz: Iuliu Maniu

ESTE bine cunoscut faptul, și asta nu de azi, de ieri, că arta noastră monumentală este stăpînită de un sindrom căruia dacă îi spunem dezordine, încă n-am spus nimic. Cele mai grele deșertăciuni, cele mai naive utopii, cele mai lacome chimire, cele mai rafinate linguseli, cele mai deșănțate avînturi propagandistice și cele mai crispate dorințe de putere se întîlnesc - și se consolidează reciproc - aici. Nu există formațiune politică, organizație cu pretenții reprezentative sau domeniu al vieții publice, mai mult sau mai puțin militarizat, care să nu se simtă obligate de a negocia cu veșnicia prin cîte un mărț însemn statuar. În cele mai multe cazuri amatorismul și aroganța merg mîna în mîna cu gradul de autoritate, cu gradul, în general, fie el MAPN sau MI, și cu un cult primitiv al eroilor, al eroilor consacrați și ca sfinți sau al aceluia suspectați că ar putea deveni cîndva ori una, ori alta. Ieșiți aproape cu totul din contemporaneitate, anesteziați de contemplația narcisiacă a unui trecut permanent recondiționat în cheie exemplară, nu facem altceva decît să recuperăm, derizoriu și mimetic, ce n-am reușit și nici n-am fost în stare să facem la vremea potrivită. Tot felul de organizații, zise civice, în numele cărora semnează nenumărați coloanei și generali care și-au mutat lupta de pe frontul muncilor agricole pe frontul înalt al construcției simbolice, s-au hotărît subit să-i ocrotescă mistic pe Mihai Viteazul, pe Mircea cel Bătrîn - căruia Ceașescu îi zicea cel Mare -, pe Bogdan Vodă, pe Mihai Eminescu etc., iar lista poate fi consultată, pentru amănunte, în cartea de istorie pentru ciclul gimnazial. Singura structură, și ea cvasimilitarizată, care nu face statui pentru că nu-i stă în dogmă și în caracter, este biserica. Însă chiar dacă ar avea slobod și la statuie, ea nu prea este disponibilă acum doar pentru hălci de veșnicie fiindcă tocmai se ocupă intensiv cu veșnicia întreagă, adicăteala cu Casa Ortodoxă a Poporului, pe numele ei Catedrala Mîntuirii Neamului. Dar și în condițiile acestea ea

este, în felul ei, prezentă și pe lîngă statui; pentru că acolo unde pune comanditarul gradul, trupețul solda, primăria spațiul și sculptorul botul, soborul pune busuioțul și livrează norișori de tîmție și imponderabile cețuri autarhiste. Născut militar și creștin, după cum arată sondajele, sponsor și deținător de spații publice, după cum se poate observa la fața locului, românul se trezește acum o biată făptură (oarecum animată) în mijlocul unui popor implacabil de statui. În aceste condiții, Comisia pentru Artă Monumentală a Ministerului Culturii nu mai este decît un fel de școală de retorică unde se țin discursuri, se emit păreri și se contabilizează tot felul de supărări și scrisori, pline de indicații și de sfaturi dojenitoare, venite din partea reprezentanților aceluiași organizații civice care nu omit să-și treacă în clar, înaintea numelui, și cinstitul grad de colonel ori de general. Într-o asemenea halucinantă aventură a statuarului românesc de astăzi, dacă mai apare cîte o lucrare ca acelea semnate de Ion Nicodim, Paul Neagu sau Mihai Buculei, care, departe de a fi capodopere, se apropie, totuși, firesc de o viziune contemporană asupra ideii de statuar, faptul trebuie consemnat ca o întîmplare ieșită din comun. Și o asemenea întîmplare chiar s-a petrecut de curînd.

Concursul pentru realizarea unui monument Iuliu Maniu, lansat cu cîțiva ani în urmă de PNȚCD, care a fost cîștigat de sculptorul Mircea Spătaru, s-a finalizat prin amplasarea, pe 1 decembrie 1998, a statuii. Așezată într-un loc foarte sensibil, aflat din punct de vedere moral, cît și dintr-unul strict ambiental, în Piața Revoluției, vis-a-vis de biserica Kretzulescu, lucrarea lui Spătaru are cîteva calități remarcabile: mai întîi ea renunță la clișeele reprezentării de tip eroic, la acele ifose megalomane care distrug, încă din faza de machetă, orice sîmbure de autenticitate și de viață. În al doilea rînd, viziunea artistului este una de tip sintetic și ea împacă, fără nici un fel de efort, natura documentar-istorică, psihologică și morală a unui personaj real, un ade-

vărat mit al PNȚCD-ului și al întregii noastre vieți politice interbelice, cu o stilistică vie și cu o concepție modernă despre statuar care nu introduce confuzie între reprezentare și obiectul reprezentat. Înfațșat ca o figură umană așezată pe soclu, personajul lui Spătaru este compus strict din trei niveluri expresive și stilistice care sînt, în același timp, și trei modalități de abordare volumetrică a lucrării: primul este acela al capului - realist, sever și hieratic -, al doilea, acela al bustului și al mîinilor, are cea mai dinamică retorică plastică și gestuală, concentrînd, în același timp, și cele mai puternice tensiuni. Construit prin cumul, recuperat prin asamblare, bustul, echivalentul segmentului vital din ansamblul anatomic, este și imaginea morală a așezării în istorie, a impactului de structurant cu o imanență devastatoare, dar și semnul indiscutabil că Mircea Spătaru este format solid la școala ceramicii. Al treilea registru, cel inferior, al membrelor, este fragil volumetric și modelat cu o acuratețe aproape calofilă. Aici se stochează spiritul care nu poate fi alterat, frămîntarea și parcelarea bustului trimite către fragilitatea biologică și către vulnerabilitatea naturii umane, iar acuratețea modelajului și finisajul materiei din registrul inferior rememorează prezența imediată în lume, statutul social și noblețea firească a personajului. Armonizînd cu multa subtilitate caracteristicile generale și particulare ale unui personaj istoric bine cunoscut cu exigențele formale și stilistice ale statuarului modern, Mircea Spătaru a reușit să ofere un personaj credibil, tragic și demn, dar și un monument convingător, bine stăpînit compozițional și expresiv, cu o structură coerentă, unitară și fără agresivități plastice nejustificate.

P.S. Aflu din Nr. 9-10 /1999 al revistei

Contrapunct (pag. 37, textul Reporterii fără frontiere, semnat de Dan Perjovschi) de o anume „îngrijorare” pe care mi-aș fi exprimat-o, în România literară, privind internaționalizarea limbajelor artistice în cadrul Bienalei de la Veneția. Cum o asemenea îngrijorare conține, după cum denotă contextul, un aprioric *mauvais goût* și dovedește o flagrantă priponire sub orizonturi estetice mumificate, mă grăbesc să fac cîteva precizări: mai întîi, recunosc explicit că sînt îngrijorat. Însă nu internaționalizarea limbajelor mă îngrijorează - acest proces este legitim și el trebuie exploatat inteligent, iar nu deplîns -, ci superficialitatea comunicării, informația în grabă și confecționarea, de dragul demonstrației, a unor atitudini de care tocmai vrei să te desolidarizezi pentru a da credibilitate propriilor aserțiuni. Dacă Perjovschi ar fi citit așa cum se cuvine textul meu, adică l-ar fi citit cu ochiul și nu cu urechea, ar fi constatat că eu nu făceam acolo decît să observ un fenomen și să-l exprim, oarecum, inteligibil (deși, trebuie să recunosc, această ultimă intenție nu mi-a reușit în toate cazurile). Remarcam acolo un paradox și altul. Tradus, el ar suna cam așa: dacă în lumea civilizată de astăzi filosofia și practica politică afirmă dreptul la diferență, ocrotesc specificitatea și proiectează construcții sprijinite pe diversitate, limbajele simbolice aspiră, dimpotrivă, spre integrare și ecumenism, spre un fel de esperanto artistic. Iar acestei banale observații nu îi asociam nici cel mai palid frison.

Însă nu cumva, doamne ferește, mă întreb eu din nou și chiar că încep să mă îngrijorez de-a binelea, spaima este a lui Perjovschi însuși, minată de cine știe ce neliniști și bănuiele obscure, și el nu face acum decît un transfer, ușor de localizat psihanalitic, dintr-o nevoie elementară de exorcizare? Dacă e așa, discuția devine mult mai complicată și ea trebuie luată de la capăt, iar dacă la mijloc nu-i decît o lectură grăbită și forțată, așa cum pare la prima vedere, atunci rămîne cum am stabilit.

AnnART 10

PRIMUL FESTIVAL de *performance art* din România a luat ființă în 1990. „AnnART”, căci despre el este vorba, a ajuns la a X-a ediție și s-a desfășurat în vara acestui an în zona Lacului Sfînta Ana (ca de obicei). Și-a onorat și în 1999 caracterul de „international living art festival”, iar calendarul său a fost „alinat” Eclipsei - evenimentul astronomic a fost „apropiat” de către organizatori (sufletul acestei manifestări este, de la a doua sa ediție, Uto Gusztav): cuvintele de deschidere ale subsemnatului și ale lui Szucs Gyorgy (Budapesta) declanșate odată cu eclipsa însăși, dansul Soarelui și al Lunii putînd fi apoi urmărit fie prin mediatizări ochelari, fie grație proiecției în „camera obscură” realizată într-un cort de mari dimensiuni.

Unui festival de „artă vie” nu îi pîrsește caracterul sărbătoreț asociat îndeobște aniversărilor. Singurul element care ne-a atras atenția că participăm la „AnnART” cu numărul 10, a fost faptul că marea majoritate a artiștilor prezenți, din țară sau din străinătate, erau veterani ai manifestării. Pe de altă parte, s-a perpetuat o inițiativă instituită la ediția precedentă, și anume ca, pe lîngă autorii invitați, să se ofere șansa de a acta și altora, neincluși în programul inițial (așa-numita „open section”).

Dincolo de acțiunile propriu-zise, de impactul direct asupra publicului, de interactivitatea pe care se mizează uneori, în context, comunicarea în sens larg este, întotdeauna, un scop esențial al acestor întîlniri cu „artă vie”, oriunde s-ar produce ele. „AnnART 10” a fost o împlinire și din acest punct de vedere. Ne-a unit pînă și ploaia, care ne-a încercat din greu în două rînduri, dar care, interesant, a potențat, ca atmosferă și chiar în plan simbolic, două *performances*.

Performance art a cucerit treptat adepți și audiență în România, în anii '90. Există cîțiva artiști pentru care acesta este un mod predilect sau frecvent de exprimare. Se cîștigă teren și printre studenți, chiar elevi din liceele de artă. Pușini sînt criticii care urmăresc consecvent fenomenul. Mediatizarea „live” lipsește însă, aproape cu desăvîrșire, iar consemnările cu un oarecare decalaj de timp sînt puțin numeroase. Au apărut și apar cîteva studii de sinteză, comunicări, proiecte expoziționale recuperatoare. *Performance art* nu mai este un fenomen marginal în România, din perspectiva sub care era astfel stigmatizată înainte de 1989. Condiția ei nu s-a îmbunătățit însă prea mult, privind pragmatic lucrurile. De fapt, și în alte spații culturale, existența sa ex-centrică persistă, deși s-au publicat istorii ale genului. Poate că ne aflăm în fața unei dileme irezolvabile: *Performance art* s-a născut și se hrănește din spiritul de avangardă, de frondă, chiar dacă acum este la „vîrstă” postmodernismului. Luptă pentru a-și demonstra caracterul de artă vitală, directă într-o lume a simulacrelor, caracterul de act cultural al „stării de veghe”. Dar, dacă ar fi cu totul înghițită de *mainstream*, și-ar afecta grav credo-ul. A se adresa unui public larg și diversificat, a se integra manifestărilor internaționale consacrate și chiar marilor tîrguri de artă, poate să ducă la „conflict de interese” cu statutul de artă polemică, independentă.

Dar să ne întoarcem la a X-a ediție a festivalului „AnnART”, o ediție bogată și bună. Mai mulți artiști au pornit de la datele naturale ale locului, exploatîndu-le, spectacular sau discret, în ceea ce am putea numi *site specific performances*. Aveau și experiența unor participări repetate, reușind să intre cu adevărat în rezonanță cu mediul, potențîndu-l și în plan simbolic. Alții și-au construit acțiunile (aproape) independent de circumstanțele aceluia spațiu declarat rezervație naturală, ceea ce nu a însemnat o scădere în intensitatea problematizării - aceasta din urmă a fost o constantă meritorie a majorității reperelor festivalului, ca și în cazul altor ediții.

Acțiunile cu rezonanțe șamanice, cu accente rituale care provocînd fiorii misterului, i-au avut ca actanți pe Roddy Hunter (Scoția), Dan McKereghan (USA), Gubis Mihaly (Ungaria), Jamie McMurry (USA). Aluzii la atracția contrariilor, la o problematică filosofică mai amplă, pornind de la sistemul de relații al unui cuplu: Uto Gusztav și Konya Reka (România). Periculoasa substituție a naturii pure de către cea artificială, apelul la ocrotirea celei dintii: Olimpiu Bandalac (România), Felix Aftene (România - „open section”). Datele personale topite în gestul de uzură, repetitiv, simplu dar pregnant: Matei Bejenaru (România). Propria acțiune dedicată arhivării „urmilor” altor *performances*, în contextul aparent liniștit al unui ancestral ritual feminin - coaserea: Julie Bacon (Anglia). Satira feministă la adresa unor ocupații tradiționale masculine, aproape filmic-secvențial derulată: Irma Optimist (Finlanda). Mobilitate coregrafică actată, determinînd reacții diverse pe traseul uman al deplasării, pentru a fixa fotografic situații prin care să ne redescoperim pe noi înșine: Markus Hensler (Elveția). Prin *performance*, către o istorie potențială a situațiilor tipizate de benzile desenate: Veres Szabolcs (România). Demascarea grotescului inflamării orgoliilor personale în situații banale conflictuale: Bukta Imre și Elekes Karoly (Ungaria). Ritualuri grave și ritualuri ludice: Markus Janos (Austria). Ludic în calitate de factor genuin de comunicare: Juhasz Jozsef (Slovația). Dezinhibarea comportamentală - declanșator al creativității: BMZ (Ungaria). *Performance* prin corespondență, amprenta calcării ca sistem de comunicare: Alastair MacLennan (Irlanda de Nord). Aceasta a fost o selecție a reperelor festivalului; ne asumăm riscurile ei.

Se zvonea că acesta va fi cîntecul de lebadă al „AnnART” - vezi dificultățile organizatorice. La finalul ediției a X-a, festivalul și-a demonstrat continuitatea într-o vitalitate. Așadar, cu toții sperăm să mergem mai departe.

Adrian Guță

Kusturica cel Liber

MARELE Kusturica a descins, săptămîna trecută, la București; a cîntat, a dansat, a stat pînă în ziuă la "Șarpele roșu", a urcat pe scenă la *Dakino* (festival despre care vom scrie în numărul viitor), a prezentat ultimul lui film, *Black Cat, White Cat (Pisică neagră, pisică albă)*, care rulează, acum, în oraș, și care ar merita să facă succes de public chiar și la noi, țara europeană cu cea mai slabă frecvență în sălile de cinema.

După un film greu, ca *Underground*, (care a avut parte nu numai de Palme d'or, dar și de comentarii "politice" defavorabile), Kusturica a avut un moment de cădere, în care a declarat că n-ar mai vrea să facă, niciodată, cinema! *Blak cat...* a venit ca o eliberare de gustul amar, ca o recuperare după un efort colosal, ca un respiro în genul "minor": o evadare în comedie, în muzică, în uitare, în lumea țiganilor, atemporală lume tulburător transfigurată în cinema, în '89, tot de Kusturica, în *Vremea țiganilor. Vremea țiganilor și Pisica neagră, pisica albă* (despărțite de aproape un deceniu) sînt ca două fețe ale aceleiași monede: esența tragică și esența comică ale aceleiași lumi, ale aceluiași suflet (pentru înțelegerea căruia, Kusturica a făcut mai mult decît o mulțime de scriitori, de istorici, de sociologi și de psihologi la un loc). "M-am întors la țigani - zice regizorul -, pentru că ei sînt singurii care nu s-au schimbat, în timp, nu se lasă contaminați de civilizație, trăiesc, în esență, ca acum o mie de ani, își trăiesc memoria la timpul prezent"... Descoperi, în ambele piese ale diptichului, același scenarist (Gordan Mihic) și aceeași bunică plină de umor, cu o privire de laser care țintește direct în inimă: Ljubica Adzovic, o fantastică actriță neprofesionistă, care, după ce a cucerit Cannes-ul, la

Vremea țiganilor, a avut tăria să refuze toate ofertele de colaborare în străinătate, spunînd că nu filmează decît cu Kusturica și limitîndu-se la o populară reclamă, sirbească, de țigări (în paranteză fie spus, deși grupul în care cîntă Kusturica se cheamă "No Smoking", mulți fumează, chiar și pe scenă, în timpul concertului, în frunte cu însuși Kusturica, adept neabătut al trabucului).

Am văzut filmul anul trecut, în premiera lui mondială, la Veneția; revăzîndu-l acum, am constatat că el poate fi reprivit cu aceeași încîntare cu care poți privi, de mai multe ori, un spectacol de *comedia dell'arte*, doldora de gaguri, improvizate, parcă, în fața camerei; un vârtej dezlanțuit, vitalistic, trepidant, multicolor (și "multisonor"!); un film electricizat de libertatea jocului, de bucuria jocului, de nebunia jocului; viața ca un joc și moartea ca un joc -, pentru că, în lumea lui Kusturica, pînă și morții învie - cît se poate de firesc - ca să mai petreacă o clipă! Distribuția e "amatoare", cu excepția a doi-trei actori profesioniști (de pildă interprete Idei, țigăncușa blondă cu ochi albaștri, Branka Katic, sau un actor drag lui Kusturica, Miki Manojlovic, interpret principal în *Tata e în călătorie de afaceri și în Underground*, acum în rolul secundar al oficiantului drogat al căsătoriilor, din finalul filmului). Din 3500 de țigani, Kusturica a ales, cum făcea Fellini, figurile și staturile cele mai surprinzătoare (cîntăreața planturoasă, care extrage cuie dintr-un stîlp cu posteriorul ei fastuos, i-ar fi plăcut, cu siguranță, și lui Fellini)... Figuri pitorești de bunică, părinți, nepoți, într-un "dans al generațiilor", gangsteri, mafioți, clanuri, contrabandă, o nuntă forțată ("de o nuntă forțată poți fugi, dar de soartă, nu!"), aventuri, povești, incurcături, o lume

No smoking, cu Emir Kusturica

pestrită și contradictorie, sălbatică și generoasă, în care arta și kitsch-ul, bogăția și mizeria, dragostea și violența sînt de nedespărțit (ca pisica albă de pisica neagră, ca norocul de nenoroc -). O lume închisă, dar sub cerul liber, lingă o Dunăre pe care plutește, fellinian, o navă albă...

Pe scena concertului cu "No Smoking", Kusturica i-a dedicat un cîntec lui Fellini, "acest Shakespeare al secolului XX... Kusturica are, azi mîine, 45 de ani (pe 24 noiembrie), și a făcut șase lungmetraje, în șaptesprezece ani. Se consideră, azi, un "francoiugoslav", pentru care Iugoslavia rămîne un concept cultural și o realitate emoțională, indiferent de schimbările de graniță ("În țara mea, există pauze cărora le spunem pace, dar războiul n-o să se sfîrșească niciodată"...).

Inițial, *Black cat...* trebuia să fie un documentar despre un grup muzical țigănesc, care a cîntat în *Underground*, zis "Muzika Akrobatika". Privindu-l pe Kusturica, pe scenă, cu chitara, făcînd tot un fel de "muzică acrobatică", un balet propriu, în baia de decibeli, îmbrăcat într-o bluză de trening roșie, în adidași, cu o pălărie jerpelită, dansînd și cîntînd cu un aer fericit, ușor somnambulic - nu se putea să nu-ți sară în ochi un fapt: acest om - indiferent de calitatea orchestrei în sine -, *se simte bine și se simte liber*. Așa cum unora le place să joace la bursă, lui Kusturica îi place să se joace de-a chitaristul. Banii nu i-au spus, niciodată, nimic. "Pentru mine banii nu înseamnă nimic. *Plăcerea mea e să mă simt liber*"...

Eugenia Vodă

MUZICĂ

STAGIUNILE merg odată cu anotimpurile; pentru o lume mică de amatori - să păstrăm vechiul înțeles al cuvîntului folosit în "Academiile" la care cîntau Mozart și Beethoven odinioară - ritmul lor are o pulsație vitală. A început stagiunea? Viața noastră capătă alte reperi... dacă nu cumva ele devin obligații odată cu asumarea unui cît de mic rol în marea aventură a petrecerii timpului. Jocul este ca orice joc plin de neprevăzut, implică și ceva bucurii pe lângă opinteli, lupte cu morile de vînt sau cu propriile inerti.

A început stagiunea... la Filarmonica "George Enescu" într-o vineri seară care l-a găsit pe Dan Grigore într-o dispoziție muzicală pură al cărei efect a fost o versiune, "a lui", dintre cele mai elocvente ale *Concertului nr. 5 în Mi bemol major* de Beethoven.

Comentarii despre avergura pianisticii lui Dan Grigore sunt pe toate buzele fanilor (are mulți, mai vechi și mai noi); o evaluare stă oricum în ierarhii înalte, dar în seara aceea muzica somptuoasă constituind cea mai importantă emancipare a genului concertant la Beethoven a reprezentat cam tot ce îi era necesar creatorului să exprime atunci (anul 1809). Bravura cutezătoare, multiplele ipostaze și reliefuli desfășurate într-un imens ciclu armonic (partea I). Protejat de partenerul său, dirijorul Nuanjo Mena, Dan Grigore duce ideile muzicale, volutele configurațiilor pianistice acolo unde "clasicul" este și "romantic" sau invers, pînă la finalul, "capcană" pornire în avînt cu elan irezistibil. Nimic violent; echilibrul este marele câștig al acelei serii.

Începutul

La Nuanjo Mena trebuie să luăm în considerare o calitate esențială; el apreciază "nuanța" cu o observare constantă a sonorității compuse împreună cu orchestra. Sunet armonios, plăcut, niciodată confuz sau ostentativ. Așa s-au precizat calitățile acompaniamentului la *Concertul de Beethoven și timbralizarea tipică a Simfoniei a IV-a* de Brahms. Abilă distribuire de intensități, raporturi interesante între masivitate și curșivitate. Muzicianul înfruntă cu o anume lipsă de experiență, să spunem dificultate?, spiritul bachian (Ciaccona) care impregnează nu numai finalul, ci și structurile complicate ale primei mișcări. Înțelege însă cam ce este melancolia de toamnă despre care tot vorbim când vine vorba despre Brahms. Vom mai auzi, probabil, numele oaspetelui spaniol (din Țara Bascilor) care a înțeles să se alăture necazurilor Filarmonicii, acceptînd banderola albă purtată de toți instrumentiștii. Ei deplîng conjunctura nefavorabilă în care și cultura muzicală se află pe meterezele nesfârșitei noastre tranziții.

1999-2000. Notate pe fila albă, lucioasă, a unui program de sală al Orchestrei de Cameră Radio, datele extreme ale ultimei stagiuni muzicale din secolul XX inaugurează ciclul de concerte cu o certitudine: Mozart. Neatins de mutațiile induse și domeniului sonor de vremurile mereu mai noi. Horia Andreescu s-a dus spre o perioadă cumva umbră de compozițiile cele mari. În preajma vârstei de 20 de ani Mozart se afla la Salzburg, printre muzicienii curții arhiepiscopale și producea cuminte mai multe

Serenade și Divertimente pentru a însoți destinul unor oameni mulțumiți de viață. Cu mica "Serenadă nocturnă" execuția arată o proiecție a autenticului: cîntăm cam ca pe atunci. Ușor, transparent, cu ceva umor. 4 soliști, Valentin Năstasă (vioara I, atențiune - e probabil că Mozart însuși se afla la acel prim pupitru!), Neculai Nistor (vioara a II-a), Emilia Nădejde (violă) și Dragoș Șerbănescu (contrabas) se întrețin cu voce scăzută, elegant și confortabil. Mult mai complicată, Serenada "Haffner" rar interpretată în totalitatea celor 8 părți, depășește în rafinatele de scriitură caracterul ei circumstanțial, cu toate că Mozart nu s-a dezbrăcat încă de cutumele cumva obligate. Repetiții multe, da; dar și surprize. De aici pivotul ordinii pe care o manevrează Horia Andreescu, mozartian prin vocație și dedicație. Este clar însă, orchestra de cameră Radio nu are instrumentele care să sune așa cum muzicienii înțeleg că trebuie să cînte.

În altă ordine de idei, succesul tinerei pianiste japoneze Hiroko Sakagami în unicul concert de Mozart înscris în "Memorialul" Dinu Lipatti atestă o realitate considerabil modificată, acum în preajma anului 2000 - față de jumătatea veacului. Accesul muzicienilor asiatici (japonezi, în primul rînd) la stilele muzicii clasice și romantice europene era dificil, problematic. Tehnica nu depășea un fel de...blocaj spiritual. Iată-ne astăzi contemplînd interpretări extraordinare editate pe CD-uri la "case" grele. Mozartiană și ea, de stil și suflet, Hiroko

Sakagami își susține cu brio un premiu I la concursul "Clara Haskil" (și în superba cadență de Dinu Lipatti).

Incheiem săptămîna inaugurărilor cu...*Simfonia a IX-a* de Beethoven. Câți dintre noi nu și-ar putea reconstitui o biografie personală structurată pe audițiile, nenumărate, ale opusului cu mult mai complex, mai extraordinar decît celebritatea lui! E frumos însă când un șef de orchestră, acum Iosif Conta, sărbătorește 75 de ani de viață cîntînd această simfonie pentru el și pentru noi. Orchestra Radioteleviziunii (astăzi Orchestra Națională Radio) a fost o falangă puternic individualizată în anii cei mulți pe care Conta i-a trăit ca prim conducător. Era o imagine limpede a naturii lui energice, voluntare, impetuoase, active, capabilă de efort. O estetică a comunicativității directe a dominat interpretările lui Iosif Conta.

Este revelatoare o răsfoire a documentelor de evidență ale Redacției Muzicale din Radio pentru a înțelege cît de mult a lucrat Iosif Conta. Astfel că, o urare de prosperitate trebuie să incheie aceste gânduri. Așa cum au făcut-o soliștii săi la *Simfonia a IX-a*, Felicia Filip, Claudia Codreanu, Ionel Voineag, Gheorghe Rosu, Corul Radio, împreună cu un vechi partener, Aurel Grigoraș. Dar și Dumitru Capoianu (împlinește și el, 70 de ani luna aceasta!) căruia Conta i-a cîntat, în fine, un fragment dintr-o lucrare interzisă prin 1985: Oratoriul *Flăcări de sânge. Tatăl nostru* la sfîrșit de mileniu (solo recitare Constantin Codrescu) pe versuri de Eugenio Jelebeanu: "*Tatăl nostru, carele ești în ceruri/ coboară, dacă ești, pe pămînt*"...

Ada Brumar

PREPELEAC

de Constantin Toiu

Cei patru cavaleri ai deriziunii

CE SE mai vorbește în încăperea de alături a cabaretului *Very* din Paris prin al cărui perete subțire despărțitor se aude tot ce se discută?...

De toate și despre toți. Birfa celor patru aventurieri ai vremii: Bixiou, Blondet, Finot și Couturier.

Tot trăgând cu urechea la ce spun ei alături, așezați la masă, autorul ni-i prezintă:

...”Erau patru din cei mai îndrăzneți cormorani născuți din spuma ce încoronează talazurile neîncetate reinnoite ale generației prezente; niște băieți drăguți a căror existență este problematică, despre care nu se știe că ar avea rente ori averi, și care o duc bine. Acești spiritali condotieri ai industriei moderne, devenită războiul cel mai crâncen îi lasă pe gânduri pe creditorii, ei negîndindu-se decît la plăcerile lor, neavînd altă grijă decît croiala costumului. De altminteri, fumători zdraveni, ca Jean Bart, ținîndu-și trabucul să fumege pe butoiul cu pulbere, ca să nu-și uite rolul; mai batjocoritori decît micile jurnale, rîzînd de sine și rîzînd de alții; pătrunzători și increduli, vîrîndu-și nasul în toate afacerile, lacomi și risipitori, invidiîndu-i pe alții, dar mulțumiți în fond de ei înșiși; cu un năravaș al lor simț politic, analizînd orice (ca la televiziunea română n.n.), ghicînd totul, încă nu se impuseseră în lumea de sus unde voiau să ajungă.”

Pastrînd proporțiile, ei seamănă, tus-patru, cu băieții noștri ajunși în topul mass-media, fini analiști în totul, prevestind evenimentele politice, de temut în tot ce spun și pe care și cei de la putere și opoziția și-i dispută. Pe numele lor devenite celebre, la poalele Carpaților în anul de sfîrșit de mileniu 1999, ei ar fi: *Aldegîtscurt*, *Sacmare*, *Tarenclonț* și *Piticul*, inenarabil, - “un fel de spectru pe cît de sordid pe atît de atrăgător.”

Cum începe discuția?...

Autorul povestește:

...”După ce se infruptaseră din cele mai fine bunătăți, gurmantî cum erau, vecinii noștri ajunseră unde ajunseserăm și noi alături, la desert; și datorită poziției noastre retrase, se crezura singuri (și liberi să discute în voie - n.n.). În fumul trabucelor, bînd șampania, răsfațați de plăcerile fine ale desertului, o conversație intimă începu.”

Este una din conversațiile cele mai spirituale ale prozei întregului secol și cele mai strălucite.

Tălmăcim, cît de cît, cu puterile noastre:

”Pătrunsă de un spirit glacial ce face să întepenească sentimentele cele mai elastice, împiedecînd inspirațiile cele mai generoase, și care dau risului ceva strident, ascuțit, conversația aceasta, plină de o ironie acră, preschimbînd veselia în rinjete, dovedea o istovire sufletească redusă la ea însăși, fără alt scop decît satisfacerea egoismului, rod al păcii în care trăim. Acest pamflet contra omului, pe care Diderot nu a îndrăznit să-l publice, *Nepotul lui Rameau*; cartea aceasta, dezamățată, anume, să se vadă toate plăgile, este singură în stare să fie comparată cu pamfletul (vecinilor de alături n.n.), pamflet rostit fără nici un gînd preconcepțit, în care (...) nu se construiește decît cu ruine, în care se neagă tot, în care nu se admiră decît ceea ce adoptă scepticismul: omnipotența, omnisciența, omniconveniența banului. După ce trăsese în cercul persoanelor cunoscute, birfa (vecinilor n.n.) se abătuse asupra prietenilor intimi. Ajunge o dovadă spre a lămuri dorința ce mă cuprinsese de a rămîne acolo și de a-l asculta pe Bixiou luînd cuvîntul, după cum se va vedea. Atunci ne fu dat să auzim una din improvizațiile cele mai teribile...; și, cu toate că ea fusese des întreruptă, luată și reluată, improvizația aceasta a fost stenografiată de memoria mea. Opinii și formă, totul se găsește în stenogramă, *exceptînd condițiile literare* (n.n. mărturie genială, în epocă). Dar aceasta a fost în realitate: un potpuriu de lucruri sinistre zugrăvind vremea noastră, căreia n-ar trebui să i se povestească decît astfel de istorii, și, de altfel, responsabilitatea asta o las pe seama naratorului principal (n.n. idem). Pantomima, gesturile în raport cu frecvențele schimbări de voce, prin care Bixiou zugrăvea interlocutorii puși în scenă, probabil că ele erau perfecte, deoarece cei trei auditori de față lăsuau să scape exclamații gălăgioase de incuviințare și interjecții de mulțumire.

- Și Rastignac te-a refuzat? i se adresa Bixiou lui Finot.

-Net...” (N.n. - așa, pe rusește; o altă originalitate a “principalului narator”).

Evenimente culturale la Craiova

■ La mijlocul lunii octombrie s-au desfășurat în capitala Olteniei “Zilele Municipiului Craiova”, un complex de manifestări cultural-literare ajuns la a III-a ediție. Un moment semnificativ l-a constituit, în cadrul festivității oficiale de deschidere, decernarea Marelui Premiu de Literatură al Municipiului Craiova pe anul 1999, care, potrivit opțiunii unui juriu național, i-a revenit prozatorului *Eugen Uricaru*. Acesta a donat premiul (în valoare de 10.000.000 lei) Fundației “Ramuri”.

“Zilele Municipiului Craiova” din acest an au coincis cu un fapt de cultură a cărui semnificație depășește granițele locale: apariția numărului 1000 al revistei “Ramuri”. Cu acest prilej revista craioveană a editat un număr aniversar și a acordat mai multe premii speciale: lui *Mihai Șora* pentru rubrica “Semne”; lui *Gabriel Dimisianu* pentru rubrica “Subiecte”; lui *Nicolae Prelipceanu* pentru rubrica “Negru”; lui *Dan Cristea* pentru “Cronica literară”; lui *Romulus Diaconescu* pentru cei 25 de ani dedicați apariției revistei “Ramuri”; lui *Florea Miu* pentru volumul de versuri “Vieți apocrif” (Ed. Pasărea Măiastră, 1999); lui *Ion Militaru* pentru debut în eseu cu volumul “Meditații asupra istoriei românești” (Ed. Dacia, 1999); lui *Gabriel Coșoveanu* pentru critică literară și pentru cronicile de sub genericul “Cartea lunii”.

MOZAICUL

■ O altă manifestare culturală a fost prilejuită de împlinirea unui an de la prima apariție a revistei de cultură “Mozaicul”. Cu acest prilej, în sala *Filip Lazăr* a Filarmonicii Oltenia, s-a desfășurat a doua ediție a Colocviilor “Mozaicul” cu tema “Cultura medie și clasa de mijloc”. Ampla expunere asupra acestui subiect, susținută de Adrian Marino, și intervențiile participanților, primite cu mult interes, au contribuit din plin la succesul întîlnirii. Un spectacol remarcabil susținut de actori și interpreți prestigioși de la Teatrul Național din Craiova, Filarmonica Oltenia și Teatrul de Operă și Operetă desfășurat în a doua parte a manifestării, s-a bucurat de aprecierea unanimă a participanților.

OCHEAN

de Paul Miron

Salvarea omenirii

LUCRAM la o mare editură din Paris, cînd, într-o zi, secretara de la recepție ne avertiză că o arătare sinistă, o fiară, leu, tigru sau hipopotam, a pătruns în clădirea noastră și se îndreaptă spre cabinetul meu. Nu termină mesajul ei, că ușa se deschise cu un bubuit infricșător. Un bărbat voinic se apropie cu pași elastici de masa mea de lucru. Credeam că va trece ca un berbec roman și va zdrobi mobila guvernamentală. Nu mai avui timp să fac planuri, în care direcție să plonjez. Dar intrusul se opri la cîțiva centimetri de călimara expusă la un colț al mesei - darul făcut de soacră-mea la nuntă. În tot etajul secției noastre, vocea lui puternică provocă o panică nemaipomenită. Numeroși curioși se strînseseră în coridor, așteptînd scene mai fierbinți. În loc de binețe, voinicul mă apostrofă: “Aa! Hoțule, aici te ascunzi? Eu te cunosc.” Mă îndoiam: “Îmi pare rău, nu-mi amintesc.” - “Te înțeleg. Cînd nu faci agerimi, cînd stai toată ziua nemișcat pe sezut, îți pierzi țînerea de minte. Te cunosc, basta!” Capitulai: “Cu ce vă pot fi de folos?” Se înroși la față ca un rac fier: “Folos! Folos ai spus? Folosul vi-l aduc eu. Eu scriu o carte care va salva omenirea și - e logic, nu? - cîștigul editurii voastre. Lumea așteaptă eliberarea. Înțelegi? Eu posed secretul. Vom respira bio-esențial sau nu vom respira deloc.” - “Bio...și mai cum?” - “Bio-, îți ajunge. La început ne vom hîrjoni, vom avea oarecare harță.” Bărbatul cel voinic mă prinse de guler și mă săltă în sus ca pe o bibilică. Sute și sute de proiectile din saliva sa mă împroșcară: “Bagă-ți în cap asta.” Îmi recăpătai liniștea rutinei: “Aveți manuscrisul la dumneavoastră?” - “Ce te privește?” Mă miram de răbdarea mea: “Stimate domnule scriitor, noi sintem o casă de editură serioasă. Ne

aduci manuscrisul, îl citim, ne dăm avizul, îl publicăm sau nu.” Oaspetele pierdu puțin din superbia zgomotos purtată: “Facem un contract? Atunci vă trimit manuscrisul. În privința copertei vom hotări împreună.”

Așa a început pătîmirea mea. A doua zi, fui chemat la director. Acesta, o imagine a părintelui afectuos, mă primi în biroul său greu de găsit, și îmi vorbi cu dulceață: “Am citit nota dumitale de ieri. Bravo! Vezi, dragul meu, puțină atenție și descoperi o afacere grasă.” Se vede că făcusei o mutră confuză, nu recomandasem pe nimeni. Directorul mă mîngie prietenos pe creștet. Mîrîind se frecă la nas: “O bombă! Eu miros o bombă. În branșa noastră lucrezi cîteodată cu instinctul. Ai să-ți dai seama mai tîrziu. Ca răsplată te vei ocupa dumneata de el. Nu cumva să-l pierzi din vedere. E al nostru. Scrie-i imediat că-l acceptăm. Pînă la predarea manuscrisului îi vom plăti bursa obișnuită. Ai înțeles? Îi dai cecul lunar și-l convingi să se grăbească. Am citit că-i un compatriot de-al dumitale. Ți-l dau în custodie.”

Trei ani m-am ocupat de mult prețiosul nostru client. La zi întîi a lunii ne întîlneam și-i predam cecul. Îl chestionam: “Cum stăm?” - “Încă puțin și-s gata.”

Ultima dată m-a privit nevastă-sa: “Scrie fără întrerupere.” Și-mi șopti la ureche: “E un geniu.”

La întîi mai, îi înmînai în loc de cec un ultimatum semnat de director. Era licențiat. Reacțiunea sa calmă mă surprinse: “Așa-i. N-am scris un rînd. Am terminat însă de desenat coperta. Dacă nu-i place, bună ziua și un praz verde! Uite, ce ați pierdut.”

Scoase cu grijă o foaie pătată din servietă. Descifrai amețit literele titlului încîrligat: “Trînta la români”.

Radio România Cultural

Dintre emisiunile redacției Literatură-Arte-Știință vă invităm să ascultați:

● Miercuri 3 noiembrie pe Canalul România Cultural (CRC) la ora 9.50 - *Poezie românească*. Mariana Marin. Versuri în interpretarea actriței Ligia Stan. Redactor Ioana Diaconescu. La 21.30 pe CRC - *Portrete și evocări literare*. Eugen Ionescu. Colaborează Monica Lovinescu și Pericle Martinescu. Redactor Anca Mateescu. La 23.30 pe CRC - *Poezie universală*. Versuri de Gerard Hanley Hopkins. Traduceri și lectură Simona Grazia Dîna. Redactor Dan Verona.

● Joi 4 noiembrie pe CRC la ora 9.50 - *Poezie românească*. Daniel Turcea. La ora 12.30 pe CRC - *Miorița*. Redactor Ion Moanță. La 18.30 pe CRC - *Invitatul special. Literatură, critică, istorie literară*. Profesie și vocație. Redactor Ligia Necula. La ora 21.30 pe CRC - *Lecturi în premieră*. “Clipanții”, fragment din romanul “Craun” de Rodica Draghinescu. Redactor Ion Filipoiu.

● Vineri 5 noiembrie pe CRC la ora 12.30 - *Arte frumoase*. Dosarele salonului municipal de artă. Colaborează Alexandru Chiru; Maeștri de altădată: Gh. Tătărescu și Barbu Iscovescu. Colaborează Dan Grigorescu și Adrian Silvan Ionescu. Redactor Aurelia Mocanu. La 21.30 pe CRC - *Dictionar de literatură universală*. Iulia Hasdeu (130 de ani de la nașterea scriitoarei românce de expresie franceză); Benjamin Fondane - operă și destin. Redactor Titus Vișeu. La ora 23.50 pe Canalul România Actualități (CRA) - *Revista revistelor de cultură*. Redactor Valentin Protopopescu.

● Sâmbătă 6 noiembrie pe CRC la ora 16.30 - *Artele spectacolului*. Redactor Julieta Tîntea. La 19.45 pe CRA - *Scriitori*

la microfon. Ion Brad. Redactor Liviu Grăsoiu. La ora 22.20 pe CRA - *Din marea poezie a lumii*. Rainer Maria Rilke (I). Redactor Titus Vișeu.

● Duminică 7 noiembrie pe CRC la ora 9.50 - *Poezie românească*. Florin Iaru. La ora 12.00 pe CRC - *Revista literară radio*. Redactor Georgeta Drăghici. La ora 23.50 pe CRC - *Poezie universală*. Versuri de Gheorghios Seferis. Traduceri de Aurel Rau. Lectura Lucia Mureșan.

● Luni 8 noiembrie la ora 12.30 pe CRC - *Teatrul secolului XX*. “Beckett” de Jean Anouilh - între moștenire culturală, realitate și vitalitate teatrală. Colaborează: Adrian Pinte, Mircea Mihalevschi, Horea Popescu și Damian Crășmaru. Redactor Mariana Ciolan. La 20.30 pe CRC - *Atlas cultural*. O insulă în Mediterana. Malta; Locuri ale imaginației: parcurile de sculptură din Suedia. Redactor Valentina Leonte. La 21.30 pe CRC - *Diaspora literară*. Colocviile anuale ale Bibliotecii Române din Freiburg. Sesiune omagială prilejuită de împlinirea a 50 de ani de la înființare: Redactor Ileana Corbea.

● Marți 9 noiembrie la ora 9.50 - *Poezie românească*. Ștefan Aug. Doinaș - versuri în interpretarea actriței Valeria Seciu. La 11.45 pe CRC - *Viața cătilor*. Redactor Anca Mateescu. La 23.30 pe CRC - *Dictionar de literatură română*. Scriitori de azi: Ștefan Agopian; Lexicon de opere literare: *Acî sosi pe vremuri* de Ion Pillat. Colaborează: Ion Bogdan Lefter și Alexandru Tudorică. Redactor Eugen Lucan. La 21.30 pe CRC - *Zări și etape*. Importanța versiunii românești a “Bibliei” traduse din inițiativa lui Șerban Cantacuzino; Precursorii: Gheorghe Asachi. Redactor Cornelia Marian.

**CĂRȚI
STRĂINE**

prezentate de
**Andreea
Deciu**

● **Actualitatea editorială** ●

Cine va câștiga războiul manualelor

EGREU de crezut în coincidențe, mai ales în univers intelectual. În vreme ce în România noile manuale școlare au încins spiritele, stimulând controverse în mare măsură absurde, la care orice nepriceput s-a simțit invitat să participe, cărți serioase au continuat să apară la marile edituri din țară. Unele dintre ele capabile să determine să ușureze, sau măcar să explice parțial tocmai ceea ce manualele alternative se străduiesc (indiferent dacă izbutesc sau nu) să facă: o modificare de paradigmă. Folosesc aici termenul de "paradigmă" în sens foarte laic, ca sumă de convingeri implicite, reflexe de gândire și valori împărtășite la un anumit moment dat de o comunitate în planul cunoașterii. Scandalul manualelor școlare dovedește un lucru, fără puțință de tăgadă (dovedește mai multe, de fapt, dar ele sînt secundare, între acestea existența unui naționalism deșăntat la persoane care au privilegiul periculos de a vorbi în public și de a vîntura cuvinte magice precum acela de "patriot" spre a camufla astfel hidoșenia xenofobiei sau cicatricile unei gândiri socialiste). Acesta este următorul: orice schimbare de paradigmă se produce inevitabil cu scrișnete și gemete, ea presupune împotriviri, revolte, vehemență, dezacorduri radicale. Dar, și aici urmează veste bună, pînă la urmă modificarea de produs se produce, inevitabil. În ciuda ireconciliabilului opiniilor adverse, cea nouă, nu cea veche, câștigă.

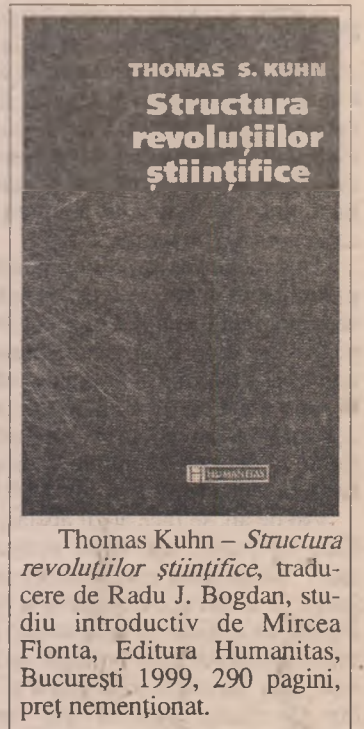
Nu e verdictul meu, ci al unei persoane autorizate: Thomas S. Kuhn, autorul unui studiu care nu degeaba poartă cuvîntul "revoluție" în titlu, căci la vremea sa a revoluționat gîndirea în domeniul științelor, dar și în acel al umanioarelor, sau poate mai ales în acesta de pe urmă. *Structura revoluțiilor științifice* a reapărut în traducere românească, semnată de Radu J. Bogdan și cu un studiu introductiv aparținîndu-i lui Mircea Flonta, la momentul oportun. Poate că ar trece neobservată, mai ales că există o traducere anterioară de prin anii '70, dacă nu mă înșel (uitată, însă, mă tem), ori poate pentru că numele lui Kuhn e deja și la noi inflammat de conotații sterile negative, cit și păgubos pozitive. Dacă nu ar sta pe rafturile librăriilor laolaltă cu infamele manuale, poate că i-aș propune o altă

lectură acum, una mai "științifică", mergînd pe firul receptării ei, al carierei pe care au făcut-o unele dintre conceptele propuse de Kuhn în acest volum, ori al influenței avute de teoria sa asupra dezvoltării unor discipline din panoplia științifică dar și din cea umanistă. Dar așa, cu riscul de a simplifica prea mult, ambițiile mele sînt mult mai modeste: să citim această carte ca pe un manual de întrebuintare al zaverei timpurilor noastre, ori ca pe un tratat de conduită, nu în sensul prescriptiv al termenului, ci mai curînd ca model și totodată consolare. Mesajul răsplat al lui Kuhn, oricît de contestabil raționamentul prin care ajunge să îl formuleze, ori de limitat domeniul la care e aplicabil, este că modificările de paradigmă sînt inevitabile. De ce sînt inevitabile e o întrebare interesantă, precum și foarte dificilă la un anumit nivel (unde Kuhn, au demonstrat-o mulți teoreticieni, atît istorici, cit și oameni de știință ori filozofi, e parțial descoperit), al cărei răspuns, mi se pare mie, e chiar și mai incurajator, atacabil cum o fi, pentru momentul la care ne aflăm. Îmi dau seama că propun o lectură foarte contingentă a unui "clasic", dar o fac pentru că întîmplător de data aceasta întîlnirea dintre contingent și "clasic" mi se pare a fi una necesară, pentru ambele părți.

Poate n-ar trebui să pornesc de la premisa că *Structura revoluțiilor științifice* e neapărat un text bine cunoscut. O minimă prezentare este, de aceea, utilă, dacă nu obligatorie. Aparută inițial în America la începutul anilor '60, cartea a stîrnit vîlvă imediat, în mare parte atrăgîndu-i autorului oprobriul din partea comunității științifice, o vîlvă care a dus nu doar la reluarea ei în ediții succesive ori la consacrarea lui Kuhn, ci l-a obligat pe autor să adauge, la ediția din 1969, un post-scriptum explicativ, în care nuanțează cîteva dintre conceptele fundamentale pe care își bazează demonstrația ce înfuriase spiritele. Kuhn e de formație om de știință. Ceea ce afirmă în acest volum reprezintă, încă și acum, erezie curată din punct de vedere al unei epistemologii tradiționale a științei: că apariția și declinul ideilor în știință, dinamica descoperirilor, promovarea și descalificarea unor curente de gîndire ar reflecta modul în care funcționează comunitatea științifi-

fică, o comunitate înțeleasă mai curînd în sens retoric și foucauldian contemporan, ca mecanism de putere, cu strategii de excludere și includere, decît ca pantheon al rațiunii, unde din cînd în cînd strălucesc orbitor astrul cunoașterii, pe care numai dacă nu ai ochi nu îl vezi. Pe scurt, Kuhn neagă privilegiul științei de a avea o istorie strict rațională, în care ideile se substituie reciproc pentru că una e mai adevărată decît cealaltă. Cum de a putut ajunge la o astfel de concluzie blasfemică un fizician format la Harvard, care la începutul anilor '50 publica, după cum se cuvine, studii de specialitate în reviste de fizică? Schimbîndu-și, de fapt, cariera, adică ieșînd din comunitatea sa inițială, cea științifică: din fizician, Kuhn a devenit istoric al științei. O modificare esențială, care îl făcea deja un outsider, apt să vadă domeniul pe care îl părăsise cu alți ochi. Într-o altă carte a sa, *Tensiunea esențială* (și ea tradusă în românește), Kuhn povestește cum a avut loc conversia: lucrînd la o serie de prelegeri despre istoria mecanicii în secolul al XVII-lea, veac al creșterii și descreșterii imperiului aristotelic în filozofia naturală, el a citit, pentru prima oară probabil, *Fizica* lui Aristotel. La o lectură parcursă inevitabil cu mintea unui fizician modern, care a învățat sirguincios lecția lui Einstein sau a lui Maxwell, *Fizica* trece drept o carte plină de ineptii, iar Aristotel drept un amator nătîng. Nu cu mult mai bine ies, dintr-o astfel de confruntare a științei prezentului nostru cu aceea a veacurilor anterioare, Kepler, Descartes, ori Newton însuși. Și atunci, înseamnă că științele, cel puțin în tradiția Vestului, sînt un univers intelectual amnezic, în care progresul ideilor presupune o abandonare a celor ce au contribuit la apariția lor? Sau înseamnă că ne vedem confrunțați cu o dilemă cel puțin interesantă: aceea de a găsi o explicație pentru faptul că venerăm, în științe, idoli decăzuți? Căci, la urma urmelor, nimeni nu contestă importanța istorică în domeniul evoluției gîndirii științifice a unui Galileo, Boyle sau Marriot. Și cu toate acestea, legea lui Boyle, aceea pe care o învățăm cu toții în clasa a zecea de liceu (sau o învățăm, depinde de cum se va tranșa chestiunea manualelor!) nu este legea lui Boyle, ci o rescriere a ei din perspectivă modernă.

Confruntat cu acest impas, fizicianul Kuhn a descoperit un lucru aparent banal, în realitate șocant și pe undeva chiar neverosimil: că *Fizica* lui Aristotel poate fi o lectură perfect coerentă și instructivă dacă te aristotelizezi, dacă înveți să gîndești ca un fizician aristotelic, uitînd cum gîndeai ca fizician modern. Tot astfel îi poți citi pe Boyle, Newton, Lavoisier ori Dalton. Întîmplător, am făcut acest experiment cu Kepler și pot spune că am devenit o kepleriană ferventă, oricît de ridicol ar suna. Uneia ca mine, însă, nici nu îi e foarte greu (nefiind vreodată fiziciană), pe cîtă vreme în cazul lui Kuhn, cum spuneam, metamorfoza e oarecum suspectă, căci pur și simplu nu poți să ștergi brusc dogma disciplinei în care ai crescut, pentru a o înlocui cu aceea anterioară. Chiar conform raționamentului lui Kuhn din această carte, nu poți naviga în sens invers prin timp și gîndire. De aceea, istoria conceperii *Structurii revoluțiilor științifice* mi se pare mai curînd anecdotică. Importantă este, însă, teza centrală a acestui volum, cumva inspirată de anecdota cu pricina: că istoria științei nu e un continuum uniform, ci o serie de paradigme distincte, fiecare cu problemele ei, cu metode și concepte, cu eroi și răzvrățiți, și că răzvrățiții sînt de regulă cei ce arîdă ceasul unei noi paradigme. Ideea lui Kuhn este că, în cercetarea științifică se ajunge la o teorie anume nu pe baza unui ansamblu de definiții și reguli cu statut incontestabil și atemporal, ci mai curînd în virtutea unor exemple concrete, cu ajutorul unei serii de eșecuri și reușite. Un exemplu de problemă rezolvată servește, ulterior, drept model de cercetare, iar legile pe care noi le socotim imuabile, se stabilesc deductiv, nu inductiv. Paradigmele științifice sînt, conform explicațiilor lui Kuhn, care mai tîrziu au fost radicalizate de anumiți sociologi britanici, un fel de cluburi, în care anumite probleme sînt considerate interesante și relevante, altele nu, unele metode acceptabile, altele nu, unele concepte valabile, altele nu. Folosesc cuvîntul club conștientă de insolenta lui, însă ca metaforă nu mi se pare deplasat: Kuhn susține că o paradigmă impune un anumit model comportamental intelectual pe care membrii ei îl interiorizează pînă cînd el pare firesc și adevărat în sens transcendent, cu toate că re-

Thomas Kuhn – *Structura revoluțiilor științifice*, traducere de Radu J. Bogdan, studiu introductiv de Mircea Flonta, Editura Humanitas, București 1999, 290 pagini, preț nementionat.

flectă acordul lor intersubiectiv, nu un adevăr supraindividual. Trecerea de la o paradigmă la una nouă, ca atare, e foarte dificilă, tocmai pentru că susținătorii celei vechi au o anumită feroare în numele acestui "adevăr" în care cred orbește. Dar nu numai că nu e o trecere imposibilă, ci chiar una inevitabilă. Kuhn analizează pe larg felul în care se produce ea. Rețin aici doar două aspecte: rolul outsiderilor și acumularea de probleme nerezolvate. Convingerea lui Kuhn este că o paradigmă nu își arată slăbiciunile decît celor care nu sînt înăuntrul ei (normal, aceia sînt converții). Altfel spus, outsiderilor. Sau, observă Kuhn, celor foarte tineri, care nu au avut vreme să interiorizeze normele paradigmei în vigoare. Pe de altă parte, cu cît numărul problemelor nerezolvate într-o paradigmă se mărește, cu atît aceasta își pierde vigoarea și, implicit, și adeptii.

M-am oprit asupra acestor aspecte pentru că ele sînt, evident, pertinente pentru lumea în care trăim noi astăzi, pentru propriile noastre schimbări de paradigmă. În scandalul manualelor, unul dintre reproșurile vehiculate se referă la vîrsta autorilor (nu cei incluși, atenție, ci aceia ce semnează pe coperta manualului). S-a spus că nu ar avea experiență didactică, și deci nu ar avea de unde ști ce e bine pentru învățămînt. Total greșit, ar spune Kuhn. Tocmai pentru că nu au experiență sînt cei mai nimeriți să facă trecerea la o altă paradigmă. Cît despre acumularea problemelor nerezolvate, că ele s-au strîns într-un teanc uriaș cît cerul nu o dovedește tocmai criza educației, pe care numai cine nu vrea nu o vede?

TRIUMFUL

CEL MAI MARE Tîrg de Carte din lume, cel de la Frankfurt pe Main, este an de an un topos al afacerilor lucrative, o scenă pe care se joacă aproximativ aceeași piesă avînd alți interpreți, într-un spectacol mereu mai iscusit regizat și mai intens mediatizat tocmai spre a întreține senzația noutății absolute.

Dacă - bunăoară, numărul editurilor participante a scăzut față de ediția precedentă, fapt întîmplat în acest an, diminuarea se datorează fenomenului fuziunii care a cuprins și domeniul editorial. Fiecare nouă ediție a Salonului de Carte doboară însă invariabil recordurile anterioare în materie de număr de titluri noi. De astă dată ele au fost 90.000!!!

An de an, se face auzit același refren: Cine va putea citi toate aceste "noutăți"? Disperarea emfatică în fața avalanșei de titluri noi este naivă și ridicolă. Înainte ca salonul să-și deschidă porțile, selecția cărților care "merită" a fi citite este deja făcută. Marile ziare și reviste din Germania publică din timp așa numitele "suplimente literare". Recenziile unor cărți orientează și determină opțiunile cititorului, oferindu-i sentimentul securizant de a fi ghidat, condus, luat uneori de mîna, pe cărarea ce duce spre ieșirea din labirint.

Cu ce se deosebește ultima ediție din acest secol a Salonului de Carte din Frankfurt pe Main, de edițiile precedente? Recurgînd la o parafrază a cunoscutului adagiu (frecvent invocat în acest an cînd s-a serbat jubileul Goethe și cînd efigia lui orna afișele Salonului de Carte) aș spune că diavolul se ascunde în detalii, în amănunte, în abia perceptibilele diferențe ce există între variantele unuia și aceluiași fenomen.

De pildă - dezbaterile furtunoase provocate de cărți, discursuri și idei s-au iscat nu ca în alți ani, în timpul sau imediat după zilele Salonului de Carte, ci înaintea înăugurării acestuia. La fel, Juriul Premiului Nobel pentru Literatură și-a făcut publică decizia tot înaintea începerii celui mai mare festival al cărții din întreaga lume și nu în zilele desfășurării lui, cum s-a întîmplat în anii trecuți. Cele câteva detalii - la care s-a adăugat participarea pentru întîia oară în istoria Salonului de Carte a unei țări foste comuniste, Est-Europene, în calitatea de invitat de onoare - (Ungaria, țara care a operat breșa decisivă în Cortina de Fier în urmă cu exact zece ani) au conferit un grad sporit de specificitate evenimentului.

Günter Grass, laureatul Premiului Nobel pentru Literatură, și-a putut serba la standul Editurii Steidl împlinirea la 16 octombrie a 72 de ani de viață. Grass a fost, în sfîrșit, răsfățat deopotrivă de public și de presă. Cărțile sale au cunoscut o nemaipomenită cerere pe piață, editura abia a putut face față solicitărilor, autorul nobelizat și aniversat și-a îndulcit obișnuitul ton virulent al discursurilor sale critice, dar nu l-a crutat pe fostul său amic Oskar Lafontaine de cîteva aspre dojeni verbale.

Ce s-a întîmplat? Incidentul, care în mass media germană și în cercurile politice a stîrnit o vîlvă rar întîlnită, a fost desigur mai puțin luat în seamă în afara frontierelor republicii federale sau a spațiului de cultură germanofon, deși el merită atenție, din mai multe motive. Oskar Lafontaine, supranumit "Oskar cel roșu" pentru radicalismul convinge-

rilor sale de stînga, a fost președinte al Partidului Social-Democrat, a fost candidat la funcția de cancelar, renunțînd la candidatură în favoarea actualului șef al guvernului de la Berlin, Gerhard Schröder. A făcut parte din echipa de miniștri a acestuia, dar a demisionat subit, fără explicații, la începutul primăverii. Lăsat la vatră din proprie dorință, Lafontaine a scris o carte de memorii intitulată *Inima bate la stînga* - în care se răfuieste cu cancelarul Schröder, cu actualii miniștri, cu foștii tovarăși de partid. Dar, deși critică din culise, din postura unui "inițiat" personajele și întîmplările scenei politice germane, Lafontaine propune cu voce tare un nou program politic al stîngii. În paginile cărții el recurge la tonalitățile foarte personale ale discursului memorialistic, autobiografic. Volumul, editat la Econ Verlag, trebuia să apară la 2 ianuarie 2000. Onorariul încasat anticipat de autor s-a ridicat la 800 de mii de mărci. Din rațiuni de strategie a pieței, scrierea politicianului, scîrbit de politică, este lansată cu prilejul Salonului Internațional de Carte, în prima zi a acestuia. Afluența ziaristilor este maximă, Lafontaine ține o fulminantă conferință, după ce anterior fusese invitatul unor talk-showuri și i se recomandase de către Günter Grass, pe un ton foarte dur, să-și "țină gura", să-și "bea vinul roșu" și să plece mai bine... "în vacanță". Politicianul a cărui carte, al cărui comportament, spun multe despre moravurile politice ale zilei, nu a urmat, desigur, sfaturile lui Grass.

Precedată de o campanie mediatică fără precedent, lansată cu surle și trîmbițe, cartea *Inima bate la stînga* nu se situează încă în fruntea preferințelor publicului cititor. Ea este receptată ca fenomen în sine și prea puțin ca rezultat al unei activități scriitoricești (deși unii cititori avizați îi atestă autorului egolatriu un anumit har al povestirii...).

La un nivel de suprafață, agitația, vîlvă mediatică au impus ca dominante ale ediției din această toamnă a Salonului de Carte, prezența scriitorului Günter Grass, reintrarea în actualitate a întregii sale opere și, desigur, apariția politicianului Oskar Lafontaine în postura de memorialist demascator...

La un nivel de profunzime însă, mult mai durabile din perspectiva circ-

gent de tineri scriitori germani care bat recordurile în materie de succes de librărie încă de la romanele lor de debut, vîndute în sute de mii de exemplare, ecranizate (unele dintre ele) fac de netăgăduit existența unui nou tip de sensibilitate epică în cîmpul literaturii germane.

Memorialistica și istoria în actualitate

ISTORIA trăită, discursurile memoriei, fac concurență ficțiunii - satisfăcînd nevoia de adevăr, în plan literar. Deloc întîmplător, cel mai reductibil și pertinent critic literar german contemporan, Marcel Reich Ranicki, cu toate că întrevide în discursul critic, exegetic, rezultatul, manifestarea unei activități scriitoricești de tip literar, se decide tîrziu să abordeze, pe cont propriu, genul memorialistic. Apărută sub titlul *Viața mea* scrierea lui Marcel Reich Ranicki s-a catapultat de la bun început în fruntea listelor de succes întocmite de prestigioase publicații ca "Der Spiegel", "Die Zeit", "Die Woche", "Die Welt"... Minusculele autobuze care transportă vizitatorii în incinta complexului expozițional de la Frankfurt pe Main, de la un pavilion la altul, erau ele însele împodobite cu imaginea fotografică a criticului și a cărții sale.

Buna primire a scrierii se datorează în primul rînd stilului și substanței povestirii: viața lui Marcel Reich Ranicki a fost și este interesantă, cu episoade dramatice, palpitate; ea depășește simplele aventuri ale eului, cuprinzînd în discursul ei "felii de istorie": Ranicki s-a născut în Varșovia, a îndrăgit și prețuit limba și literatura germană, încă din liceu. Perfecta cunoaștere a limbii germane l-a salvat de deportarea în lagărele morții, deși fusese internat în ghetoul din Varșovia. Criticul scapă cu viață fiindcă este ascuns împreună cu soția sa, de niște oameni cumsecade. Este agent secret, după război, vrea să se stabilească în Elveția, dar nu este primit, astfel încît rămîne în Germania. Erudit, plin de temperament, necruțător în judecățile sale de valoare, Ranicki este moderatorul celei mai îndrăgite emisiuni de cul-

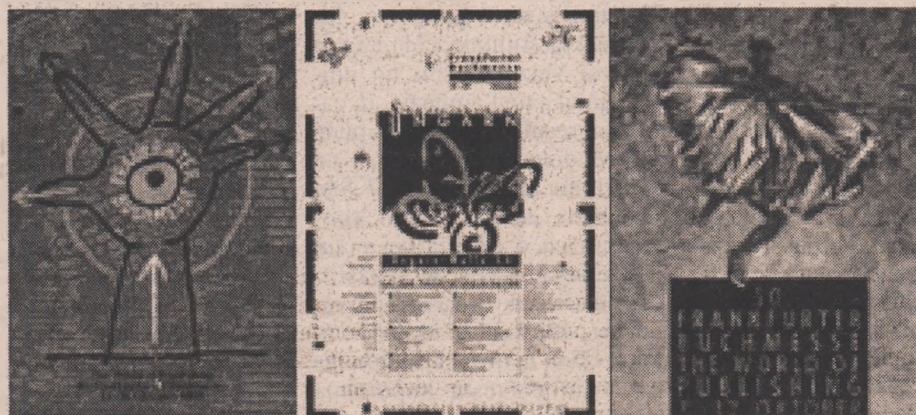
ria universalului, a totalității, ea trebuie să depășească frontierele eului prin cuprinderea lumii altfel decît ca simplu element de decor.

În aceeași idee a corelației dintre istorie și destinele individuale, reflectată în trama discursului memorialistic, demn de semnalat este interesul pe care Germania și chestiunea germană continuă să-l suscite și la zece ani de la căderea Zidului despărțitor al Berlinului. Dacă imediat după istoricul eveniment, piața de carte a fost invadată de volume ale căror titluri și teme constituiau variațiuni ale întrebării: "Cine se teme de Germania?" - astăzi chestiunea germană este privită din unghiuri diferite. Investigațiile au anvergură istorică, tema culpei germane este abordată mai nuanțat, procesul unificării germane are funcția unui test în raport cu cel al unificării europene.

Într-un eseu asupra vinovăției, Karl Jaspers explica unele din motivele acestui interes care dăinuie (cum lesne se poate constata) și după numeroasele dezbateri pe care trecutul german le-a provocat și continuă să le provoace chiar și atunci cînd unele din ideile aflate în discuție abia dacă sunt tangente la perioada de întuneric a Celui de-al Treilea Reich, sau la teoriile care au provocat ororile nazismului. Este suficientă menționarea, în contextul dat, a așa-numitei "dispute a istoricilor" din 1986, apoi a dezbaterilor provocate anul trecut de discursul rostit de Martin Walser, cînd i-a fost decernat Premiul Păcii, sau controversalele înfocate pe care continuă să le provoace cîteva idei și cîteva termeni - conținuți într-un eseu al filozofului german Peter Sloterdijk, eseu intitulat *Parcul uman*.

Trecutul german, cu incontestabila sa funcție morală de avertisment - este tematizat în numeroase scrieri memorialistice în această toamnă. Mă rezum la a menționa două - și fiindcă autorii lor au fost răsplățiți fiecare cu un premiu. Primul laureat este Fritz Stern, istoricul american căruia i-a fost decernat în cadrul Salonului de Carte din acest an, Premiul Păcii pentru întreaga sa operă. Fritz Stern, care împreună cu familia a emigrat în America în timpul nazismului, nu a încetat să se simtă legat de Germania. Volumul său de memorii se și intitulează *Mein Deutschland (Germania mea)*. Al doilea autor, răsplătit cu premiul literar "Frații Scholl" pe anul 1999, premiu intitulat astfel în memoria tinerilor care au opus rezistență nazismului, plătind cu viața acest curaj, este Peter Gay, reputat istoric al culturii emigrat în America din calea prigoane naziste. El revine în această toamnă pe piața germană de carte cu volumul intitulat *Chestiunea mea, germană. Tinerii la Berlin 1933-1939* apărut la C.F. Beck Verlag, din München. Un volur care ar fi complementar memoriilor lui Nicolaus Sombart *Tinerete la Berlin* recent traduse și în românește.

În sfîrșit, cu totul excepțională este editarea selectivă în volum, în limbă germană, la Editura Eichborn, sub titlul *Lügendetektor (Detectorul de minciuri)*, a interviurilor personale luate de autoritățile americane, germanilor învin la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial. Autorul cărții - Saul D. Padov constată după două luni de investigație că din discuțiile avute - rezultă că n-unul din germani nu ar fi fost nazist,

lației ideilor și valorilor se disting cu totul alte dominante și cîteva revelații.

Revenirea în forță a narațiunii - confirmată și de acordarea Nobelului pentru Literatură lui Günter Grass, se manifestă fie și prin rîcoșeu, în succesul neîntrerupt, în vitalitatea genului memorialistic, pe de o parte. Pe de altă parte, apariția spectaculoasă a unui contin-

tură la televiziunea germană "Cvartetul Literar". Nu este exclus ca și "telegenia" autorului să fi netezit calea spre succes a cărții. Dar - bun cunoscător al regulilor după care funcționează literatura - Ranicki a știut să respecte acea condiție pe care Goethe o impunea în volumul *Poezie și Adevăr* memorialisticii: pentru ca aceasta să fie compatibilă cu catego-

NARAȚIUNII

toții au fost antinaziști, că au fost împotriva lui Hitler încă de la bun început. Se pare - afirmă autorul interviurilor - că Hitler a cotoșit Europa, a trecut prin foc și sabie teritorii imense din Rusia, a omorât cinci milioane de evrei, șase până la opt milioane de polonezi și ruși, prin înfometare și prin deportarea lor în lagărele morții - "de unul singur". Această lucrare - deși aparține istoriei - se situează, prin calitatea mărturiilor personale, în proximitatea literaturii. Fiindcă uneori forța, intensitatea evenimentului trăit și relatat se află cu certitudine la sursele originare ale "literaturii".

Revenirea în forță a narațiunii

ANTROPOLOGII și lingviștii au constatat că memoria umană reține mai ușor acele întâmplări, evenimente sau chiar informații care au structura elementară specifică narațiunii, povestirii, chiar așa cum este ea schematic reprezentată în gramaticile narative. Or, câteva decenii la rind, literatura germană (cu minime excepții) pare să fi dat uitării arta de a povesti. Ceea ce la prima vedere pare o lacună, o carență - se dovedește a fi urmarea unei anumite atitudini intelectuale care a marcat așa numitul *Zeitgeist*, spirit al vremii. Afirmarea se referă la deceniile imediat postbelice și la influența teoriei critice a Școlii de Sociologie de la Frankfurt pe Main, asupra scriitorilor.

Pe scurt, iată despre ce este vorba: în anul 1954, T.W. Adorno - unul din corifeii amintitei școli - afirma că a scrie poezie după Auschwitz, după ororile comise în timpul celui de-al Treilea Reich ar fi o "barbarie," că "narațiunea literară" ar fi devenit ea însăși imposibilă. Pe cât de îmbrățișată a fost teoria critică de scriitorii din tină republică federală, pe atât de blocant a fost efectul acesteia asupra "beletristicii". Günter Grass s-a retras la Paris și încurajat de partenerul său de dialog Paul Celan, a scris *Toba de tinichea*. Cam în aceeași perioadă, Martin Walser, Uwe Johnson și Heinrich Böll se aventurează în spațiile interzise ale narativității literare, de unde se reintorc cu câteva romane foarte bune. Dar, abia prin această "violare" a interdicției de a mai "povesti" începe adevăratul război dus în interiorul breslei scriitoricești, împotriva oricăror activități "fabulatorii" în plan literar. Foamea de ficțiune crește între timp în rîndul iubitorilor de literatură, editorii importă traduceri mai ales din spațiul anglo-saxon. În mod cu totul simptomatic, două romane scrise de Michael Ende la începutul anilor '70 *Momo* și *Die unendliche Geschichte* (*Interminabila poveste*) pentru publicul juvenil, se bucură de un succes neașteptat în rîndul cititorilor adulți. La aproape trei decenii după *Toba de tinichea* se vorbește din nou în spațiul internațional despre un mare roman și un talentat autor german. În anul 1985 Patrick Süskind iese pe piață cu cartea *Parfumul*. Romanul se vinde în peste 10 milioane de exemplare. Dar - manuscrisul, refuzat de editurile gemrane, este acceptat de Editura "Diogenes" din Elveția. În spațiul germanofon apar noi scriitori talentați cu cărți mari: Christoph Ransmayr cu *Ultima lume*, Sten Nadolny cu romanul

Die Entdeckung der Langsamkeit, și mai recent, Bernhard Schlink cu romanul *Der Vorleser* (tradus recent în americană s-a plasat pe locul întâi al succesorilor de librărie în Statele Unite, unde ecranizarea cărții este deja programată). Dar - spre deosebire de colegii lor mai vîrstnici - autorii deceniului opt nu se amestecă în treburile cetății - preferînd vanității aparițiilor frecvente și zgomoatoase în public, orgoliul discreției.

Următorul contingent de scriitori germani mult mai numeroși și evident, mai tineri decît cei citați anterior, sunt autorii unor romane foarte lizibile, scrise cu suverană virtuozitate. De altfel, chiar suplimentul literar al cotidianului britanic "The Times" nu ezită să elogieze perfecțiunea literară a operelor de debut ale "nepoților" lui Günter Grass. Pe coperta revistei "Der Spiegel" ei apăreau fotografiati, în grup, în postura unor "toboșari". Majoritatea sunt ziaristi de profesie, ceea ce dovedește cît de firesc a devenit saltul de la ziaristică la beletristică. Unii sunt originari din estul Germaniei - ca Thomas Brussig, al cărui roman *Helden wie wir* scris în 1995 s-a vîndut în 200 de mii de exemplare fiind și ecranizat apoi. Ieșit din comun este și cazul duetului scriitoricesc masculin/feminin, est/ vest - Stelling și Dannenberg, care au scris romanul *Gisela*, și acesta un succes.

Nepoții literari ai lui Günter Grass nu mai tematizează dificilul trecut german, ci prezentul, dinamismul unei existențe puse sub semnul mobilității excesive, al hedonismului, al iubirii despuiate de pudibonderii și sentimentalism. Aceiași nepoți evită să problematizeze prezentul, să se aventureze în domeniul speculațiilor și al reflecțiilor filozofice sau în cel al experimentelor literare. Deliberat apolitic, ei refuză programatic aproape, să se amestece în treburile cetății, preferînd să-și vadă de micile lor treburi zilnice deducînd din cotidian poezia simplă a existenței. Cine vrea să facă cunoștință cu acest contingent de tineri scriitori germani poate recurge la antologia de proză intitulată *Mesopotamia. Povestiri serioase la sfîșit de veac* apărută la Deutsche Verlags-Anstalt din Stuttgart. Sau - să citească pur și simplu puzderia de romane scrise de o generație cuprinsă subit de plăcerea de a povesti stăpînînd și de arta de a face.

Trecerea în revistă - mai amplă decît de obicei-a peisajului literar și spiritual german, perceput prin vizitarea Tîrgului de Carte, prin parcurgerea unor lucrări și asimilarea unor informații, se datorează mutațiilor survenite în acest spațiu cultural german printr-un schimb de generații, printr-o deplasare a centrelor de greutate pe axa prezent/trecut, înspre prezent. Nu aș merge într-atît de departe cu interpretările încît să afirm că această mutație - ar fi unul din efectele mutării capitalei de la Bonn la Berlin, că ea ar corespunde unei noi etape în istoria postbelică a Germaniei - cea a republicii de la Berlin. Dacă aș proceda astfel nu aș face decît să recurg la un clișeu. Mult mai importantă mi se pare deschiderea reală și foarte largă a orizontului literar și cultural, produsă prin dispariția Cortinei de Fier, prin tendințele de extindere a Europei spre Răsărit, deschidere care dă deja roade cu un gust diferit de cel cu care ne obișnuisem. Este adevărat că Germania importă încă masiv, în proporție de 60%, beletristică din spațiul

anglo-saxon, apoi din cel hispanic și francez. Rezervorul beletristicii autohtone este umplut în mare parte de mai bătrîni și mai tinerii scriitori, cărora li se adaugă și scriitorii sosiți de pe alte meleaguri, a căror limbă de expresie literară a fost sau a devenit germană. În acest din urmă caz, mă voi referi doar la două exemple "românești".

Primul este cel al scriitoarei Carmen Fracesca Banciu care a trecut din română în germană fără dificultăți; al doilea exemplu - este o revelație de ultimă oră: romanul Aglaiei Veteranyi - o tinăra autoare originară din România, stabilită în Elveția. Romanul intitulat *Warum das Kind in der Polenta kocht* (*De ce copilul este fierț în mămăligă*) apărut la Deutsche Verlagsanstalt, bine primit de critică, se distinge prin tonalitatea senină, dezinvoltă a discursului, dar și prin reminiscențele suprarealiste în structura narațiunii mulată pe sinuozitățile sentimentelor de ură ce-i "leagă" pe membrii unei familii, condamnată să nu se dezmembreze".

Ungaria și Europa

REFERINDU-MĂ, foarte lacunar, la perfuziile de beletristică străină în spațiul literar german am ajuns și la capitolul prezentei Ungariei, ca invitată de onoare recent încheiatei ediții a Tîrgului de Carte. Despre scriitorii ungari, masiv traduși în germană - (nu de ieri și nici de azi), un critic literar afirma că nimic nu i-ar uni între ei, dar că ei sunt, laolaltă și separat, amuzanți, spirituali, reflexivi, retorici, și că trebuie neapărat citiți. Pe de altă parte, unul din iluștrii reprezentanți ai literaturii ungare contemporane - Peter Esterhazy, o vedetă literară, "un fenomen" căruia un grup de scriitori germani îi dedică chiar o carte, printre semnatari numărîndu-se și Oskar Pastior, originar din România, carte intitulată *Was für ein Peter!* (*Dar ce mai Peter!*), declara că ar fi citit (tocmai cu prilejul Tîrgului de Carte de la Frankfurt pe Main) că Ungaria ar fi o putere mondială în materie de literatură dar constată cu dezamăgire că de fapt nimeni habar nu are de literatura ungară.

Oare chiar așa să fie? Oricum, felul în care s-a prezentat Ungaria la Salonul de Carte a fost impresionant, fastuos, prin punerea la punct a tuturor detaliilor legate de exhibarea valorilor sale literare și culturale. Curaj, bun gust, fantezie, o eleganță a manierelor, o prezență (de spirit) extrem de agreabilă la fața locului iată impresiile lăsate unui vizitator obișnuit cu ritualurile tîrgurilor de carte, apariția Ungariei ca invitată de onoare în acest an.

Presa scrisă - suplimentele literare ale marilor ziare și reviste au acordat acestei țări un amplu spațiu editorial. În receptarea literaturii ungare în Germania, prioritatea le-a revenit valorilor central-europene, și mai puțin specificității naționale. De fapt, umorul negru, absurdul care caracteriza beletristica ungară s-au cam diluat în ultimii ani. Iar discursul memorialistic înglobează o istorie europeană, comună. Romanele cu pregnantă tentă memorialistică ale auto-

rilor acreditați: György Konrad, președinte al Academiei de Arte din Berlin, György Dalos, fost director al Centrului Cultural al Ungariei din Berlin, sau Imre Kertezs, poartă în mesajul lor și indiciile destinului comun evreilor central-europeni, prigoniiți, exterminați în timpul nazismului, sau supraviețuitori ai Holocaustului.

Un exemplu în acest sens este romanul lui Imre Kertezs *Fiasko*, de fapt un roman într-un roman, povestea respingerii de către o editură a povestirii unui supraviețuitor al Holocaustului, intitulată *Romanul unui om fără destin*. Cartea lui György Dalos (al cărui umor simpatice ne duce cu gîndul la Efraim Kishon) *Der Gottsucher* (*Căutătorul de Dumnezeu*) este povestea unui licean sfîșiat între doctrina comunistă și cea creștină, dar este și un capitol de istorie.

Parcurgînd unul din culoarele pavilionului ungar, descopăr o expoziție: imaginile fotografice în culori reproduc un peisaj familiar - ardelenesc, muntos, ocrotitor. Și totuși, în acest paradis "de-acasă" sunt implantate ruinele unei biserică, ale unor case, inundate de suprafața lucie a unei ape, despre care nu știm nici unde începe nici unde se sfîrșește. Aflu din explicațiile ce însoțesc imaginile că expoziția intitulată "Ierusalimul Secuiesc" este de fapt mărturia în imagini a unei tragedii uitate, scoase la lumină de autorul fotografiilor, scriitorul Geza Szavai, prozator, originar din România, traducător și prieten al unor prozatori români.

România - o Cenușăreasă?

STANDURILE editurilor est-europene se află de vreo cîțiva ani încoace în pavilionul numărul 9 - rezervat editorilor internaționali. Acolo, după ce trece prin dreptul standurilor comune ale Slovaciei, Sloveniei, Poloniei sau Cehiei, vizitatorul ajunge și în dreptul standului românesc. În acest an, la Frankfurt, standul României a fost mai mic decît anul trecut, foarte modest, riscînd să treacă aproape nevădat în seamă. După momentul Leipzig, cînd România a fost invitată de onoare a Salonului de Carte, după prezentarea țării chiar în anii precedenți, la Frankfurt, era firesc ca stacheta așteptărilor să fie ridicată mai sus de vizitatorul avizat al

Rodica Binder
Deutsche Welle - Köln

(Continuare în pag. 22)

Patimile după Jorge Luis

SITUAȚIA pe de-a-ntregul borgesiană (pe cit, altminteri, de hilară, penibilă și aberantă): de cite ori se publică, la noi, o carte a lui Jorge Luis, probabilitatea apariției unor creaturi imaginare, a unor citate apocrife și/sau a unor false atribuiri de titluri, adică a unor *ficciones*, altele, bineînțeles, decât ale lui Borges însuși, e una maximă sau, baremi, foarte mare. De parcă ironia soartei, sau vreo justiție immanentă, ar face ca ficțiunilor lui Borges, "ficcionalist" prin definiție și, citeodată, à outrance, să li se adauge acelea, involuntare și grotesci, ale diverșilor talmaci ai săi...

Între aceștia, acum 11 ani, dl Valeriu Pop, în *Cărțile și noaptea* (Ed. Junimea, 1988), - volum prin care-și face apariția, în literele românești (și în bibliografia lui Vergilius), un enigmatic personaj, Hipálage, al cărui nume bizar (și proparoxiton) răsună în această frază (cf. *op. cit.*, p. 30) a lui (să-i spunem:) Borges-Pop:

"Să luăm acum exemplul faimos al lui Hipálage, acel inegalabil vers al lui Virgiliu «Ibant obscuri sola sub nocte per umbram», care se referă la Eneas și la Sibila."

Or, ce rezulta de aici? Că Borges, el, reia exemplul dat de Hipálage, cîndva, citînd un vers din *Eneida*, - în, pasămite, calitate (Hipálage, nu Jorge Luis) de exeget al epopeii. E ceea ce va înțelege un cititor neprevenit. Numai că exegetul nostru, Hipálage, citat de Borges (din voia lui Valeriu Pop), este, de fapt, o *hipalagă*, - i. e. un procedeu stilistic constînd într-o atribuire de date ale unui termen al frazei, căruia-i sunt proprii, unuia căruia nu i-s, dar face parte din context. Obscuritatea e a nopții; devine însă, la Vergilius, grație "faimoasei hipalage", a cuplului de noctambuli. (Sub forma de "fumeurs obscurs", va fi reluat-o Valéry, spre a se desemna pe sine și pe maestrul Mallarmé, pe cînd fumau, în plină noapte, în drum spre gara din Valvins.) În rest, Hipálage al nostru are o soră, Acudia: o entitate, ca și el, de ordin pur lexicografic (și, dacă vreți, nominalistic), un "flatus vocis", o *ficción*, - de care-i vorba în *Raportul către Co-*

misiunea Dicționarului, din '913, al lui Sextil Pușcariu:

"În istoria Indiei a lui Antonio Herrera se găsește următoarea descriere a insectei *cocuyo*: «Tomabanle de noche con tizonas porque acudia á la lumbre, y llamandole por su nombre, *acudia*, y es tan torpe que en cayendo non se podia levantar», pe românește: «se prinde noaptea cu tăciuni, căci se apropie de lumină și dacă îl chemi pe nume, *vine*; și e atât de leneș, încît, dacă a căzut, nu se mai poate ridica». Francezul N. de la Coste, traducînd pe Herrera în franțuzește (Paris, 1659-1671) a înțeles greșit cuvîntul *acudia*, care e verb și înseamnă «aleargă, vine, se apropie», și a tradus textul spaniol astfel: «aceste animale de noapte se prind cu tăciuni, căci ele vin și zboară în jurul focului; și pe nume li se spune *acudia*, sunt atât de leneșe... etc.»

Pun punct, aici, acestui lung citat, adăugînd, după Sextil Pușcariu, că (datorită contribuției altor doi-trei lexicografi, așadar, unei ștafete de comice *malentendu*-uri, de dicționare ficționare!) noua gînganie, Acudia, acest biet verb hipostaziat, ajunge nu numai să-și aibă propriul statut entomologic ("E un animal din India occidentală, de forma unui melc, mai mic decît o vrabie, cu ajutorul căruia vezi noaptea destul de bine ca să poți scrie...", ș.a.m.d.), dar și să fie o făptură sută la sută borgesiană, o emanație a planetei Tlön. Absurdă materializare a unei modice speranțe lexicografice și caste, ea e un soi de "hrön" sau "ur". Lui Borges, de-ar fi cunoscut-o, nu cred că i-ar fi displicut... Hipálage e sigur, însă, că i-ar fi fost nesuferit, - ca unul care, prin talmaciul Valeriu Pop, îl compromite, făcîndu-i ilizibil textul.

Dl Valeriu Pop, altminteri, își are, în privința asta, pandantul (și premergătorul) în dl Darie Novăceanu, - care, în *Moartea și busola* (Ed. Univers, 1972, p. 282), face, în numele lui Borges, ca, unul și indivizibil, peripateticianul Alexandru din Afrodizia, zis și Exegetul, să se dividă în doi inși, al doilea fiind, firește, natale-i (și fatale!) urbe: "Parseseră în zadar, rînd cu rînd, paginile din Alexandru și Afrodizia..." E vorba

de un fenomen analog sciziparității sau diviziunii celulare din regnul microbiologic, - și nu știu, ca inginerie genetică, cine-i mai tare: dl Valeriu Pop, ce face din hipalagă o persoană; sau dl Darie Novăceanu, care divide un zigot?!

Prin acesta ultim, din păcate, Borges ne apare, pe alocuri, drept sferotodot sau agramat. Întrucît unele traduceri novăceniene sunt reluate în opul tipărit recent, de către noul Univers, sub titlul de *Opere I*, am să (re)produc, după acesta, câteva probe concludente. Astfel, la p. 294, dăm de următoarea aberație: "Priviți: prin tăietura aceasta din mantie, pe stomacul meu se vede un tatuaj roșu..." Or, ipochimenul ce spune asta, nu e laparatomizat! "Viclenii eleutice" (în loc de *eleatice*, desigur), citim la p. 274. (Că nu e o eroare de tipar, cf. și *Moartea și busola*, p. 48.) "Pentru acești «scriitori imperfecti», al căror nume este *legiunea...*", citim la p. 302. (Că nu e o eroare de tipar, cf. și *Moartea și busola*, p. 105). E inutil, pesemne, să adaug că *legiune*, nu "legiunea" (Legiunea și Capitanul?!), e corect. Ceea ce-i lipsește, mai cu seamă, dlui Darie Novăceanu, pe lângă minima cultură (căci, poate, Univers e editura a, numai, "*publicului cultivat*", s.m.), e simțul semitonului, al nuanței și, *eo ipso*, al preciziei. Un *inverosimil* impostor, cum e Tom Castro al lui Borges, nu va să zică unul "neadevărât" (p. 123). Oricum, prin novăcenizare, Don Jorge Luis face figură de debutant stingaci și loază: pluralul de la *Troia* nu e "Troii" (p. 288); el e ("să nu uitiți, Darie!") sau *Troie*, sau *Troade*. Ce să mai spui, în fine, de o gafă (monumentală) ca aceasta: "cerere de principiu" (p. 274), care e versiunea, în novacă, a lui *petiție de principiu*! În rest, comparativ cu ea, alte păcate par veniale, - ca, între altele, preluarea *ca atare* a felurite hispanisme: "Carlos al V-lea" (p. 116), în loc de *Carol Quintul*; "cábala" (p. 277), pentru *cabala* (sau *kabala*); "Jorasán" (p. 268), pentru ținutul

de obirșie al confratelui Bedros Hirasangian!

Tot "Jorasan", dar fără ictus grafic, scrie și d-na Haulică (p. 149); în plus, domnia-sa scriind "Mahoma" (p. 171), adicăteala *Mahomed*.

Aceeași hispanomanie îi joacă festa, la răstimpuri, și dlui Andrei Ionescu (ce talmăcește admirabil, în rest, bucățile în versuri, prezente în acest volum). Dacă "*Miguel Servet*" (p. 260, s.m.), să zicem, e, cit de cit, justificat (prin singele aragonez al victimei lui Jean Calvin), "*Crisipo*" (p. 228), alias *Chrysippos*, e un exces (de zel) iberic. În schimb, din hiperromânism, același are să-i prefere intraductibilului *nilyunanochesco*, adică "pe potrivă/specific *Halimalei*", un șters (și aberant) "noptatic" (p. 231).

Dar culmea dlui Ionescu constă în faptul că se străduie să facă din *Enneade*, *Eneida*! Lucru ce-i iese de minune, și încă de la primul pas, adică din incipitul faimoasei *Istoriei a Eternității*. Căci ceea ce, la Borges, sună astfel: "En aquel pasaje de las *Enéadas* que quiere interrogar y definir la naturaleza del tiempo, se afirma...", devine, prin răstălmăcire (și supralicitare), alta: "În acel pasaj din *Eneida* în care Vergiliu încearcă să surprindă și să definească natura timpului, afirmă..." (p. 179). Toate citatele, apoi, cite se dau din *Enneade*, se trec în contul *Eneidei*, al, mai precis, "cărții a cincea" a epopeii lui Vergiliu (cf. pp. 180, 185, ca și, din nou, 185), - fără ca dl hispanist să-și amintească, eventual, ca *Eneida* are "cinturi", nu "cărți", ca scrierea lui Plotin; și fără să se mai întreb ce deapănă acel capitol, al V-lea, al epopeii...

E chiar mai mult decît un *lapsus*; e, vorba lui Dimov, un "lipsus"!

Serban Foarță

TRIUMFUL NARAȚIUNII

(Urmare din pag. 21)

salonului de carte. Cu atât mai mult cu cît România are, în materie de cultură și cărți - o bună carte de vizită în Apus. Numai că, în acest an, bugetul culturii a mai fost vitregit, încă o dată. Editorii marilor și micilor edituri particulare au lipsit de la Salonul de Carte - firește cu câteva excepții... Eforturile făcute spre a veni la Frankfurt, fie și printr-un stand colectiv, fie și grație bunăvoinței unor sponsori nu constituie argumente convingătoare în a explica de ce, după zece ani, de la prăbușirea comunismului, România continuă să se prezinte mai slab, mai modest, mai șters la manifestările internaționale de carte. Nedumerirea este cu atât mai mare cu cît guvernul este preocupat de "imaginea țării" în lume. Și atunci, mă întreb, de ce face atât de puțin pentru această imagine exact acolo unde ea contează foarte mult - cum este cazul salonului de la Frankfurt pe Main? Un editor străin care nu cunoaște valoarea literaturii române, care nu-și dă seama nici de laudabila racordare a programelor editoriale românești la pulsul vremii și nici de modul aproape instantaneu al pătrunderii ideilor, temelor și

informațiilor din spațiul culturii străine în cel autohton, un editor care nu are nici prea mult timp, și nici prea multă răbdare spre a descoperi esențele valoroase îndărătul unor aparențe mai mult decît modeste, va trece, poate chiar fără să se oprească, prin fața standului colectiv românesc, sau al unor mici și izolate edituri din țară.

După cuvenitul popas la standul românesc mă simt dator să semnez măcar prin câteva titluri persistența interesului general al editorilor și publicului față de istoria comună a continentului, față de omogenitatea spiritualității europene, în pofida particularismelor naționale.

La frontiera dintre beletristică și istoriografie se situează o carte care atrage din plin atenția deja prin titlu *Stalin*: Biografia fictivă a "tătuclui" este semnată de autorul american Richard Lourie. Dincolo de calitățile excepționale ale acestei pseudo-biografii - devenită roman, cititorului dotat cu spirit analitic i se relevă cît de fragilă este frontiera ce desparte ficțiunea de realitate.

În orizontul unei istorii a prezentului se distinge cu pregnanță cartea lui Timothy Garton Ash, unul din cei competenți cunosători ai estului european. Volumul intitulat *Zeit der Freiheit* (*Timpul Libertății*) apărut la Editura Hanser, este o cronică a tranziției la interferența jurnalismului cu expertiza istorică. Redactate alert, pe alocuri de pe poziții foarte personale, analizele istoricului britanic pornit într-un periplu prin capitalele central-europene în vremuri de tranziție - oferă cititorilor șansa de a descoperi unitatea în diversitate. Ceea ce nu e puțin lucru.

Afirmam la începutul acestui pseudo-bilanț al celui mai mare Tîrg Internațional de Carte - că numărul titlurilor noi a fost în această toamnă de circa 90.000!!!. Aspirația la exhaustivitate în materie de trecere în revistă a unei galactice producții de carte - se învecinează cu nebunia...

Așa încît bilanțul tîrgului sfîrșește iremediabil prin a fi abia un mănunchi de repere într-un labirint ispititor, în a cărui captivitate orice iubitor al cărții se complace cît mai mult timp..., dar niciodată îndeajuns.

La PUF

● Sub coordonarea lui Dominique Lecourt la P.U.F. a apărut un nou *Dicționar de istorie și filosofie a științei*. Numărind 1032 de pagini, dicționarul cuprinde 448 de articole scrise de 166 de colaboratori și nu-i deloc ieftin: 990 F. Scopul lui nu e doar să ofere informații enciclopedice pertinente asupra aspectelor principale ale disciplinelor științifice, savanților și instituțiilor, ci și să prezinte evoluția creațiilor conceptuale și a cercetărilor pînă la zi.

Lady Rendell

● De 36 de ani, autoarea britanică de romane polițiste Ruth Rendell își petrece prima jumătate a zilei la masa de scris, și așa se face că bibliografia ei numără 50 de cărți. Odată cu înaintarea în vîrstă, ritmul de producție a crescut la două volume pe an. E adevărat și că urmașa Agathe Christie și a lui Georges Simenon, acum în vîrstă de 69 de ani, s-a cam plictisit de intrigii polițiste dintr-o Anglie provincială și lasă tot mai mult loc

unei heteronime, Barbara Vine, specialistă în psihologie criminală. Cu toate că scrie atât de mult, baroana Rendell of Babergh are timp să frecventeze și Camera Lorzilor, despre care spune că "nu e ceea ce se crede, un loc unde bătrînii domni vin să moțăie". Nobila doamnă are și o ciudățenie: nu-i place să stea prea mult într-o casă. O dată la două-trei cărți, își schimbă locuința; pînă acum s-a mutat de 18 ori - scrie "The Independent on Sunday".

Întîmplare

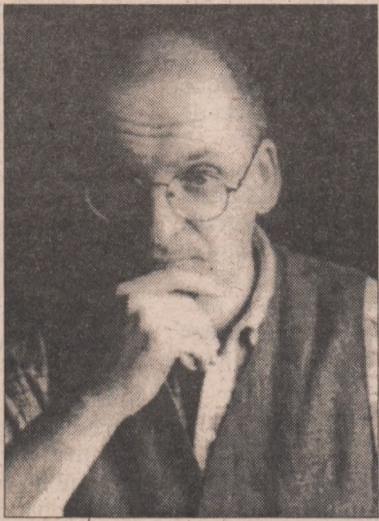
● Orwell și-a intitulat romanul *1984* în virtutea unei simple întîmplări. Manuscrisul, pe care-l terminase în toamna anului 1948, a ramas o lungă perioadă fără denumire. Unii dintre criticii literari britanici sunt de părere că, după multe și neinspirate încercări de a găsi un titlu relevant romanului, observînd într-o zi bună pe ultima pagină anul cînd făcuse corectura finală a manuscrisului, autorul a inversat, pur și simplu, cifrele.

Trilogia galiciană

● La 83 de ani, Camilo José Cela a publicat în sfîrșit noul roman, *Madera de boj* (literal - *Lemn de merisor*) pe care-l anunțase încă de acum zece ani, la primirea Premiului Nobel. Această

"carte a mării și a naufragiilor" încheie trilogia galiciană începută cu *Mazurka por dos muertos* ("Cartea pămîntului") și continuată cu *La Cruz de San Andrés* ("Cartea orașului").

O stea numită Doyle

● Roddy Doyle s-a născut în 1958, într-o periferie a Dublinului, în familia numeroasă a unui învățator. După studii universitare, a devenit profesor de engleză și geografie la o școală dublineză, unde s-a înțeles foarte bine chiar și cu cei mai recalcitrați elevi. După orele de curs scria piese de teatru și romane satirice despre societatea irlandeză. Celebritatea și-a cîștigat-o cu *Trilogia Barrytown*, în 1997, care figurează printre cele mai bine vindute cărți din Irlanda, din ultimii 50 de ani. Anul acesta a publicat două romane - *Femeia care se izbea de uși* (Ed. 10-18) și, recent, *O stea numită Henry* (Ed. Jonathan Cape) - un roman istoric despre răscoala irlandeză de Paște din 1916 - care, scrie "The Independent", sînt citite în Irlanda și de oameni ce n-au deschis o carte în viața lor. Romanele lui Roddy Doyle sînt considerate niște oglinzi ale virtuților irlandeze (finețe de spirit, energie, individualism, umor) dar și ale unor trăsături negative (violență, aplecarea spre alcoolism, iresponsabilitate, moralitate ezitantă).

Underground în stil rusesc

● Galeria Tretiakov a găzduit în luna septembrie expoziția personală a mult mediatizatului Anatoli Zverev, unul dintre cei mai "dramatici" artiști ai generației underground în pictura sovietică. Expoziția a stîrnit reacții contradictorii. Din cele 250 de lucrări expuse, doar 10-20 reprezintă o certă valoare - sînt de părere unii dintre cei mai riguroși critici ruși de artă, care afirmă că Zverev este reprezentativ pentru generația underground din URSS mai mult prin viața decît prin opera sa. În primii ani de deschidere, s-a scris mult despre cit de genial a fost Zverev, cu cită ușurință desena - cu orice îi cădea sub mînă, - lucrări

sculptoare pe care imediat le și vindea pentru o sticlă de vodcă sau un adăpost pe-o noapte, astfel încît a lăsat după moartea sa mii de lucrări de mai mare sau mai mică valoare. Acest pictor boem autodidact, nerecunoscut de autorități, a fost remarcat de Sikeyros la festivalul din 1957 de la Moscova. "Nu am trăit niciodată. Am supraviețuit. Existam doar pentru (și printre) cei care pictam, pentru cei care compuneau despre mine mituri", afirmă Zverev într-un interviu în 1982. "Să-ți arzi viața, să-ți bei talentul, să nu aduni comori, cit de rusesc este acest mod de viață", scrie cronicarul de la "Izvestia".

Întoarcerea la izvoare

● După mai bine de un sfert de secol, Hector Bianciotti și-a vizitat țara natală, Argentina, unde trăiesc cei trei frați și cele trei surori ale sale, plus o droaie de alte rude. Fiul rătăcitor, care a devenit un cunoscut scriitor francez, a fost sărbătorit nu doar în familie, ci și oficial, iar povestirea acestei întoarceri face subiectul recentei sale cărți, *Ca urma păsării în aer*, apărută la Gallimard. Dar fiind vorba de un mare scriitor, episoadele acestei întoarceri în trecut se desprind de realitate și devin literatură, prin forța atotputernică a cuvintelor. Noua carte poate fi citită și ca o continuare a volumu-

lui precedent, *Ceea ce povestește noaptea zilei*, a cărui temă este tot regăsirea de sine, cu ajutorul memoriei.

O monografie exemplară

Modernismul românesc. Arhitectura Bucureștiului 1920-1940 - un tom robust "editat, tipărit și legat în Statele Unite ale Americii", cum spune casetă tehnică a editurii (MIT Press) - este prima publicație internațională în limba engleză despre arhitectura din România și conține un studiu despre felul cum arhitectura modernistă a pătruns în viața societății interbelice și despre impactul produs de noua cultură a spațiului asupra organizării urbane a Bucureștiului. Autorii sînt amîndoi arhitecți. Luminița Machedon are o dublă biografie profesională, de cercetător și bun cunoscător al culturii arhitecturale interbelice și de arhitect "la planșetă" în București. Ernie Scoffham, profesor de arhitectură urbană la Universitatea din Nottingham, Marea Britanie a participat la programul de cooperare academică cu Universitatea de Arhitectură din București.

Volumul are 264 pagini și cam tot atâtea ilustrații - multe fotografii de epocă, imagini de arhivă, planuri, desene de arhitect. Un admirabil text despre *A fi român (On Being Romanian)* de Șerban Cantacuzino precede unsprezece capitole: Introducere; Contextul istoric, urban și arhitectural; Pionierii modernismului; Manifestările modernismului - teorie și publicații, expresia estetică; Orașul din grădina; Programul de locuințe ieftine ("locuirea democratică" - dacă e să traducem exact); Vila; Blocul de apartamente; Programele publice; "Muncă și voie bună" - expoziții, clădiri industriale. Un capitol de încheiere face sumarul evoluțiilor și tendințelor în arhitectura Bucureștiului după 1989.

Din pornire, studiul nu pune în balanță calitatea și caracteristicile modernismului românesc în comparație cu alte ramuri "naționale" ale fenomenului, internațional prin program și convingeri, de altfel. Chiar dacă autorii, după propria lor mărturisire, nu au vrut să stabilească surse, merite și ierarhii, chestiunea "subînținde", cum spun arhitecții, discursul cărții.

Modernismul a apărut la București cu întârziere, a avut un notabil succes monden și financiar și a renunțat la pugnacitatea polemică foarte repede. Modernismul românesc nu a luat parte nici la enunțarea fundamentelor teoretice, nici la canonizarea modelelor clasice ale genului și a evitat asocierea la revolta politică sau la programele de filantropie publică. Cea care a investit în arhitectura "cutiilor albe" a fost noua inițiativă economică (și noua clasă avută), pentru un motiv suficient de limpede: nimic mai eficient în spațiul public decît o arhitectură altfel decît cea tradițională, manifest vizibil al succesului. Spre deosebire de constructivismul rusesc, de strategia Bauhaus sau a *Siedlungen*-urilor germane, "cubismul" bucureștean a ținut de angajamentul elitei intelectuale dar și de investițiile capitalismului industrial și tinerei *middle class* urbane.

Rezultatul a fost un modernism meridional, apropiat ca spirit de raționalismul spaniol, mai puțin "gelos"

Luminița Machedon and Ernie Scoffham, *Romanian Modernism. The Architecture of Bucharest 1920-1940*, The MIT Press-Cambridge, Massachusetts; London, England 1999, 264 pagini.

(dacă e să folosim cuvintele lui Vincent Scully), unul domesticit, ocolind și excesele polemice și eventuala monotonie a unui geometrism prea angular. Arhitecții bucureșteni ai momentului, spune Șerban Cantacuzino în prefață, au evitat sovînismul stilistic: nu au respins nici disciplina clasică, nici temele de avangardă, nici legăturile cu tradiția. Și chiar au proiectat cu îndemănare și fără prea multe complexe pașișele cerute de o clientelă cu gusturi ezitante. Ei au "contextualizat", ajutați de dispoziția inventivă și ușurința atât de românească a improvizăției. A funcționat și în intervalul dintre cele două războaie o strategie estetică de un post-modernism precoce, care a imprumutat limbaje, a acomodat gramatici și a citat (eventual copiat) texte arhitecturale dintre cele mai diferite, cu rezultate nu o dată remarcabile.

Clivaje dramatice între aspirațiile intelectuale asociate activismului economic liberal (și mediul lor arhitectural) și un corp social (și unul construit) arhaizant, pre-modern, marcat de cronică subdezvoltare, au supraviețuit efortului de reformă modernă pînă astăzi. Este evident însă că elita românească dintre cele două războaie a avut curajul să îmbrățișeze un limbaj arhitectural prin definiție abstract, raționalizat, foarte diferit de formulele consacrate ale tradiției constructive și de simbolistica formală a prestigiului social. În anii '30, Bucureștiul și-a adăugat o experiență urbană conformă secolului 20.

Modernismul românesc descrie acest episod remarcabil. Luminița Machedon și Ernie Scoffham au produs o monografie sagace, organizată exemplar, documentată în toate amănuntele în buna tradiție academică, expresiv ilustrată. Prin contribuția MIT Press și devotamentul lui Roger Conover, directorul departamentului editurii, lucrarea lor a devenit o carte inteligentă, utilă și necesară care este și o carte foarte frumoasă. Și cum se întîmplă numai cu volumele inteligente și frumoase, ea comunică mai mult decît au plănuit autorii să ne spună: întrebările și răspunsurile ce se întrevăd lasă loc deschis unor noi interpretări și contribuții.

Cartea a fost lansată la Londra, la mijlocul lunii august și se vinde în toate marile librării. Ieșirea ei în lumea bucureșteană va avea loc la sfîrșitul lui octombrie, la Conferința Uniunii Arhitecților.

Mariana Celac

Revista revistelor

D.P.R.-M.K.

Acolo, la Chartres, Miron Kiropol e jurat literaturii române ca unei religii, oficiind cu o harnicie și un spor neegalat decît de Gh. Grigurcu, și așa se face că îl întîlnim frecvent, în calitate de poet, prozator, eseist și traducător în reviste literare din toată țara, de la București la Cluj și de la Iași la Oradea, cu pagini întotdeauna de citit, nu de sărit. Numărul dublu 7-8(113-114) al revistei orădene *UNU* e umplut în întregime de Miron Kiropol. Cu ce? Surpriza: cu un *Dicționar al poeziei române*, cuprinzînd poeme traduse în franceză ale unor poeți din patru secole de literatură română, de la Dosoftei și Miron Costin la tineri născuți după 1970. În Prologul la cele aproape 50 de pagini de revistă (pe două coloane) ce alcătuiesc o variantă intermediară a *Dicționarului poeziei române - Miron Kiropol (D.P.R.-M.K.)*, autorul ne explică: "am încercat incomplet, în paginile ce urmează, să mă apropiu, la întîmplarea lecturii, de unele poeme ce mi-au dat un moment de prodigiu. Apoi mi-a venit ideea operei. Deci, cel care va vrea să mă citească trebuie să știe că livrează acum o primă secvență a «aventurilor» mele cu poezia română. Lipsesc aici, sau sunt abia reprezentări nenumărați poeți, mari sau mărunți, ai verbului românesc. Verb pe care îl cred printre cele mai explozive, printre cele mai pline de fast din întreaga poezie a oamenilor și zeilor". Fiindcă intenționează ca, în cîteva luni, să ajungă la forma finală a volumului, Miron Kiropol îi roagă pe poeții din țară să-i trimită volumele lor la adresa: *2, rue Chantault, 28.000 Chartres, France*. Desigur, autorul își alcătuiește dicționarul personal după criterii declarat subiective, cu mari și mărunți, așa încît discuțiile despre selectarea unuia și absența altuia nu își au rostul. (Cronica nu se poate abține totuși de la o observație răutăcioasă: dacă se întîmplă ca directorii revistelor în care publică des Miron Kiropol să fie poeți, atunci ei i-au procurat neapărat "momente de prodigiu".) • Pentru a ilustra "aventurile" omului nostru de la Chartres cu poezia română,

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației "România literară" pe adresa Fundația "România literară", București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 251100296100089 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

am ales două transpuneri ale unor poezii binecunoscute, cu un mare grad de dificultate în echivalare. Iată varianta franceză M.K. a poeziei lui Ion Barbu cunoscută (eronat) sub titlul *Joc secund* (de fapt autorul ei o intitulase *Din ceas, dedus...*):

Jeu second

*De l'heure, déduit le tréfonds des calmes
crêtes*

*Entrées par le miroir dans le sauvé azur,
Coupant, par la noyade des troupes
agrestes*

*Dans les groupes de l'eau, un jeu second,
plus pur.*

*Nadir latent! Le Poète éleve le tout offert
Des harpes éparses qui en vole inverse se
perdent,*

*Un chant il épouise: caché comme seule la
mer*

*Promène les méduses cachées sous leurs
cloches vertes.*

O adevărată performanță de fidelitate! În schimb, eminesciana *Peste vîrfuri* are parte de o traducere în care nuanțele subtile sînt sacrificate muzicalității:

Au-delà des cimes

*La lune au-delà des cimes passe,
Tranquille la forêt bat sa feuille,
Parmi les branches d'aune m'accueille
Mélancolique le cor de chasse.*

*Plus lentement, plus en dehors,
Plus lointain, toujours plus lointain,
Mon désir incaressé vient
Adouci au désir de la mort.*

*Pourquoi tu te tais? Ensorcelées,
Mes mains je retourne vers tes mains.
Tendre corne, chanteras-tu demain
Pour moi, de nouveau la forêt?*

Sigur, numai cine nu a încercat vreodată să traducă poezii geniale cu ritm și rimă poate cîrți iar ceea ce face Miron Kiropol cu acest Dicționar al său, ce are menirea de a iniția cititorii francofoni în universul poeziei române, merită infinită grațitudine.

De la limba de lemn la limbajul de plastic

Recent a avut loc la București un seminar cu o tematică de-a dreptul provocatoare: Zece ani de tranziție în România. Au luat parte economiști al căror nume înseamnă cite ceva în materie de prestigiu și valoare. Printre absenți s-a numărat premierul Radu Vasile, deși a trimis o comunicare. Cum a fost însă reflectat în presă acest seminar. Economistul Eugen Ovidiu Chirovici scrie în *CURIERUL NAȚIONAL*: "Tranziția românească, așa cum se reflectă în dezbaterile publice și cum sunt acestea percepute de omul simplu, pare mai degrabă un soi de piesă suprarealistă, o înjghebare cinematografică ce pune laolaltă cioburi și simboluri a căror semnificație - presupunînd că există vreuna - rămîne ascunsă. Tranziția românească și-a construit clișeele înainte încă să-și definească esențele.(...) În 1989, omul de rînd asculta odele cîntate societății socialiste și se gîndea la frigiderul gol. Astăzi, el aude discursuri despre economia de piață și privește cu jînd rafturile inaccesibile ale magazinelor. Limbajul de plastic a înlocuit limbajul de lemn al Epocii de Aur, cu o rapiditate înspăimîntătoare. Tranziția noastră și-a inventat eroi înainte de a cîștiga vreo bătălie, iar evangheliștii s-au pus pe lucru înainte să apară Mesia. De unde și senzația

LA MICROSCOP

PEȘTELE CU CAP DE MOȘOC

SPRE finalul carierei sale, Nicolae Ceaușescu (sau cei care-i scriau discursurile) a încercat să mobilizeze masele făcînd într-un discurs o trimitere la istorie. Modelul înaintașilor, cu care Ceaușescu se străduia să-și garnisească politica, consta în acel discurs în cuvintele lui Decebal, nici mai mult nici mai puțin. Care era sursa istorică de care se folosea fostul președinte cu sceptor? Niște versuri de Coșbuc. Care era sursa lui Coșbuc? Trecutul romanțat al patriei, care oricum nu conta, important era că Decebal însuși, prin purtătorul său de cuvînt, G. Coșbuc, dădea certificat de justețe politicii partidului.

Recursul la mituri nu i-a prea ajutat lui Ceaușescu, iar toată educația patriotică a noii generații de decreței, făcută cu ajutorul unei istorii întoarse din condei, a rămas fără beneficiar.

N-aș vrea ca vreun spirit mai prepuicnic să vadă în cele ce urmează acuzații mascate de ceaușism, fiindcă pur și simplu nu sînt mascate.

Cred că cei care vor să scape liceele de grija manualului de istorie editat la Sigma cerînd sau recomandînd eliminarea lui din competiție fac o greșală ireparabilă.

În semnificații scandalul depășește cazul, cu sau fără voia autorilor săi. Adversarii manualului manifestă un simptom primejdios mai ales pentru propria lor credibilitate ca presupuși democrați. Aidoma liderilor principalului partid de guvernămînt, care vorbesc tot mai insistent despre autoritarism, aceștia nu par a se sinchisi de rolul instituțiilor statului, ci vor ma-

nualul pe tavă, pentru că asta le e dorința.

Fleacuri precum comisiile de avizare formate din specialiști, existența unui minister care se ocupă și de aceste manuale nu par a tulbura cereri de tip "Capul lui Moșoc vrem!"

Cînd respingi cu argumente de tip autoritarist, punctul de vedere al specialiștilor, volens nolens devii exponentul aceluia tip de atitudine care făcea din Ceaușescu expertul numărul unu al tuturor problemelor din România. Comparația nu e plăcută, dar cine e de vină?

Ar mai fi ceva. Persoanele care au atîta grijă de soarta sentimentului patriotic, ar trebui ca măcar de formă să respecte calitatea de profesionist a profesorului de istorie și să-i lase acestuia dreptul de a alege, ținînd seamă de faptul că și el, profesorul, e o parte a opiniei publice pe care o alarmează adversarii manualului de la Sigma. Dar se pare că pe cei care subsemnează condamnări ale acestui manual o anxietate de tip paternalist îi împiedică să accepte că discernămîntul nu se termină la ei.

Probabil că nu peste mult timp tot acest scandal al manualelor alternative îi va face pe mulți să roșească sau să compună o literatură a justificărilor tîrzii, dacă nu cumva, vom fi, ca de atîtea ori pînă acum, martori la exprimarea unor mici păreri de rău, în numele dreptului de a mai și greși din cînd în cînd.

Cristian Teodorescu

de farsă, de perdea de fum, pe care strada o percepe tot mai acut și tot mai scribită. "Ipoteza pe care o propune editorialistul de la *Curierul Național* e că tranziția autohtonă e bîntuită și azi de ceea ce Chirovici numește "crima de la Tirgoviste", în urma căreia afirmă el "România a rămas o țară sfîșiată, care și-a defulat complexul original într-o violență tot mai sporită, tot mai irațională în aparență, în care instituțiile fundamentale ale statului nu mai sînt respectate, în care legitimitatea dată conducătorilor de votul democratic nu mai ajunge și este repede contestată de o parte a populației." Nu neapărat pentru a-l contrazice pe editorialistul *Curierului*, dar pînă ce contestarea să ajungă la populație, ea se produce mai întîi, violent și irațional adesea, în mediile politice și de presă. • Într-o conferință de presă la Cluj, președintele Constantinescu a făcut două declarații care au fost ulterior despicate în patru de analiști. Prima este că membri ai PRM îl huiduie oriunde apare, prin țară și că membrii acestui partid, se pare, i-au terorizat mama timp de trei ore fără ca poliția să intervină. În *ADEVĂRUL*, Adrian Ursu îi reproșează președintelui că își folosește mama în scopuri electorale. E o interpretare posibilă. Dar dacă Emil Constantinescu ar fi folosit telefoanele de la Cotroceni pentru a reclama la poliția locală că un grup de derbedei îi terorizează mama, bagăm mîna în foc că s-ar fi găsit cineva să scrie că președintele face presiuni ca poliția să intervină în certurile mamei sale cu vecinii. Cea de-a doua declarație făcută la Cluj de Emil Constantinescu a sunat astfel: "Avem o clasă politică pe care nu se poate conta." Acestor zise prezidențiale Cornel Nistorescu le-a consacrat un întreg editorial în *EVENTUALUL ZILEI* din care cităm: "Se poate spune că președintele s-a palmuit singur pentru că, îi place sau nu, face parte din aceeași clasă politică. Iar prin gravitatea declarației de la

Cluj nu face decît să dea apă la moară principalului său adversar, care altundeva spunea, mult mai precis că solicită declanșarea procedurii de organizare a alegerilor anticipate. Adică nu se poate conta pe acea parte a clasei politice aflate la putere." Concluzia lui Cornel Nistorescu e următoarea: "Afirmatia președintelui despre clasa politică, deși reflectă o realitate crudă, e o scapare nepermisă, venită dintr-o exasperare personală ajunsă acum în momentele ei cele mai adînci." • Apropo de cererea declanșării procedurii pentru alegeri anticipate venită din partea președintelui PDSR, cotidienele nu par s-o ia prea în serios. Nici n-ar fi prima oară cînd opoziția cere acest lucru, fără ca de fapt să-l dorească. Mult mai în serios a fost luată alianța dintre PDSR și Partida Rromilor, considerată de unii comentatori un mare succes politic al lui Ion Iliescu, în timp ce alții sînt de părere că asta va duce PDSR-ul la înfrîngere la alegeri, din cauza creșterii valului de naționalism în România. Această creștere, sesizabilă mai ales în presă, dar și în rîndurile unora dintre partidele politice - a se vedea mesajul politic al UFD - nu pare, cel puțin deocamdată, să se regăsească în rîndurile opiniei publice. Dar dacă presa și politicienii vor apăsa îndelung pe acest buton probabil că asta va influența treptat și opinia publică. Oricum, pe stadioane se aud slogane absolut reprobabile, scandate de tineri care formează nucleul așa-numitelor galerii. Galerii de care, e adevărat, cetățenii obișnuiți de toate vîrstele se feresc. Din nefericire se feresc de aceste galerii și reprezentanții ordinii publice, care în zilele de meci par complet dezinteresate de manifestările de stradă după ale acestora. Manifestări care ajung pînă la terorizarea trecătorilor obișnuiți, care nu sînt rude cu președintele Constantinescu.

Cronicar

România
literară

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69;
659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri,
joi: 13-19; vineri: 9,30-13. Abonamente în 1999: 3 luni - 52.000 lei;
6 luni - 104.000 lei; 1 an - 208.000 lei. ISSN 1220-6318

Tipărit la
IMPRIMERIILE MEDIAPRO

24 pag - 4.000 lei
La redacție: 3.000 lei